SEFER 'AYALAH SHELUHAH

Moses Kohm

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

אילה שלוחה
הנותן אמרי שפר

מהרב משה קאהם

ISBN:0-657-12768-X

ספר

אילה שלוחה

הנותן אמרי שפר

ענטהאַלט צוויי טהיילען:

1. אַבשפּיגעלונגען פון געוויסע אמעריקאַנער אידישקייט, (אידיש)

2. פלפולים אחדים מיוסדים על ענינים עמוקים בתלמוד על פי הפוסקים הראשונים והאחרונים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אשר יגעתי ומצאתי בעז״ה אנכי הקטן והצעיר באלפי ישראל

משה בלא״א חיים דוב קאָהם ז״ל

רב ואב״ד דק״ק לאָס אנדזשעלעס, קאַליפ.,
מחבר שו״ת „ידי משה״, בשני חלקים.

לאָס אנדזשעלעס, קאַליפ.

שנת ת״ש לפ״ק

 91

שלמי תודה.

איך דריק אויס מײַן גרעסטען און בעסטען דאַנק צו
די מיטגלידער פון דער „ב נ י מ ש ה" לײדיס
אוקזיליארי פאר זײער אַכטען מיר אימער.

אונזער הימעלשער פאָטער זאָל זײ
בענשען מיט אלעם גוטען
בידו הרחבה.

משה בלא"א חיים דוב קאָהם,

רב הקהלה.

פה מקום אתי להביע תודתי הנאמנה להרופא המשכיל בעל לב טוב ומדות נעלות, מר יוסף ראָזענבלאַט, מומחה למחלת השחפת, בעד התעניותו בי בשש שנים האחרונות. ישלח ה׳ רפואה שלמה לכל הנרפאים על ידו,

כעתירת המחבר.

אדרעם של המחבר

Rabbi M. Kohm

2745 Wabash Av.

Los Angeles, Calif.

— פון —

הרב משה קאָהם

לאָס אַנדזשעלעס, קאַליפ.

מה טובו אוהליך יעקב, משכנתיך ישראל!

אונזערע גרויסע חכמי התלמוד דערציילען אונז, דאָס די הויפּט קללה מיט וועלכע בלעם הרשע האָט געוואָלט פאַרשעלטען אונזער נאַציאָן, איז באַשטאַנען פון „שלא יהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות", אידען זאָלען ניט האָבען קיינע שוהלען און בתי מדרשים. זיי, אונזערע געלערענטע, רעכענען ווייטער אויס די איבעריגע קללות וועלכע בלעם האָט געוואָלט אָנווענדען אויפ'ן פאָלק, אָבער גאָט האָט איהם דערפון אָבגעהאַלטען, פערבאָטען. ווען אידען האָבען אָבער געזינדיגט, בעגאַנגען פאַרברעכענס געגען גאָט און זיינע געבאָטען, דאַן האָט ער זיי באַשטראָפט מיט'ן אָנשיקען אויף זיי אַלע בלעם'ס קללות, אויסער די הויפּט קללה, אַז זיי זאָלען ניט האָבען קיינע שוהלען און בתי מדרשים; די האָט ער צוריקגעהאַלטען, ווארום ווען חו"ש די קללה וואָלט זיי געשעהן, דאַן וואָלט דער גאַנצער נאַציאָן אונטערגעגאַנגען, ניט פערבליבען קיין שריד ופליט, ווארום „ישראל ואורייתא חד הוא, אחוזה כשלהבת בגחלת", אָהן די אינסטיטושאנס איז אונמעגליך פאַר'ן נאַציאָן צו עקזיסטירען אויף דער וועלט, ער וואָלט געמוזט אָבשטאַרבען.

אין דער יעצטיגער צייט, ווען די פאַרשיידענע ירבעם'ס בני נבט האָבען זיך אָנגעזעצט צו פערניכטען אָט-די אונזערע הייליגע אנשטאַל-טען איז אונזער הייליגע פליכט אָנשטריינגען אַלע אונזערע קרעפטען, מאָביליזירען זיי צו ניט צו דערלאָזען אַזעלכעס, אום צו רעטען אונזער נאַציאָן פון אונטערגאַנג.

איבערצייגענדיג זיך דאָס אין גאַנצען צו פערניכטען אונזערע בתי מדרשים וועט זיי פאַר קיין פאַל ניט געלינגען, זיינען די ירבעם'ס פון אונזער צייט געפאַלען אויף אַ געניאַלען פּלאַן: מאַכען אַ פּשרה, האַלב אויף האַלב, מחצה על מחצה, אָדער ווי דער אַמעריקאַנער רופט עס: „פיפטי-פיפטי", וועלכען אונזערע תמים'דיגע שוהל-אידען האָ-בען דאָס אויפגעכאַפּט מיטביידע הענט, ערקלערענדיג, "עס איז דאָך בעסער אַ העלפט איידער גאָרניט". אָט, למשל, איז פאָרגעקומען אַ

שפּאַלטונג צווישען די אָרטהאָדאָקסען און רעפאָרמער וועגען אַ געוויסען פעסטען פּרינציפּ. די אָרטהאָדאָקסישע אידען גלויבען בתמימות אַז די תורה איז מן השמים; און אַזוי ווי דער מענש האָט ניט קיין קראַפט צו ענדערען דעם גאַנג פון די שטערען אין הימעל, אַזוי האָט ער ניט קיין מאַכט אומצובייטען גאָט'ס ווערטער. די רעפאָרמער, ווידער, ווילען האָבען אַז רעליגיאָן איז ניט מעהר ווי אַ בגד וואָס מען ברויכט צופּאַסען צו יעדער פּערזאָן לויט נאָך זיין קערפּער-געביידע, דאָס הייסט, אַז די תורה דאַרף געענדערט ווערען, אום צו צופּאַסען איהר צו דער צייט. נאַטירליך איז זייער מיינונג וועגען דעם גענצליך פאַלש, אָהן שום פונדאַמענט. אָט די לייטע קענען מיר נאָך פיליכט ניט פאַרדיינקען, נעמענדיג אין בעטראַכט דאָס זיי האַנדלען וויניגסטען נאָך זייערען אַ געוויסען פּרינציפּ, אָבוואָהל מיר קענען פאַר קיין פאַל ניט צושטימען צו איהם.

יעצט איז אָבער געקומען אַ גרעסערע צרה, עס האָט זיך באַוויזען אַ נייע פאַרטיי און ערקלערט, "איך וועל מאַכען אַ פּשרה צווישען אייך ביידע, מיר וועלען מאַכען אַן ,אָן קוצץ' אין דאַוונען, קירצער מאַכען איהם, מענער און פרויען זאָלען צוזאַמען דאַוונען, אָבער קיין אָרגאַן וועלען מיר ניט ערלויבען אין שוהל. אויף דעם אופן וועט אַ פולשטענדיגער שלום און פאַרשטענדינעש שטענדיג עקזיסטירען צווישען דעם עלטערען און יונגען דור." אָט טאַקע די פּשרה איז פיעל ערגער ווי די רעפאָרם. פרעגט אַ פּשוט'ן פאַסטוך וועט ער אייך זאָגען, אַז אַ נידעריגע פאַרצאַמונג אַרום אַ פעלד איז ערגער ווי גאָר אָהן אַ צאַם. די אורזאַכע איז, ווייל שאָף האָבען אימער ליב איבערשפּרינגען אַריבער אַ צאַם און טרעטען אין פרעמדע פעלדער; אָבער ווען דער צאַם איז הויך, דאַן מאַכט דאָס פאַר זיי אונמעגליך אַריבערצושפּרינגען, און מערקווירדיג — ווען גאָר אָהן אַ צאַם האָבען זיי גאָר קיין לוסט צו דעם, אָבער ווען עס איז דאָ כלומר'שט אַ צאַם וועלכער איז נידעריג נעמט זיי אָן אַ שטאַרקער חשק אַריבערצושפּרינגען איהם.

די צאן קדשים, אונזערע אחינו בני ישראל, האָבען אויך די זעלבע נאַטור, וואַרפען, שפּרייזען זיך פון אָרטהאָדאָקסישען יודענטהום צום רעפאָרמירטען, און מאַנכעס מאָל זאָגאַר נאָך אַ טריט ווייטער — צום קריסטענטהום (די רעפאָרם איז גאַנץ ענליך צו דיזעם). ווען דער צאַם, גדר, איז הויך געענוג, וועלען זיי ניט שפּרייזען, אָבער ווען אידען מאַכען אַ פּשרה דאַן ווערט שוין דער צאַם נידעריגער און זיי בעקומען אַ שטאַרקען יצר הרע אַריבערצושפּרינגען צו זיי, דאָס הייסט, צו די

רעפאָרמער אָדער צום קריסטענטהום. אַזאַ פשרה מיינט קורצע יאָהרען פאַר דעם יודענטהום.

אַלס אַ ביישפּיל קען אונז דינען די געשיכטע וואָס אונזער היילינע תורה דערציילט אונז וועגען יוסף׳ן מיט זיינע ברידער, אין דער צייט ווען ער איז אַריינגעפאַלען אין זייערע הענט האָבען זיך די ברידער פענאַנדערגעטיילט אין דריי פּאַרטייען, די מערהייט האָט אָהן שום צערעמאָניעס געוואָלט איהם אָפּראַמען פון דער וועלט. ראובן האָט געזוכט פּלענער ווי אַזוי צו רעטען איהם און צוריקשיקען איהם צום פאָטער; יהודה האָט געמאַכט אַ פשרה, פאַרמיטעלט צווישען די צוויי מיינונגען, פאַרגעשלאָגען מען זאָל אים פערקויפען פאַר אַ שקלאַף, וועלכעס עס איז אָנגענומען געוואָרען.

ווען איך האָב די געשיכטע געלערענט אין חדר, בין איך שטאַרק בעגייסטערט געוואָרען פון יהודה׳ס פּלאַן, איינפאַל, ווייל, האָב איך דאַן געטראַכט, ווער וויסט צו ראובן׳ס רעטונגס פּלאַן וואָלט זיך איינגעגעבען, דארום האָט יהודה׳ס פּלאַן צו מיר אויסגעזעהן מעהר פּראַקטיש. ווען איך בין עלטער געוואָרען און אָנגעפאַנגען לערנען גמרא, האָב איך דאָרט געפונען אַז רבי מאיר האָט גאָר אויסגעטייטשט אויף יהודה׳ן דעם פּסוק: ״ובוצע ברך נאץ ד׳״ (תהלים י, י״ג) (ווארום מיסביליגט דער רשע גאָט).

עס פרעגט זיך, ווארום האָט רבי מאיר געפונען פאַר גלייך צו פערדאַמען דעם פשרה-מאַכער (יהודה׳ן)?

דער תירוץ איז, אַז אין געלט אנגעלעגענהייטען איז אַ פשרה גאַנץ נוצליך, אָבער ווען עס האַנדעלט זיך וועגען אַ מענשען׳ס לעבען אָדער וועגען אַ העכסט וויכטיגען פּרינציפּ, דאַן גיבט ניט קיין פּלאַץ פאַר פשרות, דער אָריגינאַל זיינער מוז געזעצליך פערבלייבען. אין אַ קאַמפּף פאַר אַן אידעע טאָר זיך אַ פערזאָן ניט צופרידען שטעלען מיט אַ האַלבען געווינס, זאָגאַר אין דער צייט ווען ער איז איינער געגען אַ רבים און וויסט גאַנץ בעשטימט דאָס ער וועט געגען זיי ניט אויספירען, דאָך איז זיין פליכט צו קעמפען ביז דער ענדע. עס איז פיעל בעסער צו פערלירען די גאַנצע מלחמה איידער איינגעהן אויף אַ פשרה און אָפּגעבען מיט׳ן גוטען ווילען אַ טהייל פון דעם אמת אָדער גערעכטיגקייט.

דיזער כלל איז פון זעהר גרויס וויכטיגקייט פאַר אונז צו געדיינקען איהם. מיר לעבען יעצט אין אַזאַ צייט אין וועלכע דער מענשליכער כאַראַקטער האָט פערלאָרען זיין ערענסטקייט, אין אַ געזעל-

שאַפט און אין אַן אַטמאָספערע וואָס איז ניט קאַלט און ניט וואַרעם, לא הא ולא הא, ניט מילכיג און ניט פליישיג, אַ געזעלשאַפט וואָס האַנדעלט מיט אידעאַלען אַזוי ווי מיט אַלטע וואַרע, מען דינגט זיך און מען לאָזט אַרונטער, און אַם ענדע קומט מען דורך פאַר אַ האַלבען פרייז.

גאַנץ אָפט קומט אונז אויס צו הערען ווי אַ איד בערימט זיך, אַז ער קען, גאָט צו דאַנקען, שטימען מיט אַלע קלאַסען מענשען: "קום איך צווישען אָרטהאָדאָקסען, בין איך אַן אָרטהאָדאָקס, צווישען רעפאָרמער — אַ רעפאָרמער, צווישען סאָציאַליסטען — אַ סאָציאַליסט, אז"וו." די וועלט האַלט פון אַזאַ מענשען גאָר אַן עולם ומלואה, דיינקט אַז ער איז אַ חכם עתיק. "אָט דאָס הייסט אַ מענש פון היינטיגער וועלט". פאַרקערט אָבער, דער יעניגער וועלכער קעמפט פאַר זיינע אידעען הייסט ביי דער וועלט "אַ קרענק". "געהערט אַביסעל", זאָגען זיינע בעקאַנטע, "אַ מענש זאָל זיך קריגען מיט דער גאַנציר וועלט, און איבער וואָס? איבער אַן אידעע וואָס עס איז ניט זיין ציג און ניט זיין חנוכה ליכט".

אין דער ווירקליכקייט, אָבער, איז די זאַך פאַרקערט; דער מענש וואָס שאַקעלט צו מיט'ן קאָפּ אויף יע צו יעדער זאַך און צו יעדענ'ס מיינונג, איז ענטוועדער אַ פוסטע קאָפּ, וואָס האָט זעלבסט קיין פעסטען מיינונג וועגען אירגענד וועלכע פראַגע און ביי אים איז אַלעס רעכט, אָדער ער איז אַ היפּאָקריט, פאַרשטעלט זיך מיט זיין מסכים זיין צו אַלעמען, כדי צו געווינען אויף זיין זייט דער וועלט'ס גוטען מיינונג; וועהרענד אין געגענטהייל, דער יעניגער, וואָס נאָכדעם ווי ער האָט געפּאַסט אַ באַשלוס וועגען אַ וויכטיגע פּראָבלעמע, קעמפט ער פאַר איהר מיט זיין גאַנצען קראַפט, און איז אויך גרייט צו אָפּפערען זיין לעבען פאַר איהר. אָט דיזער קריינק (ווי די וועלט רופט איהם) איז אין דער ווירקליכקייט איינער פון די גייסטיגע ריזען פון זיין צייט. צו אַזעלכע העלדען האָבען מיר צו פאַרדאַנקען דעם גאַנצען פּראָגרעס פון דער מענשהייט; ווען ניט זיי וואָלט די וועלט געשטאַנען אויף איין אָרט, ניט געמאַכט קיינע פאָרטשריטע.

און נאָך אַ פאַל, אָבוואָהל עס זעהט אויס אויף אַ ווילע דאָס דיזע קעמפער פאַר'ן אמת פערלירען די מלחמה, דאָס איז אָבער נאָר צייטווייליג, די ענדע איז אַז זייער קאַמפּף ווערט אימער געקרוינט מיט'ן גרעסטען זיעג. אין געגענטהייל, די יעניגע וועלכע בויגען די קאָפּ און גייען איין אויף פשרות בנוגע צו וויכטיגע פּרינציפּען, ברייגנען

אומגליקען אויף זיך און אויף דער געזעלשאַפט. דיזע בעהויפּטונג קען בעשטעטיגט ווערען מיט פילע פאַקטען פון אונזער געשיכטע.

מרדכי און אַזוי אויך די חשמונאים האָבען ניט געבויגען זייערע קעפּ, אָדער געזוכט צו מאַכען פּשרות מיט די טיראַנען פון יענע צייטען. די שוועכלינגע דאַן האָבען געוויס פערדאַמט דיזע העלדען, און וואַהרשיינליך זיי אָנגערופען "קנאים", "פאַנאַטיקער", וועלכע שטעלען דעם עקזיסטענץ פון זייער פאָלק אין געפאַר, אָבער מיר ווייסען דאָך גאַנץ גוט אַז די עקשנות פון יענע העלדען האָט געבראַכט לעבהאַפט, נאַציאָנאַלען כבוד און גליק פאַר זייער פאָלק.

פאַרקערט, די אידען פון שפּאַניען האָט געפעלט אָט די עקשנות, און ווען מען האָט זיי געהייסען זיך בוקען צום צלם, האָבען פיעל פון זיי געמאַכט אַ פּשרה: זיי האָבען אָנגענומען דעם קריסטענטהום נאָר פאַר דער עפענטליכקייט און פערבאָרגענערהייד האָבען זיי אָפּגעהיט אידישקייט. די פּשרה אָבער האָט נאָר געבראַכט אַן אומגליק אויף זיי זעלבסט און אויף זייערע קינדער. דורך דיזער פּשרה האָבען זיי זיך אינגאַנצען אויסגעשלאָסען פון דער געזעלשאַפט, די אידען האָבען זיי געהאַלטען פאַר קריסטען און די קריסטען האָבען אויף זיי געקוקט ווי אויף אידען, און אַזוי האָבען די מאַראַנען (פערבעהאַלטענע אידען) אַרויסגעשטויסען געוואָרען פון דער געזעלשאַפט. דיזע פּשרה זייערע האָט אויף זיי געבראַכט די פערפלוכטע אינקוויזיציע ווי אויך דעם אידישען פאָלק׳ס אומגליק, דעם גירוש.

דאָס גלייכען בעגעגענען מיר אין דער מאָדערנער צייט. די אידען פון די סלאַווישע לענדער, הגם זיי האָבען געליטען און ליידען נאָך יעצט אויך שרעקליכע פערפאָלגונגען, האָבען זיי פונדעסטוועגען ניט נאָכגעגעבען קיין האָר פון זייער גייסטיגע ירושה. דער רעזולטאַט איז אַז זיי זענען נאָך היינט צו טאָג דער רוב מנין און רוב בנין פון דער אידישער אומה. אין געגענטהייל, די אידען פון דייטשלאַנד, פראַנקרייך, איטאַליען אז״וו, האָבען געמאַכט אַ פּשרה, אַ ביסעל אַרונטערגעלאָזען פון זייער אידישקייט, כדי צו געפינען חן ביי די גוים. עס איז וואהר, זיי האָבען געפונען וואָס זיי האָבען געזוכט; זיי האָבען פאַר אַ ווייל געקראָגען גלייכע רעכטע, אָבער פאַר דעם „באַרגעין", מציאה, האָבען זיי גאַנץ טייער בעצאָלט מיט זייער נאַציאָנאַלען לעבען. די אידישע באַפעלקערונג פון יענע לענדער איז אָבגעשטאָרבען מיט אַ מיתה רוחנית. פון די גרויסע בערימטע גאונים און חכמים זענען נאָר פערבליבען קברים און צובראָכענע מצבות, און פון די אידישע מאַסען

וואָס האָבען זיך אַמאָל מוסר נפש געווען פאַר זייער אמונה איז פער־בליבען בלויז אַ הייפעלע יהודים מיט קאַלטע נשמות און אַ רעכט ביסעל גוים מיט אידישע נעזער, וואָס מען איז משער אַז זיי שטאַמען אָפּ פון אידען.

אַלס נאָך אַ ביישפּיל קען אונז דינען ר׳ סעדיה גאון און זיינע חברים, וועלכע האָבען געלעבט אין דער צייט ווען די קראים האָבען אויפגעהויבען זייערע קעפּ. עס וואָלט דאַן גאַנץ מעגליך געווען צו מאַכען אַ פּשרה צווישען די קעמפּענדע צדדים, ווען די רבנים וואָלטען זיך עטוואָס געלאָזען בייגען. עס איז ביי מיר גאָר קיין צווייפעל ניט אַז אין יענער פּעריאָדע האָבען זיך געפונען גענוג קורצזיכטיגע מענ־שען וועלכע האָבען טאַקע געראַטען דאָס צו טאָן, אָבער די גאונים פון יענער צייט האָבען זיך ניט געלאָזט פאַרפירען פון די פּשרה־מאַכערס, די לייכטזיניגע בריות, היפּאָקריטען, זיי האָבען געקעמפט מיט זייער גאַנצע מאַכט געגען אָט דער נייער באַוועגונג און אין גאַנצען אויס־געשלאָסען די מיטגלידער פון דער סעקטע פון כלל ישראל, און צו פערדאַנקען דיזע ענטשלאָסענע האַנדלונג איז דער ריינער יודענטהום געראַטעט געוואָרען פון אונטערגאַנג. די גרעסטע מערהייט פון די קראים האָבען שנעל אַנערקענט זייער פערברעכען און ביסלעכווייז צוריקגעקומען צום אידישען לאַגער, פערבלייבענדיג אימער טרייע קינדער פון זייער פאָלק; נאָר זייער אַ קליין הייפעלע עקשנים פון זיי זענען פערבליבען ביי זייער טעות, פיללייכט טאַקע אַלס אַ שרעק־ליכען ביישפּיל פאַר די קומענדע דורות.

פון די אַלע פאַקטען וואָס איך האָב דאָ געבראַכט איז צו זעהן אַז פּשרות אין אַ פּרינציפּיעלען אנגעלעגענהייט צייגט זיך אַרויס פאַר אַ קללה, ווייל עס איז פאַלש, שקר, ווי אין פּרט זאַכען אַזוי אין כלל זאַכען. אויסער די אַלע פאַקטען קען מען דאָס נאָך באַנעמען מיט׳ן איינגענעם פערשטאַנד. עס איז וואר אַז אין געלט־זאַכען איז אַ פּשרה אַ ברכה; למשל, ווען איינער מאָנט ביים צווייטען טויזענט דאלאר און יענער זאָגט אַז עס קומט איהם נאָר פינף הונדערט און עס איז אונמעגליך אויסצוגעפינען ווער פון זייביידע איז גערעכט, דאַן איז די פּשרה, צום ביישפּיל, אויף אַכט הונדערט, אַן אמת׳ע ברכה, אב־וואָהל איינער האָט דאָך זיכער אַביסעל פערלאָרען, דאָך איז ער צו־פרידען, ווייל וואָס ער קריגט איז גוט געלט, און צו דער זעלבער צייט איז דער שלום צווישען זיי ביידע צוריק עטאַבלירט. אַ פּרינציפּ אָבער איז ריכטיג נאָר דאַן ווען ער איז גאַנץ, אָבער אַז מען מאַכט איבער

אים אַ פּשרה, אויף דער העלפט אָדער גאָר אַ פּערטעל, דאַן איז דער פּערבליבענער טהייל, די האַלב אָדער די פּערטעל, גאָרניט ווערט.

אשר לזאת, לאָמיר זאָגען צו די היינטיגע ירבעם׳ס, אַזוי ווי אליהו האָט זיך אויסגעשפּראָכען: "עד מתי אתם פּוסחים על שתי הסעיפים, אם ד׳ הוא האלהים לכו אחריו, ואם הבעל — לכו אחריו" (מלאכים א׳ י״ח) (ווי לאַנג וועט איהר זיך נאָך וואַקלען מיט צוויי מיינונגען; אויב יהוה איז גאָט, זאָ פאָלגט איהם נאָך, און ווען בעל — גייט איהם נאָך). עס שיינט אין זיינע צייטען זענען אויך געווען אידעלאַך וועלכע האָבען גענערט מאַכען פּשרות צווישען גאָט און טייוועל, איין טאָג האָבען זיי געדינט גאָט און דעם צווייטען, דעם טייוועל; אָדער מיט איין האַנט האָבען זיי אומגעבראַכט מענשען און מיט דער צווייטער געטיילט צדקה. צוליעב דעם האָט זיי דאַן אליהו ערקלערט, אַז איידער צו מאַכען אַזעלכע פּשרות איז שוין גלייכער אַז זיי זאָלען אין גאַנצען איבערגיין צום טייוועל.

אַלזאָ, ליבע ברידער, היט אויס אייערע בתי מדרשים פון די היינטיגע ירבעם׳ס, לאָזט זיי דאָרט ניט אַריין, וואָרום פון אָנפאַנג, ווען זיי קומען אין שוהל, איז שווער צו דערקענען אַז דאָס זיינען ירבעם׳ס, ווייל זיי ווייסען די קונסט גאַנץ גוט ווי צו מאַכען אויף לייטען אַ גוטען איינדרוק און פערנאַרען זיי, בכן מוזט איהר זיין אויף דער וואַך, און אַזוי שנעל ווי איהר באַמערקט אָן זיי עפּעס אַ מעשה ירבעם ווייזט זיי גלייך אויס פון אייער מיט. מיט אַזעלכע בריות ברויכט מען ניט האָבען קיין מגע ומשא, קיינע פערבינדונגען, וואָרום זיי זענען ווי אַן אנשטעקענדע פּעסט, וואָס, זאָ שנעל ווי דער גיפט כאַפּט זיך נאָר אַריין אין אייער בית המדרש, וועלכער איז די נשמה פון יודענטהום, אַזוי גלייך הויפּט אָן פוילען די גאַנצע אידישקייט.

איהר, פריינדע, וועט זיכער פרעגען, ווי אַזוי קען מען פון אָנפאַנג דערקענען אָט דעם סאָרט מענש, ווען איך אייך איבערגעבען די סימפּטאָמען פון דער קריינק וואָס זי הייסט "ירבעם" און דאַן וועט איהר וויסען ווי זיך אויסצוהיטען פון איהר. פריהער אָבער וועל איך אייך פאָרשטעלען אַ בילד פון דריי פאַרשיידענע סאָרטען אידען דאָ אין אַמעריקא אין אונזערע אָרטאָדאָקסישע בתי מדרשים. דער ערשטער סאָרט איז: ער געהט אין אַן אָרטהאָדאָקסישער שוהל, זעהר אַ טהעטיגער מיטגליד, האַלט אַן אַמט און האַלט זייער אָפט פייערדיגע רעדעס וועגען יודענטהום, רעדט מיט גרויס התלהבות אַז דער יודענטהום איז די שענסטע און הייליגסטע פון אַלע רעליגיאָנען, ער אַפּעלירט שטאַרק

יעדען שבת צו די מתפללים אַז זיי זאָלען אָנווענדען אַלע מעגליכקייטען אויפצוהאַלטען אונזער אמונה.

ווען איך בין מיט אַכט יאָהר צוריק געקומען אין אַמעריקא איז מיר אַמאָל אויסגעקומען צו זיין שבת אין אַ געוויסער שטאָט. אין דער שוהל פון מיינע לאַנדסלייטע; דאָרט האָבען זיי מיר איינגעלאַדען צו ריידען בעפאָר מוסף, וועלכעס איך האָב געטאָן. נאָך מיר האָט גערעדט דער פּרעזידענט פון שוהל, אַן אַמעריקאַנער יונגערמאַן מיט אַ גלאַט-געראַזירטען פּנים. זיינע ווערטער האָבען אויף מיר געמאַכט דעם בעסטען איינדריק, איך בין פון זיי איבערראשט געוואָרען. ער האָט פייערדיג גערעדט וועגען יודענטהום. איך האָב זיך באמת געשעמט; איך, אַ פאַרטרעטער פון יודענטהום, האָב ניט גערעדט מיט אַזאַ התלהבות ווי ער. איך האָב ביי מיר געקלערט אַז אַזאַ יונגענמאַן דאַרף מען ערמוטיגען, מען ברויכט איהם צייגען דאָס זיין איבערגע-געבענהייט צו אידישקייט ווערט הויך אָבגעשאַצט. נאָכ'ן דאַוונען בין איך צו אים צוגעגאַנגען און וואַרעם בעגריסט, ווי אויך בעדאַנקט פאַר זיינע שאַצבאַרע ווערטער. איך האָב מיך אויסגעשפּראָכען דאָס ווען מיר וואָלטען פערמאָגט אַ סך אַזעלכע יונגע לייט ווי ער, וואָלט דאָס יודענטהום גאָר ניט געהאַט וואָס צו זאָרגען.

„גיט מיר ניט קיינע קאָמפּלימענטען", האָט ער ערווידערט, „איך בין גאָר ניט אַזאַ צדיק ווי איהר מיינט. היינטיגע צייטען געפינען זיך צדיקים גאַנץ, גאַנץ ווייניג". איך האָב אים געענטפערט: "ווייניגס-טען לייגט איהר דאָך תפילין, האָט מזוזות אין הויז, טראָגט ציצית און פירט אַ כּשרה הויז."

זיין אַנטוואָרט איז געקומען: "ניין, איך בעלאַנג ניט צו דעם סאָרט יודענטהום." "דען וואָס פאַר אַ יודענטהום האָט איהר דאָס אַזוי הויך געלויבט און שטאַרק פערטיידיגט?" האָב איך איהם גע-פרעגט מיט דער גרעסטער פערוואונדערונג.

"מיין יודענטהום", זאָגט ער, "באַשטעהט ניט פון צערעמאָניעס און תפילות, וויקלען רצועות און קושען מזוזות. מיין יודענטהום מיינט אַ ריינע אידישע האַרץ, אַ גוטער כאַראַקטער, עהרליכקייט, אז"וו, אָט דאָס איז מיין אידישקייט". אָט דאָס איז דער ערשטער טיפּ איד. געוועהנליך, אין אונזער אַלטער היים האָבען מיר ניט גע-האַט אַזאַ סאָרט איד אין בית המדרש, פאַר אַזעלכען איז ניט געווען קיין פּלאַץ אין אַ בית המדרש. דאָ אין אַמעריקא, האָט ער יע, צוליב פילע אורזאַכען; ערשטענס, צוליב ביזנעס, ווייל פילע מעמבערס פון

שוהל זענען זיינע ביזנעס-פערבינדעטע און ער צאָלט זיי אָפּ פאַר דעם, דאָס הייסט, ער ספּענט אין שוהל דורכ'ן יאָהר אַ געוויסע סומע. און צווייטענס, איז דאָס כּבוד, און ווי עס איז בעוואוסט זענען אָט דער סאָרט זעהר להוט נאָך כבוד, "רודפי אחר הכבוד," ער ערווערבט זיך אַ גוטען נאָמען אַלס אַן אמת'ער מענש, וועלכער פערדינט רעספּעקט און דרך ארץ ביי לייטען. אָט די לייטע זענען מיט דער מיינונג אַז דער פרומער איד איז עפּעס ניט אין גאַנצען, אָבער יענער איד איז ניט קיין פאַלשער, זאָגט אימער די ריינע וואהרהייט, דערפאַר פערדינט ער דעם העכסטען שוהל-אַמט — פּרעזידענט.

יעצט וועל איך אייך פאָרשטעלען אַ בילד פון אַ צווייטען סאָרט היגען שוהל-איד, אויך אַ ירבעם, וועלכער איז אַריבערגעקומען אַהער בעפאָר מיר האָבען נאָך געקעפּט דיינקען וועגען אַמעריקא. ער איז פונקט דער קאָנטראַסט פון דעם ערשטען סאָרט. ער עראינערט מיר אָן דער צייט ווען איך בין געווען אַ יונגער אינגעל און געלערענט אין אַ קליין שטעטעל, אין וועלכע עס האָט זיך געפונען אַ גרופּע וואָס האָט ניט פערשאַפט צופיעל כבוד דעם אידישען פאָלק — זיי זענען געווען פערד-גנבים. ווען איך זאָג פערד-גנבים, מיין איך ניט אַז זיי האָבן דוקא מקפּיד געווען צו גנב'ענען נאָר פערד, אָבער קיינע אַנדערע זאַכען ניט; ניין, זיי האָבען אויך גענומען מכל הבא, וואָס זיי האָבן געקענט, איינגעבראָכען קראָמען, פּריוואַטע הייזער אז"וו. זיי האָבען אויך ניט מקפּיד געווען גנב'ענען ביי גוים, ווי מען דערציילט וועגען געוויסע אידישע גנבים. דיזע זענען גראדע געווען "ליבעראַל", אומפאַרטייאיש. זיי האָבען בעהאַנדעלט אַלעמען גלייך, אָהן אונטערשייד פון ראַסע אָדער רעליגיאָן. ווען עס איז זיי אויסגעקומען האָבען זיי בע'גנב'עט דעם רב, דעם דיין, דעם ראש הקהל אַזוי גוט ווי זיי האָבען אַרומ"געאַרבעט" די פּויערים אין דאָרף. דעם וואונדער וואָס איך וויל אייך דאָ דערציילען וועגען זיי איז געווען, דאָס וואָס אָנבאַלאַנגט צו גאָט זיינען זיי געווען היבש פרום, פיללייכט נאָך פרימער פון די שענסטע שטעטעלדיגע בעלי-בתים. זיי האָבען שטרענג אָבגעהיט אַלע דינים ומנהגים. זיי האָבען אויך געהאַט אַן אייגענעם בית המדרש. נאַטירליך, מען האָט איהם ניט גערופען מיט'ן נאָמען "דעם פערד-גנבים'ס קלויז," נאָר מיט אַ "לשון נקיה", די פערד-הענדלער'ס בית המדרש. דער נאָמען איז ניט געווען קיין פאַלשער הלילה, ווייל נאָכדעם ווי זיי האָבען די פערד "צוגעצויגען", האָבען זיי זיי פערקויפט. אין יענעם בית המדרש האָט מען יעדען טאָג געדאַווענט מיט עטליכע מנינים,

בין מנחה למעריב געלערענט חיי אָדם, עין יעקב. שבת בייטאָג "געהאַקט" אַ סך תהלים. דער פאַקט איז געווען אַז וואָס מער "גע־שעפּט" זיי האָבען געהאַט אָנגעגרייט אויף דער קומענדער וואָך, אַלס מעהר תהלים געזאָגט און געבעטען גאָט ער זאָל זיי מצליח זיין. אין שטאָט האָט מען שוין געוואוסט אַז ווען מען זאָגט אַ סך תהלים אין דעם פערד־הענדלער׳ס בית המדרש, דאַרף מען אויפהייננגען אויף די טירען שטאַרקע שלעסער און אָנשטעלען עקסטרא וועכטער.

איך האָב אייך דערציילט די צוויי געשיכטעס, ווייל זייערע העל־דען שטעהען פאַר די אויבענדערמאָנטע קלאַסען אידען, דעם יונגען מאַן וואָס האַלט פייערדיגע רעדעס וועגען יודענטהום און ער אַליין היט ניט אָפּ קיינע פון דער הייליגער תורה׳ס מצוות, ער בעהויפּט נאָר אַז דאָס יודענטהום ליגט ביי איהם בעהאַלטען (בעגראָבען) טיף אין האַרצען. דער טיפּ אָדער קלאָס אידישע יונגע לייט און יונגע פרויען, וועלכע געפינען זיך ביי אונז אין די טויזענטער און פיליכט אין די הונדערטער טויזענטער, האַלטען פונקט מיט דער זעלבער מיינונג אַז אַ איד איז יוצא נאָר מיט זיין גוטהאַרציגקייט אז״וו.

פאַרקערט ווידער, די פערד־גנבים פון יענער שטעטעל, וועלכע האָבען פערבראָכען מורא׳דיג געגען גאָט און געזעלשאַפט און צו דער זעלבער צייט פרומע, גאָטס־פאָרכטיגע תהלים־זאָגער, שטעלען פאָר דעם טיפּ פון אַן אַנדער סאָרט אידען, וועלכע ציילען זיך אויך אין די טויזענטער. זעלבסטפערשטענדליך, ניט אַלע פון זיי זענען פערד־גנבים; איינפאַכע גנבה בעצאָלט זיך ניט אין אַמעריקא און דערצו נאָך איז דאָס צו געפעהרליך. דאָ גילט אַן איידעלע סאָרט גנבה, און צו אונזער גרויסער שאַנדע מוזען מיר צוגעבען אַז עס איז דאָ אַ גרויסע צאָל פון אונזערע אחינו בני ישראל וואָס אין ביזנעס אנגעלעגענהייטען זענען זיי ניט בעסער פון יענע פערד־גנבים, אָבער ווען עס קומט ביי זיי צו גאָט, ווערען זיי גאַנץ פרומע אידען. זיי זענען ניט קיין צבוע׳־קעס, ווי מאַנכע קענען דיינקען, זיי מיינען דאָס גאַנץ ערענסט. זייער מאָטאָ איז: "וואָס צו גאָט איז צו גאָט און וואָס צו לייטען איז צו לייטען"; דאָס הייסט ביי זיי, גאָט גיב איך אָפּ דאָס וואָס עס קומט איהם אין שוהל, אָבער אין מיינע פּריוואַטע ביזנעס, איינגעשלאָסען אויך די יעניגע וועלכע בעלאַנגען צו דער שוהל, דאָרט איז גאָט קיין מחותן ניט. איך געה ניט א־ן זיין רשות און ער האָט ניט וואָס צו טאָן אין מיין בעזיץ.

אין אונזערע שוהלען געפינט זיך נאָך אַ דריטער סאָרט איד, וואָס

איז געקומען קיין אַמעריקא זעהר שפּעט. דאָס איז דער, וועלכער זיינע קינדער, אָדער אַזוי פריינד, האָבען איהם אַריבערגעבראַכט. די יעניגע וועלכע האָבען איהם אַריבערגענומען זענען שוין אין אַמעריקא פאַר אַ גאַנץ לאַנגער צייט. אָט די זענען, געוועהנליך, פון די ערשטע צוויי סאָרטען (עס איז אַפילו ניט קיין כלל, אָבער עס איז אַ פאַקט אַז די מערסטע פון זיי בעלאַנגען צו די צוויי קאַטעגאָריעס). דער סאָרט איד איז זעהר אַ שעהנער, פרומער, גוט צו גאָט און צו לייטען, צווישען זיי געפינען זיך אַזעלכע וואָס קענען גאַנץ היבש לערנען. מיט איין וואָרט, דער סאָרט איז זעהר גוט און פיין.

און דאַן קומט דער אמת׳ער "ויתרוצצו הבנים בקרבה", אין בית מדרש. איין קינד זאָגט אַז אידישקייט בעשטייט ניט פון תפילות, תפילין, מזוזות, כשרות, מקוה, אז״וו. אַלעס וואָס זי פאָדערט איז נאָר אַ גוטע האַרץ און מעהר גאָר ניט. (ווי געפעלט אייך דער סך הכל פון אידישקייט?). דער צווייטער, ווידער, ערקלערט: "אידישקייט הייסט נאָר וואָס עס באַלאַנגט צו גאָט, אַזוי ווי תהלים, תפילין, מזוזות, כשרות, מקוה און נאָך אַזעלכעס, אָבער דאָס וואָס באַלאַנגט צו "דיני ממונות", געלט-זאַכען, קאָן מען זיך זיין דער גרעסטער מערדער. עס איז דאָך זעלבסט-פערשטענדליך, אַז מען זאָל אָננעמעןביידע ערקלערונגען, וואָלטען מיר דאַן געווען ניט צו גאָט און ניט צו לייטען.

דער פועל יוצא איז, אַז ווען מען האָט אַזעלכע צוויי סאָרטען ירבעם׳ס אין אַ שוהל ווערט פון זיי בעשאַפען אַ גאַנץ נייער יודענטהום, אַ פאַרקריפּעלטער, אַ "לא הא ולא הא", ניט מילכיג און ניט פליישיג, אַ סאָרט ווי די גמרא דערציילט אונז וועגען איינעם אַ מאַן וואָס האָט געהאַט צוויי פרויען, אַ יונגע און אַן אַלטע. די יונגע האָט אויסגעריסען זיינע גראָהע האָר, אום ער זאָל אויסקוקען יונג, און די אַלטע האָט איהם אויסגעצופּט די שוואַרצע, כדי ער זאָל אויסקוקען אַלט. דער רעזולטאַט איז געווען אַז ער איז נעבאך פאַרבליבען אַ פּליכעוואַטער. אַזוי זענען געוואָרען אונזערע שוהלען, "קרח מכאן וקרח מכאן", ניט צו גאָט און ניט צו לייטען, און צוזאַמען מיט זיי אויך אונזערע תלמוד תורות.

אַלס אַ ביישפּיל וועל איך אייך פאָרשטעלען דריי בילדער פון דריי פערשיידענע אידישע אינסטיטוציעס ווי זיי זענען געפירט געוואָרען אַמאָל, נאָך בעפאָר עס זענען צו אונז צוגעקומען די צוויי נייע קאַטעגאָריעס אידען, און ווי זיי ווערען פערוואַלטעט יעצט פון די ירבעם׳ס (די צוויי סאָרטען ירבעם׳ס וועלכע מיר האָבען אויבען אויס-

גערעכענט, האָבען זיך קיין מאָל ניט געמישט אין שוהלען, און אין תלמוד תורות געווים ניט) און איהר וועט דאַן זעהן וואָס זיי האָבען אונז אויפגעטאָן, און וואָס זיי האָבען געמאַכט פון יודענטהום.

דער חדר

דער חדר איז בעשטאַנען פון אַן אַלטע פער׳חושכ׳טע הילצערנע הייזעל, וועלכע האָט געדינט אַלס אַ רעזידענץ פאַר׳ן רבי ווי אויך אַ ״פּאָבליק סקול״, לעהר־אַנשטאַלט, פאַר זיינע תלמידים. דער שטרוי־ענער דאַך איז געווען אַזוי נידעריג דאָס די ציגען האָבען זיך זאָגאַר ניט געדאַרפט מטריח זיי צו שטעלען זיך אויף די הינטערשטע פיס, ווען עס האָט זיך זיי פערוואָלט אַביסעל אַ קיי טאָן פון די אַלטע שטרוי. די דריי פענסטער וואָס אָט דער ״גרויסער בנין״ האָט פערמאָגט, זע־נען די מערסטע שויבען פון זיי געווען פערשטאָפּט מיט קישעלאַך. אַלס אַ ״שמירה מעולה״, אַ פאַרשטאַרקטע שוץ, דאָס די ציגען מיט׳ן קהל׳שען באָק, וועלכע פלעגען זייערע נעכט פערברייינגען אַרום, זאָלען מיט זייערע הערנער חלילה ניט אויסברעכען די איבריגע שוי־בען, זענען די פענסטער געווען בעשיצט מיט שטעקענס.

אָבער דער ריכטיגער גלאַנץ און פּראַכט פון חדר האָט דערשיינט ווען מען איז אַריין אינעווייניג. די ווענט זענען געווען שוואַרץ, ווייל דער רבי לאָזט ניט אויסקאַלכען, עס מוז פערבלייבען אַזוי אַלס אַ ״זכר לחורבן״ (אַן אָנדיינקונג נאָכ׳ן חורבן). אויפ׳ן מזרח־וואַנט הייננגט אַ ״מזרח״ מיט צוויי חיות וואָס זעהן אויס ווי אויסגעמאַטערטע קעץ, איבער זיי איז אָנגעשריבען ״פּני אריה״ (געזיכט פון אַ לייב), אויף די ווינקלען זענען אויסגעוועבט גרויסע שטיקער שפּינוועבס. דער רבי לאָזט דאָס ניט אַראָפּנעמען, ווייל מאַנכעס מאָל קומט דאָס צוניץ ווען מען צושניידט זיך אַ פינגער.

די גאַנצע הויז איז אַזוי גרויס, וואָס איז קוים, קוים כשר פאַר אַ סוכה, און אַ העלפט פון איהר פאַרנעמט דער אויווען. אין מיטען ״פּאַלאַץ״ הייננגט אַ גרויסע וויעג אויף אַ שטאַנג, אַ מין ״תולה ארץ על בלימה״ (ער הענגט די ערד אויף גאָרניט), ווי מען פאַנגט אָן צו וויגען, אַזוי גלייך גיט אַרויס דער שטאַנג מאוים׳דיגע קרעכצען מיט אַ גוסס׳דיגען ניגון, אַז עס ווילט זיך שנעל פון הויז אַנטלויפען. אויף דער סטעלע אונטער די באַלקענס געפינט איהר אַ גאַנצען מוזע־אום פון אמת׳ע אַנטיקען, אַ שטייגער ווי אַ געלער פאַרטריקענטער

לולב, עטליכע קרענצלאַך קנאָבעל היינגען אַרונטער, אַ בינטעל ראַ־מונקעס, אַ ביסעל "ליפּאָווע צוויעט" (לינדען בליהאַכץ), דעם רבינ׳ס רפואה צום הוסט (ער האָט געהאַט שווינדזוכט), און נאָך אַזעלכע אַלטערטהימליכע זאַכען. פּונקט איבער׳ן טיש היינגען שטיקלאַך לעדער פון זוילען. דיזע זענען דעם רבי׳ס מכשירים (געצייג), מיט זיי פלעגט ער, ווי יעקב אָבינו, דערוואַרימען די צאן קדשים (די הייליגע שעפעלאַך).

אויבענאָן ביי אַ לאַנגען טיש זיצט זיך בהרחבה׳דיג (גאַנץ ברייט־לאַך) דער רבי מיט זיינע תלמידים. זיין דין אויסגעמאָגערטער קער־פּער איז איינגעוויקעלט אין אַ לאַנגען און ברייטען טלית־קטן, ער קוקט אויס ווי אַ בר־מנן (אַ געשטאָרבענער) וואָס מען האָט איהם אָנגעצויגען דעם טלית, גרייט אַריינלייגען אין קבר, און זיינע תלמידים האָבען אויסגעזעהן ווי זינדיגע נשמות וואָס מאַטערען זיך אין גיהנם.

דער טיש האָט גענוצט פאַר דעסק, בוך־שראַנק און פאַר אַ "בלעק־באָארד." דאָ זיצט אַ אינגעלע און דריידעלט מיט קרייד אויפ׳ן טיש אַ געצאַצקעדיגען "לכבוד" און געגענאיבער זיצט נאָך איינער און שניצט איין מיט אַ מעסער אין טיש זיין נאָמען; צווישען זיי ביידען זיצט זיך אַ דריטער און עסט זיין אָנבייסען מיט אַ גרויסע הילצערנע לעפעל פון אַ שוואַרצען טעפּעל, אין ריכטיגען מיטען זיצט דעם רבי׳ס "בן זקונים" (אינגסטע קינד), זיין פּנים פערקרימט און קלאָגט אויף "גלות השכינה" (וואָס די שכינה איז אין גלות). די רבי׳צן, פון איהר זייט, איז אויך אנוועזענד און רעגענט אויפ׳ן רבי׳ן אַ מבול פון גע־פעהרליכע קללות. וואָס איז? שוין נאָך פון זונטאג אָן בעט זי ביים מאַן געלט אויף שבת, אָבער ער נותנ׳ט ניט. אַזוי גייט דאָס אָן פון טאָג צו טאָג.

אין פּעדאַגאָגיע איז דער רבי געווען אַ גרויסער "מומחה לדבר," אַ ספּעציאַליסט. אין גאַנצען האָט ער געהאַט צעהן תלמידים, און נאָך זיין סיסטעמע איז אויסגעקומען אַז יעדער תלמיד מוז זיין אַ קלאַס פאַר זיך זעלסט. דער רעזולטאַט דערפון איז געווען, אַז אין חדר איז שטענדיג געווען אַזאַ טומעל, אַזאַ מיש־מאַש, אַ געפילדער, עהנ־ליך צו אַ טהיר־גאַרטען אין דער צייט ווען מען גיט די חיות עסען. זען איין קלאַס האָט געלערענט האָבען די איבריגע "גע׳חזר׳ט" (איבערגעגאַנגען דעם לייענען) אָדער פסוקים׳וויז געבראָקט תהלים. נגונים זענען געקומען פון פאַרשיידענע ריכטונגען; פון איין ווינקעל איז געקומען "הכונס צאן לדיר" (ווען ער פערזאַמעלט שאָף אין אַ

שטאַל), און פון צווייטען — אַ טרויעריגער ניגון "למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק" (וואָרום שטורמען די היידען און די פעלקער טראַכטען לעערע זאַכען) און אין מיטען וואַרפט זיך דורך אַ דין קול־כעלע: "גד, דער שבט גד, גדוד — אַ פאָלק, יגודנו — וועט זיך פאַל־קעווען", און איבער אַלעם דונערען דער רבי"צנ'ס קללות און גע־שרייען: "עס איז שוין דאָנערשטאג און עס איז נאָך ניטאָ קיין אָנהויב אויף שבת." דער רבי מאַכט אויך גוואַלדען וועגען דאָנערשטאג און עס איז נאָך ניטאָ קיין אָנהויב אויף שבת." דער רבי מאַכט אויך גוואַלדען וועגען דאָנערשטאג, בייזערט זיך אויף די תלמידים: "עס איז שוין דאָנערשטאג און איהר, פויערען, ווייסט נאָך ניט דעם אויס־רייד פון "ואני בבואי מפדן ארם" (און איך, ווען איך בין צוריק־געקומען פון פדן ארם).

נאָך אָט־די אַלע זאַכען מוזען מיר אָבער צוגעבען, אַז דער חדר האָט אַרויסגעגעבען די לומדים און משכילים פון די פערגאַנגענע דורות.

אָט דער סאָרט אַלטער חדר האָט ערצויגען אַ דור וואָס האָט גע־האַט די מעלות און חסרונות פון די אַלטע צייטען. די תלמידים האָט ניט געפעהלט קיין תורה און קיין יראת שמים, אָבער זיי זענען געווען הינטערשטעליג אין סיסטעמע, זיי האָבען ניט באַזעסען דעם געפיל פון שעהנהייט און אָרדנונג, לאָגיק און פראַקטישען פערשטאַנד; עס האָט זיי אויך געפעהלט אַ געזונטער, פעסט־געבויטער קערפער. זאָגאַר די יעניגע וואָס האָבען פון געבורט נאָך פאַרמאָגט אַ פולקאָמע־נעם געזונטען גוף, איז נאָכדעם ווי זיי האָבען פערבראַכט אין חדר איניגע יאָהר זענען זיי אַרויס צעבראָכענע שערבלאַך.

דער בית המדרש

אָבוואָהל יעדער שטאָט האָט פאַרמאָגט אַ גרויסע שעהנע שוהל מיט שעהנע עטליכע קלויזען, איז אָבער דער הויפט אינטערעס פון די איינוואוינער געווען גערילכטעט צום בית המדרש. אַ גאַנצען טאָג, און זעהר אָפט אויך אַ גאַנצע נאַכט, האָט זיך פון דאָרטען דערטראָגען דער קול פון די ישיבה־לייט, וועלכע האָבען אין בית המדרש געמאַכט זייער היים.

דער בית המדרש איז געווען דער פאָלקס־אוניווערזיטעט, וואו דער המון האָט געקראָגען אַ בעדייטענדע ידיעה אין דער תורה און

אַ פולקאָמענע ערציהונג אין מאָראַל און מדות טובות (עטהיק) דורך די פאַרשיידענע רבי׳ס וועלכע האָבען געלערענט פאַר׳ן עולם עין יעקב, חיי אָדם, גמרא, שמירת הלשון, אז״וו. די דורכרייזענדע מגידים וועלכע פלעגען בין מנחה למעריב ריידען אויף דער בימה, האָבען אויך פיעל בייגעשטייערט צו דעם. מיט איין וואָרט, דער בית המדרש איז געוועזן דער געמיינדע׳ס צענטער, וואו די אויסגעמאַטערטע פון זייער טעגליכע אַרבעט־אידען, האָבען אין אוונעד אויסגעגלייכט זייערע ביינער, אָבגעצויגען דעם אָטהעם און דערקוויקט די נשמה מיט לאַנגע געשפרעכען וועגען די לעצטע פּאָליטישע געשעענישען, מלחמת גוג ומגוג, אָדער גאָר וועגען דעם גלגול וואָס דער רבי האָט אַרויסגעטריבען פון דער באַלטרעמאָנצער ווייבעל, אז״וו.

מיט איין וואָרט, אויב אַ שטעטעל האָט פערמאָגט אַ נשמה, אַ לעבהאַפטע, איז דאָס געוועזן דער בית המדרש; אָבער ווי האָט דער בית המדרש אויסגעזעהן? אינוויינינג איז ער געוועזן פאַררויכערט און פאַרשמאָלצען, און אויסעווייניג — ווייט פון אנציהענד. געבויט האָט אים איינער אַ משה מויערער, וועלכער האָט פאַרשטאַנען אַרכי־טעקטור, די בוי־קונסט, ניט מעהר ווי אַ מלאך פאַרשטעהט תרגום־לשון; די ווענט געמאַכט לויט דעם מוסטער פון די מיליטערישע באַראַ־קען וואָס האָבען זיך געפונען אין שטעטעל; דעם דאַך — פון דעם תבואה שפייכלער וואָס איז געשטאַנען אין מיטען שטאָט; די פענס־טער — אַזוי ווי די קיכעלאַך מיט וועלכע די רבי׳צן פלעגט מכבד זיין דעם עולם צו אַ מזל טוב. ווען די אידען האָבען צום חנוכת הבית איינ־געלאַדען עטליכע פּוילישע פּריצים און די לעצטע האָבען אויסגעדריקט זייער גרויס ערשטוינונג אויף דעם ווילדען אויסזעהן פון דעם בנין, האָבען די אידען דאָס אָנגענומען אַלס אַ בעוואונדערונג און געפילט געשמייכעלט פון דעם.

דער צוגאַנג צום בית המדרש איז געוועזן העכסט אָפּשטויסענד. נאָכדעם וואָס מען האָט געמאַכט אַ היבשען ״ויסב״, געשליינגעלט זיך דורך איינגע שמאָלע געסלאַך, איז מען צוגעקומען צום שוהל־הויף. דער הויף האָט אין דער ווירקליכקייט אויסגעזעהן ווי אַן אַמעריקאַנער אָוקשאַן פּלאַץ פון אַלטע מעבעל. דאָס איז געוועזן אַ ברייטער פּלאַץ אויף וועלכען עס זענען געשטאַנען די פערשיידענע בתי מדרשים, קלויזען און חסידים שטיבלאַך, געבויט אָהן שום געשמאַק, סיסטעמע אָדער וועלכען עס איז אָרדנונג. דאָ שטייען צוויי קלויזען פּנים אל פּנים און קוקען זיך אָן, אַזוי ווי זיי וואָלטען וועלען זעהן ווער פון זיי

וועט פריהער אָנפאַנגען לאַכען. ביי דער זייט שטייט גאַנץ גראַנדיעז די חסידים־שטיבעל מיט'ן רוקען אויסגעדרייט צום פּנים פון דער קצב'ישער קלויז, אַזוי ווי זי וואָלט געווען ברוגז אויף די קצבים וואָס זיי האָבען איהר געגעבען אַן איינפאַכען חלק. די שוהל, דער בית המדרש און דער שוסטערשער קלויז זענען געשטאַנען אויסגעשטעלט אין דער פאָרמע פון אַ "סגול", מיט זייערע ווינקלען אַזוי האַרט איינער צום צווייטען אַז אַפילו צוויי מענשען צוזאַמען האָבען פאַר קיין פאַל ניט געקענט דורכגיין.

פון ביידע זייטען אַריינגאַנג אין בית המדרש זענען געלעגען צוויי גאַנץ היבשע קופּעס מיסט; ווינטער צייט איז נאָך געווען פון זיי צו דערליידען, געלאָזען דעם נאַז צופרידען, ווייל זיי זענען געווען פאַר־פרוירען און צוגעדעקט מיט שניי. דערפאַר אָבער זומער־לעבען פלעגט זיך זייער "ריח נחוח" (געשמאַקער אַראָמאַט) צוטראָגען איבער'ן גאַנצען שטעטעל. דער בית המדרש צוגלייך מיט'ן חדר האָבען גע־טראָגען אויף זיך די צייכענס פון אַן איינזייטיגע אַלטע פיהרונג, די חסרונות און מעלות פון וועלכע זענען געווען גאַנץ היבש בולט.

דער רב

דער טיטול "רב" פאַר דעם אידישען גייסטיגען פיהרער איז ביי אידען צום ערשטען מאָל ערשינען אין די שפּעטערדיגע יאָהרען פון די חכמי התלמוד (די תלמודיסטען). מען איז זיך משער דאָס אבא אריכא איז וואהרשיינליך געווען דער יעניגער וועלכער איז גע־ווען דער ערשטער באַוואוסט אַלס "רב" סתם, ניט אנגעגעבען זיין נאָמען. דער נאָמען "רב" מיינט דער גרעסטער, העכסטער פון דער געמיינדע. די רבנים פון די אַלטע צייטען האָבען אין דער ווירקליכ־קייט פולע הונדערט פּראָצענט פאַרדינט אָט דעם טיטול. ער איז געווען די גרעסטע פּערזענליכקייט פון זיין געמיינדע הן אין תורה, והן אין יראת שמים (גאָטס־פאָרכטיגקייט) און מדות טובות (גוטע זיטען). דעם גרעסטען טהייל פון זיין לעבען האָט ער פערבראַכט ענטוועדער אין אַליין לערנען אָדער "מרביץ תורה ברבים" זיין (לער־נען מיט לייטען). עס האָט גאַנץ אָפט פּאַסירט אַז אַ רב זאָל אויפ־געבען אַ גרויסע שטעלע און ליבערשט אַוועק אין אַ קליין שטעטעל צוליב דער איינציגער אורזאַכע, ווייל דאָרט אין דער גרעסערער שטאָט האָט ער ניט געהאַט די מעגליכקייטען אויפצוהאַלטען אַ ישיבה,

וועהרענד די בעלי בתים פון דער קלענערער שטעטעל האָבען זיך פּערפּליכטעט אין דעם כתב רבנות (קאָנטראַקט) געבען איהם די מעגליכקייט אויסצופילען זיין שטרעבונג.

רייכטהום און וועלטליכע פערגעניגען האָבען גאַנץ ווייניג צו־ציהונגס קראַפט געהאַט פאַר'ן רב. גאָר אין די ערשטע צייטען האָט אַ רב אין גאַנצען קיין שכירות ניט גענומען. ער מיט זיין פאַמיליע האָבען זיך ערנעהרט פון "יגיע כפּו", גלייך ווי אַלע בעלי בתים פון שטעטעל; שפּעטער צו, איז איינגעפירט געוואָרען אַז די קהילות האָבען אָנגעפאַנגען בעזאָרגען דעם רב מיט חיונה, כדי ער זאָל האָבען מעהר צייט איבערגעבען זיך צום לערנען פאַר זיך און מיט לייטען. צו דער זעלבער צייט האָבען זיי שוין אויך געזאָרגט אַז דער רב זאָל ניט לעבען צופיעל בהרחבה, אום ער זאָל חלילה וחס ניט פאַרצערען זיין חלק לעולם הבא (דאָס באַלוינונג אויף יענער וועלט).

אין יראת שמים און אין מדות טובות איז דער רב אויך געווען דער העכסטער פון זיין געמיינדע, אָבוואָהל ער זעלבסט האָט זיך געהאַלטען פאַר'ן קלענסטען. אין זיינע בריף האָט ער זיך אימער אונטערגעשריבען "הקטן" אָדער "הצעיר באלפי יהודה" (דער קלענ־סטער און אינגסטער). האָט זיך איהם געמאַכט אַ שווערע שאלה, האָט ער זיך ניט געשעהמט צו פרעגען ביי אַן אַנדער רב, וועמען ער האָט געהאַלטען פאַר גרעסער פון זיך. איך עראינער מיך אַ פאַל פון אַ בעוואוסטען גאון, וועלכער איז אין אַ שטאַרקען ברענענדיגען פראָסט געגאַנגען דריי מייל צופוס צו א רב'ל אין אַ דערבייאיגער קליין שטעטעל פרעגען אים אַ שאלה וואָס ער האָט ניט געוואָלט שטעלען אויף זיך. ווען יענער רב האָט אים אויסגעהערט צוליב וואָס ער איז געקומען, איז ער פערציטערט געוואָרען און געזאָגט: "רבי, ניט אַנדערש אַז איהר מאַכט חוזק פון מיר." אָבער ער האָט איהם אויף דעם געענטפערט: "מיט וואָס פאַר אַ רעכט האָב איך אייך צו גרינגשעצען, אין דער צייט ווען איך פיהל ביי זיך, אַז איך, וועלכער האַלט אָן אַ רבנות אין אַ גרויסער קהילה, קען די שאלה ניט ענט־שיידען.

ווען זיין געמיינדע וואָלט בעשטאַנען דורך און דורך פון הימעל־אידען אַזוי ווי ער זעלבסט, און זיין שטעטעל וואָלט זיך געפונען אין ארץ ישראל אין די צייטען פון שלמה המלך, וואָלט מען קיין בעסערען גייסטיגען פיהרער ווי ער ניט געדאַרפט; אָבער אַזוי ווי זיין קהלה איז בעשטאַנען פון פשוט'ע גלות־אידען, וועלכע וואוינען צווישען פרעמדע

פעלקער און האָבען גאַנץ אָפט געברענטע לײדען פון זײ, האָט אַזאַ רב ניט געקענט צופרידען שטעלען די בעדערפעניסען פון זײן געמײנדע. ער האָט ניט געקענט די לאַנדס שפּראַך, און װען עס איז פאָרגעקומען אַז די קהילה האָט געדאַרפט עפּעס בעטען בײ די בעאַמטע אָדער פערטײדיגען זיך געגען אַן אַנטיסעמיטישען אָנפאַל (און דאָס איז גאַנץ אָפט פאָרגעקומען), האָט דער רב געמוזט רײדען דורך אַ "מתורגמן" (דאָלמעטשער). ער האָט זאָגאַר זײן אײגענע מוטער־שפּראַך ניט געקענט לאָגיש געברויכען פאַר אַ פּובליקום. סך־הכל איז איהם אויסגעקומען צו אַדרעסירען זײן געמײנדע נאָר גאַנצע צװײ מאָל דורכ'ן יאָהר, שבת שובה און שבת הגדול, און אַפילו דאַן האָט איהם דער עולם אויסגעהערט נאָר "מפּני הכבוד" (צוליב רעספּעקט), אָבער ניט צוליב זײן אָראַטישער קראַפט. זײענדיג פרעמד אין װעלטליכען לעבען איז איהם אָפטמאָל אויסגעקומען אַזעלכע תקנות צו מאַכען װאָס האָבען זיך ניט געטויגט פאַר דער געמײנדע, און זײן ניט װיסען די אַלגעמײנע װעלטליכע בילדונג האָט אים מיטגעבראַכט צו גלויבען אַז די חכמות העולם זענען נאָר די געצײג פון שטן און די יעניגע װעלכע האָבען דיזעס געלערענט, זענען אַפּיקורסים.

ער האָט אויך ניט געשאָנקען קײן בעזונדערע אויפמערקזאַמקײט צו זײן אויסערען אויסזעהן. זעהר אָפט האָט מען איהם געקענט באַגעגנען אין גאַס מיט אײן הויז פערשטעקט אין שטיװעל װעהרענד די צװײטע איבער'ן שטיװעל. ער האָט געטראָגען אַ רויטע פאַטשײלע אויפ'ן האַלז, דער מאַנטעל בעדעקט מיט פעדערען, אז"וו. װי גע־װעהנליך האָט אַזאַ מהלך ניט צוגעגעבען זײן געמײנדע קײן איבערי־גען כבוד מצד דער קריסטליכער װעלט, צװישען װעלכע מיר װאױנען.

אין קורצען, דער פּאַרצײטיגער רב, זײענדיג אויסגעקליבען נאָר בײ דעם עלטערען עלעמענט, איז בעזעסען די מעלות אַזױ גוט װי די חסרונות פון עלטערען דור.

יעצט לאָמיר בעטראַכטען די זעלבע דרײ אינסטיטוציעס לויט װי מיר געפינען זײ אין אונזער צײט דאָ בײ אונז אין לאַנד, װאו זײ װערן געגרינדעט און געפיהרט פון די צװײ סאָרטען ירבעם'ס, נאָכדעם װי עס איז פּאָרגעקומען דער "ויתרוצצו הבנים בקרבה" (די קינדער האָבען זיך צוזאַמענגעשטויסען) און די שעהנע פײנע אידען זענען גענצליך אַרויסגעשטויסען פון בית המדרש. דער רעזולטאַט איז אַז פון די בתי מדרשים איז בעשאַפען געװאָרען אַ "כּוי", אַ מין באַשעפּע־ניש װאָס איז "ספק חיה ספק בהמה" (עס איז אַ צװײפעל צו זי איז

אַ ווילדע חיה אָדער אַ בהמה), לא הא ולא הא (גאָרניט מיט גאָרניט), ניט איד און ניט גוי. דאָס אַלעס האָט שוין ממילא געפירט צום פער־קריפּלונג פון די איבעריגע אינסטיטוציעס, לויט ווי איך גיי דאָ אופצייגען:

די היברו סקול

אונזער אַלטער הדר איז אין אַמעריקא פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין אַ "היברו סקול". דער אונטערשייד צווישען ביידען איז ניט בלויז אין נאָמען, נאָר אין רעכטען עיקר.

די "היברו סקול" געפינט זיך אין אַ שעהנער געביידע און איז אויסגעשטאַט מיט מאָדערנע שוהל־ביינק און שרייב־טישען. אויף די ווענט היינגען גרויסע שרייב־טאַבעלען, לאַנדקאַרטען און בילדער פון אידישע גדולים (דאָס הייסט, די נייע מאָדערנע "גדולים", וועלכע האָבען ערוואָרבען זייער גדלות אויף אַ גאַנץ אַנדערען אופן, ניט ווי די אמת'ע גדולים פון אַלטען דור). די היברו סקול ווערט פערוואַלטעט פון אַ "פּרינציפּאַל" מיט אַ שטאַב מאָדערנע לעהרער, וועלכע בע־זיצען אַ היבש ביסעל מאָדערנע בילדונג און אַ רעכטע ידיעה אין פּעדאַגאָגיע. זייער אויסערער אויסזעהן איז עכט אַמעריקאַניש, מיט גלאַט ראזירטע מאָרדעס און סטייליש געקליידעט.

דער אונטערריכט איז העכסט סיסטעמאַטיש, די שילער זענען איינגעטהיילט אין געהעריגע קלאַסען. די שיטה וואָס ווערט גע־ברויכט דאָרט איז "עברית באַנגלית אָדער "עברית בעברית". (עבירות בעבירות). יעדער לעהרער איז פערזאָרגט מיט געגוג פער־שיידענע טעקסט־ביכער, אַלערליי בילדער און אַלערהאַנט געגענ־שטענדע וואָס זיינע נויטווענדיג צום אונטערריכטען.

די שילער זינגען אויסגעצייכענט אידישע נאַציאָנאַלע לידער, און ביי יעדער פּאַסענדער געלעגענהייט שטעלט זיי דער פּרינציפּאַל אויס אין רייהען און מיט ציון־פאָנען אין די הענט מאַרשירען זיי. די הער־צער פון דער אידישער באַפעלקערונג קריגען אָן קעלבערנע התפּעלות און זענען איבערפילט מיט שטאָלץ און שמחת הנפש.

דאָס אַלעס פאַר זיך זעלבסט איז גאַנץ פיין. איהר מעגט מיר גלויבען, מיינע ליבע ברידער און שוועסטער, אַז מיר טוט וויי דאָס האַרץ אָנצודייטען אויף די שוואַרצע שאָטענס וואָס באַדעקען דיזע בילד; אָבער למען האמת איז דאָס מיין הייליגע פליכט דאָס צו טאָן. עס איז וואר דאָס די היברו סקול האָט אַ גאַנץ שעהנעם קערפּער, אָבער

עס פעהלט אין איהר אַ נשמה. די טעקסט־ביכער מיט זייערע שעהנע בילדער און אנציהענדע קינדערשע מעשה׳לאַך האָבען אַרויסגעשטויסען דעם אַלטען סידור און חומש פון אידישען חדר. די פריהערדיגע רביים האָבען געלערענט זייערע תלמידים די אידישע תורה און אמונה. די נייע מאָדנע "היברו טיטשערס" לערנען זייערע שילער צו שטאָלצירען מיט אידישקייט, אָבער זיי ערקלעהרען זיי ניט וואָס מיינט אידישקייט און וואָס פאָדערט זי פון אונז; ווער רעדט שוין פון לערנען זיי צו פּראַקטיצירען אידישקייט, דערפון איז דאָך שוין אָבגערעדט, מאן דבר שמיה.

אונזערע פריהערדיגע רביים האָבען געלערענט זייערע תלמידים לשון קודש כדי צו פערשטעהן די „כתבי הקודש" (די הייליגע שריפטען, אונזער תנ"ך). די נייע, מאָדערנע טיטשערס לערנען זייערע שילער "היברו" אַזוי ווי געוויסע אידעאַליסטען האָבען געלערענט וואלאפיק אָדער עספּעראַנטאָ צוליעב אידעאַל. צו בר־מצוה שטעלט זיך דער "חתן הבר מצוה" ביים ארון קודש און האַלט אַ פייערדיגען "ספּיטש" וועגען זיין גרויסע ליבע צום יודענטהום און זיין שטאָלץ זיין צו ווערען אַ מיטגליעד פון דעם עלטסטען פאָלק אויף דער וועלט וואָס האָט אַרויסגעגעבען אַזעלכע גרויסע לייטע ווי "אייסייאַה" און "דזשערעמיאה" (ישעיה און ירמיה) אז"וו. אָבער ווען יעמאנד זאָל איהם שטעלען די פראַגע: "זונינקע, וועלכע סדרה האָבען מיר די וואָך?" אָדער "ווייסטו, מיין קינד, ווי און וואָס צו דאַוונען? קענסטו מעביר קריאה זיין די סדרה, אָדער וואָס צו זאָגען צום וואַשען זיך צום עסען?" וועט ער אייך דאַן אָנקוקען ווי אַ האָהן אין "בני אָדם".

עס איז אַ פאַקט וואָס קען ניט אָפּגעלייקענט ווערען, אַז גראַדע די אויבען־אויסגערעכענטע זאַכען (פון וועלכע דער מאָדערנער לעהרער וועט אָהן צווייפעל זיך גאַנץ ברייט אויסלאַכען) האָבען אין פערלויף פון דעם לאַנגען ביטערען גלות אויפגעהאַלטען דעם אידישען פאָלק און זיין אמונה, אין דער צייט וואָס די אַנדערע אַלטע פעלקער זענען שוין גאַנץ לאַנג אונטערגעגאַנגען, פערשוואונדען פון גאָט׳ס ערד צוזאַמען מיט זייערע נאַציאָנאַלע לידער און פאָנען.

פאַר אָט דער משונה׳דיגע בריאה (בעשעפעניש), די "היברו סקול" האָבען מיר צו פערדאַנקען די הנהגה פון די ירבעם׳ס. איבעריגנס, דאָס זעלבסט איז נאָך אַ האַלבע צרה, מען קען נאָך פיללייכט געפינען אַ שטיקעל זכות, צום וועניגסטען האָט די היברו סקול אַ שעהנעם קערפּער, עס פעהלט איהר נאָר אַ נשמה. די צרה ווערט פיעלפאַך

פאַרערגערט ווען די זעלבע ירבעם׳ס פירען אָן די היברו סקול ניט אַלס קערפּערשאַפט פאַר זיך זעלבסט, נאָר זיי פערבינדען איהר צוזאַמען מיט׳ן בית המדרש, און דאָס פּאַסירט ווען די ירבעם׳ס פון בית המדרש, וואָס זייער יודענטהום בעשטייט, לויט זייער ערקלעהרונג, ניט פון די צערעמאָניעס פון תפילין לייגען און מזוזות קושען אז״וו, נאָר פון אַ גוטען כאַראַקטער, עהרליכקייט אד״ג. נאָכדעם ווי זיי האָבען ענט־זאַגט זייער אָרטהאָדאָקסישען, פון דער אַלטער וועלט, רב, און מען דאַרף אָנשטעלען אַ מאָדערנעם ראַבאַי אויף זיין פּלאַץ, רופט מען צוזאַמען אַ מיטינג, אויף וועלכען מען זוכט מיטלען ווי צו געפינען געלט־קוואַלען פאַר דעם צוועק. (ווארום ווייסען מיר, אַז אַ ראַבאַי דאַרף מען צאָלען אַ גוטען געהאַלט; און אַז גאָט האָט גע־האָלפען אַז מען איז שוין זוכה געווען צו האָבען אַ ראַבאַי, איז דאָך שוין נויטיג אַ ״סענטער״). דאָ שלאָגט מען זיך אָבער אָן דער צרה וואָס היינטיגע צייטען איז שווער צו קלאַפּען מיט דער פּושקע, ״משמיע על השקלים זיין״, בעטען געלט אויף דעם. (עס הייסט, בעטען קען מען גראַדע יאָ, אָבער דער עולם האַלט גאַנץ פיין פון דעם פּסוק: ״תקפוץ את ידך״, האַלט די האַנט פעסט צוגעמאַכט, און מען נותנ׳ט ניט). וואָס זאָגען זיי, אַז אין אַזאַ שלעכטע צייט קען מען זיך ניט פאַרגינען אַזאַ לוקסוס ווי האַלטען אַ מאָדערנעם ראַבאַי, מען מוז זיך בענוגענען מיט אַן אָרטהאָדאָקסישען רב. אם ענדע פאַלט מען אויף אַ געניאַלנעם איינפאַל — אידישע קעפּ געפינען אימער אַן אויס־גאַנג — מיר וועלען אָרגאַניזירען אַ היברו סקול און אויף דעם איז דאָך, כידוע, ״פּתוח תפתח״, מען עפענט דעם טאַש און מען מאַכט ״נתון תתן״, מען טראָגט די מזומנים. דערצו מאַכט מען נאָך פער־שיידענע אונטערהאַלטונגען, אַ שטייגער ווי פּאַרטיס, קאָרטען שפּילען, טאַנצען, און אַלץ לכבוד התורה. די אונטערנעמונגען ברייגנען אויך אַריין געלט. הכלל, געלט איז דאָ ״די והותר,״ גענוג אויף אויפצו־האַלטען אַ ראַבאַי און בויען אַ סענטער. און ״אומר ועושה״, גערעדט און געטאָן.

אויף מאָרגען אין דער פריה זעהט איהר שוין אַ שילד מיט גרויסע ״קידוש לבנה״ ווערטער: ״היברו סקול״, דערביי אויסגערעכענט די נפלאות הבורא וואָס די סקול וועט אויפטאָן פאַר אונזערע קינדער, דהיינו: פאַרברייטען זיי צו בר־מצוה מיט אַלע מאָדערנע קליפּערלאַך, אַ שטייגער מפטיר, אַ אידישען אָדער אַן ענגלישען ״ספּיטש״, און נאָך און נאָך. צום קומענדען מיטינג איז שוין בעשאַפען ״אַ באָארד אָוו

עדוקיישאַן" און עס איז ששון ושמחה ליהודים און אידען גיבען געלט "למען תינוקות של בית רבן", פאַר די חדרים קינדער'ס וועגען.

נאַטירליך, אַזאַ מין היברו סקול וואָס ווערט באַשאַפען איבער נאַכט האָט ניט קיין ספּעציעלע געביידע. זי בענוגענט זיך מיט דער אַלטער הייזקעלע וואָס געפינט זיך ערגעץ אויפ'ן שוהל יאַרד, אָדער זאָגאַר ווען מען בויט שוין יאָ אַ ספּעציעל "יבנה", אַ סקול געביידע, איז אין די מייסטע פעלע פערבלייבט זי ניט פערענדיגט. אינעווייניג איז "חושך משחור תארה". די סקול ביינקלאַך זענען צונויפגעשלאָגען פון רויהע, ניט גלאַטע, ברעטלאַך, אַ פּרינציפּאַל מיט אַ שטאַב פון מאָדערנע לעהרער איז מאַנדבר שמיה", דערפון רעדט קיינער ניט, ווייל אין דער ווירקליכקייט איז דאָך די סקול בעשאַפען געוואָרען מיט'ן איין-איינציגען צוועק נאָר צוליעב דער שוהל, דאָס הייסט, אַז די סקול זאָל אויפהאַלטען דער שוהל. מען שטעלט אָן איין לעהרער, וועלכער פערנעמט דעם פּלאַץ פון פּרינציפּאַל, לעהרער און אויך דער אַכטונג-געבער. צאָלען צאָלט מען איהם אַ מאָנאַט (עס רעדט זיך נאָר אַזוי, ווייל ניט אימער צאָלט מען) די זעלבע סומע וואָס די ישמעאלים האָבען בעצאָלט פאַר יוסף'ן. איהר וועט דאָך פערגעווים שטעלען די פראַגע: "ווי קען אַ מענש היינטיגע צייטען אַרבייטען פאַר אַזאַ נישטיגע סומע? ווי קען ער דערפון מאַכען אַ לעבען?" דער תירוץ איז, ער קען טאַקע ניט, אָבער ער קען זיך ניט העלפען, ווייל גיין אין אַ שאַפּ אַרבעטען טאָר ער ניט, ער ליידט נעבאך פון אַסטמא אָדער שווינד-זוכט. (אין לאָס אַנדזשעלעס, צום פערדאַנקען איהר מילדען קלימאַט, איז זייער צאָל זעהר פיעל). אַמאָל מאַכט נאָך דער לעהרער עפּעס "מן הצד," פון אַ פּריוואַטער לעקציע אָדער פון שרייבען אַמאָל אַ אידישען בריף פאַר דעם וואָס ער קען ניט שרייבען. אָט די היברו סקול האָט ניט קיין קערפּער און ניט קיין נשמה.

די שוהל

די שוהל האָט אין דיזען לאַנד אין גאַנצען פערטונקעלט דעם בית המדרש. עס איז גראַדע יאָ פאַראַן אַ בית המדרש אין שוהל-יאַרד אָדער אין "מדור התחתון," (בייסמענט בלע"ז) פון דער שוהל. צום גרויס בעדויערונג אָבער, איז דער אַמעריקאַנער בית המדרש נאָר אַ קדישים זאָגעריי פאַר די אבלים און יאָהרצייטען.

אַמעריקאַנער שוהלען ווערען מייסטענס געבויט פון די ירבעם'ס

און מען פרעגט זיך גאַנץ ווייניג אָן ביי די אידען פון דעם פריהערדיגען דור. די גאַנצע אונטערנעמונג ווערט איבערגעגעבען צו אַ קאמיטע פון פראַקטישע געשעפטסלייטע, און אַז זיי בויען מעגט איהר זיך שוין גאַנץ זיכער זיין, אַז די שוהל וועט זיין שעהן, פיין, ליכטיג און בעקוועם. דער צוגאַנג צו איהר איז אויך גאַנץ אנשטענדיג און העכסט פראַכטפול. די סוירוויסעס (תפילות) זענען אַראַנזשירט אויפ׳ן עהרענווירדיגען אופן, אַזוי דאָס מען זאָל זיך ניט האָבען מיט וואָס צו שעהמען פאַר אַ "דזשענטייל" ווען ער וועט אַריינקומען אין שוהל. (אַזוי האָט בפירוש זיך אויסגעדריקט דער ווערטהער ראַבאַי אין זיין ערעפענונגס רעדע). דער "אדון בפקדך" זעלבסט, בכבודו ובעצמו, דער פרעזידענט יר"ה, ווי אויך זיין "סגן", וויים־פרעזידענט, זיצען גאַנץ בהרחבה׳דיג אויף ווייכע פלושענע שטולען פוןביידע זייטען אָרון קודש. דער קאַנטאָר, חזן, שטעהט ביים עמוד איינגעוויקעלט אין אַ לאַנגען גלח׳ישען כאַלאַט און זינגט "כולם אַהובים" מיט׳ן ניגון פון "סעלעסטא אַאידאַ". די גאָט־בעטערס זיצען שטיל און לאָזען קיין הויך וואָרט ניט אַרויס פון מויל. אַ פּאָר טראָסטים מיט שוואַרצע הויכע קוימענס, דמתקריא "סטאָוו פּייפּס", אויף זייערע קעפּ, גייען אַרום "רצוא ושוב" (היין און צוריק) צו האַלטען פולען אָרדענונג. דער ראַבאַי האַלט אַ לאַנגע קאַלטע רעדע וועגען „דזשודאַאיזם." דער חזן פערבייסט מיט אַ שעהנעם מוסף, אין וועלכען ער פלעכט דורך אַ שטיקעל פון סעקסטעט פון לוציא. אַס ענדע ווערט געזונגען "אַדאַון אַולאַם" (אדון עולם) און די גאָט־בעטענדע פערלאָזען גאַנץ שטיל און רוהיג גאָט׳ס הויז. דער סעקסטאָן (שמש) שליסט דאַן צו די שווערע טירען פון דער סינאַגאָגע און פיקס און פערטיג. דאַן, איז, לויט נאָך די פאָלק׳ס מעשות וועגען שוהלען, קלייבען זיך דאָרט אַריין די מתים פאַר אַ גאַנצע וואָך, ביז דעם קומענדען שבת. אין די אַמעריקאַנער שוהלען זענען די מתים די הויפּט בעלי־בתים. אין דעם בעצוג טראָגט זיך אַרום דער פאָלגענדער אַנעקדאָט: עס האָט אַמאָל פאַסירט ווען די מתפללים פון אַזאַ סאָרט שוהל האָבען אין הלל געזאָגט דעם פסוק "לא המתים יהללו יה" (די פערשטאָרבענע לויבען ניט גאָט), זענען די מתים אַרויסגעקומען מיט אַ שאַרפען פּראָטעסט: "וואָס הייסט", האָבען זיי געזאָגט, "מיר זענען דאָ גרעסערע בעלי בתים ווי איהר זייט, מיר דאַוונען דאָ אַלע טאָג, ווערענד איהר שטאַט אָפּ גאָט אַ וויזיט נאָר איין־איינציגען מאָל אַ וואָך. עס איז דאָך "תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם" (דער שטענדיגער האָט דעם פאָרצוג).

די אַמעריקאַנער שוהל איז אַ פּראָדוקט פון דעם אויבען־דערמאָנ־טען עלעמענט און, נאַטירליך, בעזיצט זי זייערע אַלע מעלות און חסרונות; זי פערמאָגט געגוג שעהנהייט, בעקוועמליכקייט און אָנ־שטענדיגקייט, אָבער פון דער אַנדערער זייט פעהלט דאָרט די ערענסט־קייט, די כּונה, די השתּפכות הנפש, דער ברען פון די אידישע תּפילות, דער קול יעקב, דער זיפץ מיט'ן קרעכץ, דער אוי־וויי פון די אידישע פרויען צום ראש חודש בענשען, דער קלינגענדיגער "ברוך הוא וברוך שמו" פון אידישע אינגלאַך.

דער סך־הכל איז, עס איז אַ שעהנער קערפּער, אָבער אָהן אַ נשמה.

דער ראַבאַי

אַמעריקא איז אַ לאַנד וואו אַלעס ווערט פּראָדוצירט מיט מאַשי־נעריי, ניט אויסגעשלאָסען זאָגאַר וואָס אַנבעלאַנגט צו ראַבאַים. אנשטאט דעם רב פון דער אַלטער וועלט, וועלכער איז געוועזען, ווי מען דריקט זיך אוים אין דעם לאַנד, "אַ סעלף־מייד מען", דאָס הייסט, ער איז געזעסען אַ האַלבען לעבען און געלערענט בהתמדה ביז איהם איז געלונגען צו דערגרייכען די מדרגה פון אַ רב. אין אַמעריקא אָבער, ווערען די ראַבאַים פּראָדוצירט אין די "רבנים־פעקטאָרים", וועלכע זענען בעוואוסט מיט זייערע פאַרשיידענע נעמען: "דזשואיש סעמי־נאַרי," "טהעאָלאָדזשיקאל קאלעדזש," "ראַביניקאל סעמינאַרי" אז"וו. אויף די האַלב־געבאַקענע אַמעריקאַנער רבנים איז מקוים געוואָרען די קללה פון דער תּוכחה: "ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם ולא תשבעו" (און צעהן פרויען וועלען אייער ברויט באַקען אין איין אויוועז, און זיי וועלען אייער ברויט מיט גע־וויכט צוריקגעבען, און איהר וועט עסען אָבער ניט זאַט ווערען). עס פרעגט זיך די פראַגע: וואָס איז דאָ אַזוי שלעכט אַז צעהן פרויען וועלען באַקען זייער ברויט אין איין אויוועז, ווייבאַלד דער אויוועז האָט גענוג פּלאַץ פאַר דעם; וואָס פאַר אַ בייז איז עס? דער תּירוץ איז אַז ניט אַלע פרויען גרייטען צו זייער טייג אויף איין און דעם זעלבען אופן, זיי מאַכען ניט זייער ברויט אין איין פאָרמע, אָדער לאָזען איינ־זוייערען די טייג אין איין צייט, אויך זייער קנעטען איז פערשיידען, אַזוי אַז עס קומט אוים דאָס יעדער סאָרט טייג פאָדערט אַ בעזונדערע סאָרט אויוועז מיט צוגעפּאַסטע גראַדען היץ. אין געוועהנליכע אומשטענדען האָט זיך טאַקע יעדער פרוי איהר אייגענעם אויוועז וואו זי באַקט

איהר ברויט אויף איהר אייגענעם שטייגער, אָבער ווען צעהן פרויען זענען געצוואונגען צו באַקען אין איין אויוועז, איז אָך־און־ווייי וואָס פאַר אַ ברויט עס קומט אַרויס, האַלב ניט דערבאַקען, און די צווייטע העלפט גאָר פערברענט. דאָס איז דער זין פון דער קללה. דער משל איז זעהר אַ צוגעפּאַסטער צו אונזערע מאָדערנע רבנים פּעקטאָרים.

עס איז אַ בעוואוסטער פאַקט, אַז יעדער ישיבה־מאַן האָט זיינע אייגענאַרטיגע נייגונגען און פעהיגקייטען. איינער, צום ביישפּיל, פערמאָגט אַ שאַרפען קאָפּ, אַ צווייטער—אַ שטאַרקען זכרון; איינער בעזיצט מעהר חשק צו אַ געוויסען סיסטעם אין לערנען, דער צווייטער —אַן אַנדער אופן. אונזער תורה איז עלאסטיש, מען קען זי אָנווענדען אויף אַלע זייטען און ריכטונגען, דעריבער קען ניט אויסגעשטעלט ווערען איין פּראָגראַם פאַר אַלעמען גלייך. אין דער אַלטער וועלט האָט מען דאָס גוט פערשטאַנען און דערפון האָט זיך ענטוויקעלט ביי יעדען די סיסטעמע פון לערנען פאַר זיך. אַלעס וואָס די ישיבה האָט געטאָן פאַר איהרע תלמידים איז, וואָס זי האָט איהם געשטעלט אויף זיינע אייגענע פיס, ער זאָל קענען לערנען אַ בלאַט גמרא מיט מפרשים אָהן דער הילף פון אַ רבי'ן. קוים איז ער שוין פעהיג געווען דאָס צו טאָן, און אויב ער האָט נאָך פערמאָגט דערצו נאַטירליכע כשרונות, האָט ער זיך אַליין געמאַכט פאַר אַ רב. אין אַמעריקא אָבער איז מקוים געוואָרען די קללה פון "ואפו עשר נשים לחמן בתנור אחד." אַ בעדייטענדע צאָל יונגעלייט ווערען ערצויגען אַלס רבנים נאָך איין־איינציגען סיסטעם און פּראָגראַם. נאַטירליך, דאָס פּעראורזאַכט דאָס זיי קומען אַרויס ניט פּערפעקט, אַזוי ווי יענע צעהן לעבלאַך ברויט, וועלכע צעהן פערשיידענע פרויען באַקען אין איין אויוועז. אויף די סעמינאַרים קען אויך פּאָרגעזעצט ווערען די צווייטע העלפט פון יענער קללה: "והשיבו לחמכם במשקל". נאָך דער אַלטער סיסטעמע איז ניט יעדער ישיבה־בחור אַרויסגעקומען אַ רב. טויזענטער האָבען געלערענט אין אַ ישיבה, אָבער נאָר אַ גאַנץ קליינע צאָל פון זיי זענען געוואָרען רבנים. די אַמעריקאַנער רבנים־פּעקטאָרים זענען זעהר ליבעראַל אין דעם הינזיכט, זיי גיבען אַרויס אַזוי פיל רבנים פּונקט ווי די זעלבע צאָל תלמידים וואָס עס קומען אַריין, אחד לא נעדר (איינעם ניט פּערפעהלט), כדי מקיים צו זיין דעם צווייטען טהייל פון יענעם פּסוק: "והשיבו לחמכם במשקל."

ווען אַזאַ ראַבאַי קריגט אַ שטעלע, ווערט צוגלייך אויף זיין געמיינדע מקוים דער לעצטער טהייל פון יענער תוכחה־קללה:

"ואכלתם ולא תשבעו". דער ראַבאַי איז טאַקע אַ גאַנץ שעהנער יונגער מאַן, גאַנץ עלעגאַנט געקליידעט, זיין טאַשען־טוך איז בע־שפריצט מיט פערפיום און גיט אַרויס אַן אנגענעהמען אַראָמאַט; זיין ענגליש איז זעהר אַ שעהנער מיט דעם אמת'ן יענקישען אַקצענט. דער „אַר" קייקעלט זיך אַרויס פון זיין מויל כדת וכהלכה, אויך דער „טה" גליטשט זיך אַרונטער פון זיין צונג מיט אַ בעזונדערען חן. זיינע מאַנירען און בעוועגונגען שטימען איין מיט די רעגעלען פון "עלעקיושאן". די צרה איז אָבער דאָס ואחרי ככלות הכל, נאָך אַלע־מען, זענען די אינהאַלטען פון זיינע דרשות "ריקות ושדופות קדים", וויסט און לעער, ניט קיין תורה און ניט קיין סחורה, נאָר אַ מבול פון פוסטע פראַזען.

"וואָס האָט דער ראַבאַי היינט געזאָגט אין זיין סוירמאָן"? פרעגט אַ איד וואָס איז גראַדע ניט געווען אין שוהל, ביי זיינעם אַ פריינד, "ווענען וואָס האָט ער גערעדט?" "זאָל איך אַזוי וויסען פון בייז ווי איך ווייס'", קומט דער ענטפער. "פרעג מיין טאָכטער, זי ווייסט וואהרשיינליך." דער איד ווענדעט זיך דאַן צו דער פריילין: "דזשולי, קענסט מיר פיליכט זאָגען דעם סאָבדזשעקט פון דעם ראַ־באַי'ס היינטיגען סוירמאָן." צו וועלכעם מיס דזשוליע ענטפערט גאַנץ בנעימות'דיג: "איך וועל אייך זאָגען די וואהרהייט, אָ, מאַי! הי איז סאָטש אַ דאַרלינג, לוקס סאָ סוויט, הענדסאָם און אַטראַקטיוו, אַז קיינעם איז גאָר ניט געלעגען אין זינען איינהערען זיך וואָס ער האָט געזאָגט".

אָט דער ראַבאַי איז דער פראָדוקט פון די ירבעם'ס בני נבט.

איך האָב אייך דאָ יעצט אָנגעצייגט די סימפּטאָמען פון דער קריינק וואָס הייסט "ירבעם'ס" און וואָס זי קען פעראורזאַכען. אַלזאָ, ברידער און שוועסטער, דערוווייטערט זיך פון זיי, מיידט זיי אויס בעפאָר זיי שפרייטען זיך אויס. ווי נאָר איהר פילט אַז זי קומט אָן, פערזאַמט ניט קן מינוט און קעמפט געגען איהר מיט אַלע מעגליכ־קייטען. אויב איהר וועט וועלען ח"ו מאַכען די קלענסטע פשרה, קריכט זי גלייך אַריין צו אייך אין די ביינער, רואינירט אייך און מאַכט אַ גרויסען חורבן אין אונזער גאַנצער תורה הקדושה, און דאַן לויערט אויף אייך דער געפאַהר גענצליך אונטערצוגעהן צוזאַמען מיט אייערע הייליגע אינסטיטוציעס.

אתה כוננת מישרים, דו האָסט רעכטשאַפענהייט פעסטגעשטעלט.
(תהלים צ״ט). אתה כוננת ישרות לאוהביך שע״י המשפטים שנתת
להם הם עושים מריבה זה עם זה ובאין לידי משפט והם עושים
שלום.

(מדרש רבה, שמות, פרשה ל׳).

דו האָסט צוגעגרייט די רעכטפערטיגע תורה פאַר דיינע פאַר־
עהרער, די אידען, די געזעצען פון וועלכע זיי דיסקוטירען איינער
מיט׳ן צווייטען כמעט קריגעריש, אָבער אַם ענדע גלייכען זיי זיך
אויס און פרידען ווערט צוריק עטאַבלירט.

אין דער מאמר איז פאַר מיר אַ רעטעניש. איך קען לייכט פאַר־
שטעהן די ברכה פון שלום, וואָס די תורה ברייגנגט צווישען אידען.
אין געגענטהייל, אָבער, איז מיר אומפערשטענדליך די טובת הנאה
פון פערראורזאַכען מחלוקת, וועלכע איז דאָך גאָר אַ קללה.

די פּאַסירונג וואָס ווערט דערציילט אין דער סדרה וירא וועגען
די איבערקערעניש פון די פיר זינדיגע שטעט, סדום ועמורה אדמה
וצבוים, האָט זיך די פראַגע איינגעקריצט אין מיין מוח ווען איך האָב
אָנגעפּאַנגען חומש. וואָס הייסט דאָס? אין אַ געוויסען הייסען זומער־
טאָג בעוויזט זיך גאָט צו אברהם אָבינו און דערצעהלט איהם אַז דער
געשריי געגען סדום ועמורה איז גרויס און זייערע זינד זענען שווער,
און אַז ער האָט בעשלאָסען אָבצואווישען זיי פון דער ערד. אונזער
אברהם, דער גוטער מלאך מליץ יושר אין אַ מענשען געשטאַלט,
הערענדיג דיזען זייער גזר דין, איז געשטאַנען אַ גאַנצע נאַכט און גע־
בעטען גאָט פאַר זיינע מיטמענשען, ביז ער האָט אויסגעווירקט אַ
צוזאָג אַז די שטעט מיט די מענשען וועלען ניט פערניכטעט ווערען
אויב עס וועלען זיך דאָרט געפינען וויינינגסטען צעהן צדיקים. אָבער
אומזיסט, ווייל צווישען די גאַנצע בעפעלקערונג פון יענע שטעט איז
געווען אונמעגליך צו געפינען זאָגאַר צעהן רעכטפערטיגע מענשען.

ווי נאָר די זון איז אויפגעגאַנגען האָט גאָט געלאָזען רעגענען אויף
סדום ועמורה אַ רעגען פון שוועבעל און פייער, וועלכער האָט אומגע־
קערט יענע שטעט און דעם גאַנצען אומגעגענט מיט אַלע איינוואָהנער
צוזאַמען מיט די ערד־געוויקסע. ווען אברהם איז אין דער פריה אויפ־
געשטאַנען און געוואָרפען זיין בליק אין דער ריכטונג פון סדום ועמורה,
האָט ער געזעהן ווי אַ גרויסער געדיכטער רויך שלאָגט אַרויס פון
דער ערד.

די תורה, ווי געוועהנליך, דערמאָנט אימער דעם פערברעכען בעפאָר די שטראָף ווערט בעשטימט; אין דעם פאַל אָבער, האָט זי געמאַכט אַן אויסנאַמע, ניט דערמאָנט זייער פערברעכען. עס פרעגט זיך טאַקע די פראַגע: אין וואָס, אייגענטליך, זענען בעשטאַנען די פערברעכענס פון די אויבענדערמאָנטע שטעט, וועלכע האָבען פערדינט אַזאַ שרעקליכע ענדע? מיר געפינען, ווען די תורה דער־צעהלט די שטראָף פון אָדם הראשון, גיט זי צו דער זעלבער צייט אַן אויספיהרליכע ערקלערונג אין וואָס זיין זינד איז בעשטאַנען, נעמ־ליך, ער האָט געגעסען פון עץ הדעת. ווען קין איז פערשאָלטען גע־וואָרען צו אייביגע וואַנדערונג, געפינען מיר זיין פערברעכען — די ערמאָרדונג פון זיין ברודער. ווען גאָט האָט בעשלאָסען צו פערניכטען די וועלט דורכ׳ן מבול, האָט ער אָנגעגעבען די אורזאַכע: ״כי מלאה האָרץ חמס״, די וועלט איז פול געוואָרען מיט רויב, גוואַלד־טהאַטען. פון וואָס אָבער איז בעשטאַנען די זינד פון די איינוואָהנער פון סדום ועמורה איז ניט אָנגעדייט דייטליך, נאָר אין כלל — זייערע זינד זענען שווער.

אָבער דאָס וואָס עס איז פערשוויגען געוואָרען אין דער תורה שבכּתב (שריפטליכע תורה) ווערט פּעעפּענטליך אין דער תורה שבעל פּה (מונדליכע תורה), אין תלמוד מסכתא סנהדרין ק״ט. דאָרט געפינען מיר אַ לאַנגען ליסט פון חטאים וועלכע די לייטע פון סדום ועמורה האָבען בעגאַנגען. דאָ פרעגט זיך אָבער: ווארום האָט דאָס די תורה שבכּתב ניט ערקלערט זיי?

דער ענטפער איז, אַז די איינוואָהנער פון די פיר שטעט זענען געוועזען אויף אַזוי פיעל פערדאָרבען, דאָס זיי זענען געשטאַנען נידערי־גער פון אירגענד־וועלכער קריטיק, ווייל די אַלע זייערע שלעכטע מעשים זענען בעגאַנגען געוואָרען דורך זייערע שופטים (ריכטער), וועלכע האָבען פערוואַנדעלט גוטעס פאַר שלעכטעס, אז״וו., און ווער קען דאָס קריטיקירען אַ שופט?! דער תלמוד שטעלט אַרויס אַלס אַ מוסטער איינע פון זייער ״גערעכטיגקייט״ וואָס עס איז געוועזען איינ־געפירט אין די פיר שטעט: ווען איינער האָט געבראַכט דעם צוויי־טען פאַר׳ן ריכטער אויף דער קלאַגע אַז יענער האָט אים אַטאַקירט און צובלוטיגט, פלעגט דער ריכטער באַפעלען דעם קלעגער ער זאָל בעצאָהלען דעם אָנגעקלאָגטען, ווייל ער האָט געטאָן אַ דאָקטאָר׳ס אַרבעט, בלוט געלאָזען. דער תלמוד רעכענט אויס נאָך פילע עהנליכע ״משפטים ישרים״.

פון די אַלע "מעשים טובים" וואָס דער תלמוד דערצעהלט וועגען אַט די פיר שטעט ווערט פאַר אַלעמען קלאָר, דאָס זייער פערדאָרבענ־הייט איז געווען אונטער דער מאַסקע פון זייער קאָנסטיטוציאָן און דינים. מערקווירדיג וואָס דאָס איז געווען, עס האָט זיך ניט געפונען קיין איינער וואָס זאָל בעגרייפען די אומגערעכטיגקייט און אָננעמען זיך מיט מוטה צו קריטיקירען אַט די זייערע פערברעכערישע קאָנסטי־טוציאָן. אַלעס האָט צו זיי אויסגעזעהן שעהן און פיין, שלום ושלוה, קיין מחלוקת; און צוליעב דעם האָט די תורה ניט געקענט אויס־רעכענען קיינע פון זייערע חטאים, ווייל קיינער האָט זיך ניט בעקלאָגט אויף זיי; זי, די תורה, דערמאָנט נאָר אין אַלגעמיין: "דער געשריי געגען זיי איז גרויס און זייערע זינד זענען שווער," אָבער קיינע איינצעלהייטען.

מיר זעהן זאָגאַר אין אונזער היינטיגער העכסט ציוויליזירטער צייט וואָס פאַר גרויסע אומגליקען די עטליכע דיקטאַטאָרס האָבען אַרויפגעצוואונגען, און צווינגען אַרויף, אויף זייערע לענדער בפרט און אויף דער וועלט בכלל: מלחמות, צרות, פורעניות, ענויים קשים אד"ג. און אַלעס נעמט זיך דערפון וואָס זיי האָבען אַוועקגערויבט פון פאָלק די מעגליכקייט צו קריטיקירען זיי. קריטיק איז די בעסטע מעדיצין פאַר גערעכטיגקייט און פרידען. פון אָנפאַנג דוכט זיך אויס אַז די מעדיצין איז ביטער, ווייל זי פעראורזאַכט אַביסעל מחלוקת, אָבער די ענדע איז אימער גוט; און אַט דאָס איז געווען איינע פון די ערשטע אַזהרות פון אונזער הייליגער תורה, אין פרשה משפטים: "אלהים לא תקלל," אַ דיין זאָלסטו ניט שעלטען, עס מיינט, האָב פאַר איהם דעם גרעסטען רעספּעקט; דאָס זעלבע איז אויך: "ונשיא בעמך לא תאר," דעם העכסטען בעאַמטען זאָלסטו אַלעס פאָלגען. און דאָ גיבט אַ וויכטיגער פונקט: ווען ברויכסטו איהם פאָלגען און רעספּעקטירען; דוקא — בעמך, "בעושה מעשה עמך," אויב ער איז אַן אמת'ער מענש. אין פאַל אָבער ווען דו בעמערקסט אויף איהם עפּעס אַ ניט אָרענטליכע אויפפיהרונג, מעגסטו אָהן שום מורא פאַר קיינעם אָדער מחלוקת, פריי איהם קריטיקירען, ווי אויך, ווען עס איז נויטווענדיג, רעוואָל־טירען געגען איהם.

אין פרשה תצא זאָגט אונז אָן די תורה נאָך אַמאָל: "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים" (לעש אויס עמלק'ן פון אונטער'ן הימעל), עס זאָל ניט פערבלייבען קיין געדעכניש פון איהם. דער פערזאָג בע־ציהט זיך ניט אויסשליסליך נאָר אויפ'ן ריכטיגען עמלק זעלבסט, ער

שליסט אויך איין אַ אידישען מנהיג, אַן עמלק, אָדער אַ גייסטיגען פיהרער, וועלכער איז ניט "עושה מעשה עמך"; מעק איהם אויס, ניט אַכטענדיג וואָס די מערהייט איז מיט איהם; "לא תהיה אחרי רבים לרעת". די תורה האָט אונז פערבאָטען צו לאָזען זיך פערפיהרען פון אַ פערפיהרער, זיך ניט אָבשטעלען זאָגאַר ווען דאָס קען אַמאָל מיטברייננגען אַביסעל מחלוקת, ווייל אַזאַ סאָרט מחלוקת איז גאָר אַ ברכה פאַר דער מענשהייט. ווען די וועלט וואָלט בעזעסען די מעלה, דאַן וואָלט ניט עקזיסטירט קיין היטלערס, סטאַלינס וסעייתם.

און דאָס אייגענטליך מיינט דער מדרש מיט'ן זאָגען, אַז די משפטים וועלכע גאָט האָט אונז געגעבען דורך משה רבנו ע"ה, האָבען פערוארזאַכט אַ ביסעל קריג צווישען אידען, דאָס הייסט, קריטיק; אָבער אַדאַנק דעם פראָגרעסירען מיר און לאָזען ניט אַרויפצווינגען אויף אונז קיין שמוץ. מיר שטאָלצירען מיט דעם!

די דעמאָקראַטישע וועלט האָט דאָס טאַקע אויפגעכאַפּט פון אונז און מאַכט אַ פערזוך אַביסעל אונז נאָכטאָן (געוועהנליך אין גאַנצען האָבען זיי דאָס ניט אין זייערע בלוט) אַז יעדער זאָל זיין פריי צו קריטיקירען זאָגאַר דעם פרעזידענט זעלבסט, אָבוואָהל דורך דעם ווערט אַביסעל רייסערייען, מחלוקת, פערשיידענע פאַרטייען וועלכע ריידען אוים איינע אויף דער צווייטער כל דבר האָסור, אָבער דאָס שאַדעט ניט; דער רעזולטאַט דערפון איז דאָס, דאָס פאָלק בעקומט גערעכטיגקייט. פאַר דעם אַלעם ברויכען זיי דאַנקבאַר זיין אונזער תורה.

דאָס איז איינע פון די פערשיידענע שאַצבאַרע פערל וואָס די פעל־קער האָבען פון אונז גענומען און אַ נאָמען געגעבען "דעמאָקראַטיע," פאַר וועלכע די ציוויליזירטע נאַציאָנען שלאָגען זיך יעצט; און עס איז צו האָפען אַז זייער קאַמפף וועט געקרוינט ווערען מיט אַן ערפאָלג, אָבוואָהל עס קען נאָך נעמען אַביסעל צייט; אָבער, "עס איז בעסער שפּעטער איידער קיין מאָהל."

צום טיפען בעדויערען האָבען מיר אידען אָבגעשאַפט דעם דעמאָ־קראַטישען פרינציפּ פון אונזער גייסטליכען לעבען. אונזערע נשמות זענען פאַרשקלאַפט, אונטערדריקט אונטער'ן שווערען יאָך פון דיק־טאַטאָרס און מיר זענען געצוואונגען צו שווייגען. די הויכע מאָראַלישע געבאָטען און פרינציפּען וואָס אונזער הייליגע תורה האָט אונז פער־אָרדענט, אַזוי ווי: טהרת המשפחה, תלמוד תורה'ס, די ערציהונגס אנשטאַלטען פאַר אונזערע קינדער, כשרות, אד"ג, האָבען איינצעלנע

גייסטליכע מנהלים און פּרעזידענטען, נשיאים, (נשיאים ורוח — וגשם אין), וואָלקענס און ווינט, אָבער קיין רעגען איז ניטאָ,— וועלכע זענען ניט "עושה מעשה עמך," אַריינגעקראָגען אין זייערע הענט, געמאַכט אַן איבערקערעניש, אַ מיש־מאַש. אַלע זייערע חפצות, מעשים טובים (בלשון סגי נהור) האָבען זיי דורכגעפירט פּאַרלאַמענטאַריש, מיט דער הסכמה פון העכערע, "גבוה מעל גבוה," און אַלעם אונטער דער מאַסקע פון זייער קאָנסטיטוציאָן און דינים. צו אונזער גרויסען באַדויערען האָט זיך ניט געפונען זאָגאַר איינער וואָס זאָל בעגרייפען דעם גרויסען אומרעכט וואָס איז אין דעם בעגאַנגען געוואָרען און אָננעמען זיך מיט מוטה פּרובירען צו קריטיקירען. זאָ, אין אונזער לאַגער הערשט אַ פולקאָמענער שלום ושלוה, בלי פּרץ וצוחה, קיינע מחלוקת, אַ לאַ סדום ועמורה.

דער רעזולטאַט דערפון איז געווען, דאָס עס איז בעשאַפען געוואָרען אַ גאַנץ משונה'דיגער יודענטהום, אַ ניט אַהער און ניט אַהין, ניט צו גאָט און ניט צו לייטען. דער טהרת המשפחה מיט וועלכען אונזער נאַציאָן האָט זיך אימער אויסגעצייכענט, איז גענצליך פערשוואונדען. אונזערע תלמוד תורה'ס — עס איז שמערצליך און פּיינליך צו זעהן דעם סאָרט "מלומדים" וואָס זיי גיבען אַרויס, עפּעס אַ סאָרט "אַנדרוגינוס", רחמנא לצלן, אַ צווייפעלהאַפטער מין, לא הא ולא הא. דאָס אַלעם האָבען מיר צו פערדאַנקען דעם צרה'דיגען איינפיהר וואָס אונזערע תלמוד תורה'ס ווערען געגרינדעט אויסשליסליך מיט דעם איין־איינציגען צוועק: אויסצוהאַלטען די שוהלען, אנשטאַט דעם וואָס די פליכטען פון אַ שוהל זענען אויסצוהאַלטען די תלמוד תורה'ס.

מערקווירדיג, אַט דער צרה'דיגער פאַקט איז אַלעמען בעוואוסט, דאָך קימערט זיך ניט קיינער וועגען דעם איבעל און האָט גאָר ניט בדעה אָנפאַנגען צו קריטיקירען.

אין בעצוג צו די הויכע קענטענישען וואָס די תלמידי התלמוד תורה'ס ערווערבען דאָרט, פּאַסט זיך זעהר פיין אַריין דער פאָלגענדער ספּור המעשה: איינער האָט אַמאָל געפרעגט אַ גראַדואירטען מיט אויסצייכענונגען "תלמוד מובהק" פון אַ בעוואוסטער תלמוד תורה (נאַטירליך, מיט אַ דיפּלאָמע כדת וכהלכה) צו וויים ער די אורזאַכע איבער וועלכער גאָט האָט אַרויסגעזעצט אדם'ען מיט זיין פרוי, חוה'ן, פון גן עדן?

"געוויס וויים איך," האָט געפאָלגט דעם "תלמיד חכם'ס" שטאָלצער ענטפער, "ווייל זיי האָבען ניט געצאָלט פּינקטליך די רענט".

די כשרות איז גאָר עפּעס אַ קאָמעדיע. די בוטשערס האָבען ניט קיין שום רעספּעקט, אָדער וועלכען עס איז יראת הכבוד פאַר די רבנים. די רבנים ווידער, פון זייער זייט, פאַרמאָגען ניט צופיעל יראַת שמים. יעדער בהמה אָדער אָקס האָט פיעל צונגען און אַ בעדייטענדע צאָהל לעבערס. הכשרים, ווי אויך טיקעטס "כשר לפסח אַפילו למהדרין מן המהדרין" ווערען פערקויפט לכל דכפין, און דיזע ווערען אַרויפגע־קלעפּט אויף אַלץ. (עס קען נאָך געבען אַז אין צייט וועט מען אַרויס־געבען הכשרים אויף "חנוכה ליכטלעך כשר לפסח"). דאָס זעלבע איז אויך מיט "יין כשר לפסח ולכל השנה; ישתו ענוים וישמחו". הכלל, עס הערשט אַ פולקאָמענער שלום ושלוה, גאָר אָן שום פּיטשינקע מחלוקת, אַפילו ניט גרויס אָדער קליין ווי אַ "זנב הלטאה". "באמת", זאָגט יעדער פאַר זיך, "ווער איז דאָס גאָר מחויב להכנים את ראשו, אַריינטאָן זיין קאָפּ, בין החרים, און פערזורזאַכען מחלקת".

אַזוי איז אָט דער מנהג אָנגעגאַנגען, (און ווער ווייס, פילייכט גייט ער נאָך יעצט אויך אָן) בתפוצות ישראל אין די וועסטליכע שטאַאַטען. נאַטירליך, קען מען ניט זאָגען אַז דער גאַנצער קאַליפאָר־ניער שטאַאט איז געווען אָן אויסנאַם אין דעם הינזיכט. די בעלי בתים, ווי עס זעהט אויס, זענען געווען העכסט צופרידען פון דעם "שלום אמת" "ושלות השקט" וואָס הערשט צווישען רבנים. טאָמער האָט זיך שוין אַמאָל איינער יע אָנגענומען מיט מוטה און אָנגעפאַנגען עפּעס מורמלען, איז ער גלייך בעטיטעלט געוואָרען אַלס אַ "מחרחר ריב" און שאַרף געטאַדעלט געוואָרען פאַר "וועלען צושטערען דעם שלום, להפריד בין הדבקים". דער רעזולטאַט איז געווען, דאָס ער איז געווען געצוואונגען צו מאַכען אַ פּתח שין — שאַ!

וואָס אָנבאַלאַנגט צום קאָנטראָל איבער די רעליגיעזע אַנגעלעגענ־הייטען, האָט אונזער שטאָט יעצט גראָדע מזל. מיט'ן אָנקומען אַהער פון איניגע נייע רבנים און דורך זייער פעראייניגען זיך מיט עטליכע פריהערדיגע, איז איינגעאָרדענט געוואָרען אַן אמת'ע השגחה מעולה איבער כשרות. משגיחים כשרים ונאמנים בעזוכען טעגליך די כשרה בוטשער שעפּער. די רבנים, פון זייער זייט, גיבען גוט אַכטונג אויף די שוחטים און אויף די שלאַכט-הייזער, און מען איז מפקח בעינא פקיחא אַז עס זאָל חלילה ניט זיין קיין שום חשש טרפה. מיט איין וואָרט, צו פערדאַנקען דעם משרד הרבנים, איז די כשרות פולע הונדערט פּראָצענט.

דער משרד הרבנים נעמט זיך יעצט אויך אויסצובעסערען דעם

חנוך. אַלס אַ התחלה זענען שוין די פּלענער פערפערטיגט צו בויען אַ פּאַסיגע געביידע פאַר אַ מאָדערנע ישיבה און תלמוד תורה, וועלכע וועט זיין אַ צירונג פאַר לאָס אַנדזשעלעסער יודענטהום.

אין קורצען גערעדט: דער יעצטיגער משרד הרבנים האָט אַריינ־געגעבען אַן אמת'ן רוח חיים בעניני הכשרות, און ביי דעם שטעלט ער זיך ניט אָפּ, װעוד ידו נטויה איינצופיהרען עהנליכע גוטע און נוצליכע תקנות.

שמות חברי ביהכ"נ „בני משה".

הרב ר' משה קאָהם, רב דביהכ"נ
נחום ב"ר מאיר באַגנער
מרדכי שאול ב"ר אַלטער סיני באָרנשטיין (פּרעזידענט)
יוסף ב"ר זוסמאַן קאַנטער
יצחק אייזיק ב"ר שניאור זלמן מאַלקין
חיים ב"ר יוסף ליב דובין
לוי יצחק ב"ר ישראל ניסענבוים
ליב ב"ר שלמה אליהו עליש
פסח יהושע ב"ר אַלטער סיני באָרנשטיין
זאב ב"ר משה ווייסמאַן
שבתי ב"ר משה וויינער
יעקב ב"ר זלמן גדליהו פינסקי
חיים יעקב ב"ר יחיאל מיכל סינגערמאַן
משה אשר ב"ר מנחם מענדל הכהן ספּעקטער
מרדכי ב"ר שמואל קלאַר
אייזיק מרדכי ב"ר אפרים מנשה שאַפּירא
יצחק ב"ר אברהם הענעלין
דוד יצחק ב"ר חיים אליעזר מעריען
ישראל ב"ר צבי אריה קויפמאַן
שאול ב"ר חיים מרדכי הכהן סעלצער
צבי ב"ר מאיר קרעפּט
אברהם ב"ר דוב יפה
מאנים ב"ר זעליג הכהן כ"ץ
יצחק ליב ב"ר ישראל גאָלדמאַן
דניאל ב"ר יצחק אריה שו"ב הירש
זיסע ב"ר זלמן שענהאָלץ
שבתי צבי ב"ר משה קאָהן
מיכל ב"ר דובער סאָקאָלאָוו
יהודה ב"ר שמואל זיוו

בזה מוצא אני לחובה לי להזכיר לברכה את אשת נעורי, מרת **מאַריאַשע** תחיה, אשר כאשת חיל אמתית עמסה עליה את עול הנהגת הבית ומסתפקת במועט, ובזה נתנה לי היכולת להקדיש עתותי לעסוק בתורה. זכרה לה ה׳ לטובה.

כמו גם מאַציל אני ברכה לבתנו העדינה והיקרה, העלמה **פייגה**, בעד תמיכתה להדפסת ספרי זה. מצות כבוד אב שקימה, תעמד לה, ואלהי המערכות ישלם לה כפעלה.

המחבר.

שמות חברות האקזיליארי.

מאַריאַשע בת ר׳ הלל קאָהם, הרבנית
שרה בת ר׳ משה באָרנשטיין
גרונע בת ר׳ שמעון ליפמאַן קאָהם
חיה הינדל בת ר׳ חיים קאַנטער
באַשע איידלע בת ר׳ משה מאַלקין
וויכנע מרים בת ר׳ נחום פאלים
שרה רישע בת ר׳ יעקב ליב ברוקס
חאַשע בלומע בת ר׳ מתתיהו פינסקי
איטע האדע בת ר׳ צבי הירש ניסענבוים
שרה גאָלדע בת ר׳ יוסף עליש
ליבא בת ר׳ אברהם גרשון סלאַווין
פערל בת ר׳ דוב בער גלאַס
מרים לאה בת ר׳ משה חיים ווייסמאַן
בלומע בת ר׳ משה יעקב סינגערמאַן
חיה בת ר׳ גרשון באָרנשטיין
שיינא רחל בת ר׳ חיים וויינער
שרה בת ר׳ שלום גאָלדענבערג
חיה בת ר׳ אהרן יעקב קלאַר
רבקה בת ר׳ אברהם מרדכי שאַפּיראָ
דרייזע בת ר׳ זאב וואָלף הענעלין
שאָשע רבקה בת ר׳ מרדכי נתן וויינער
רבקה רחל בת ר׳ משה פרידמאַן
איידל בת ר׳ אברהם ליב מעריען

לאה בת ר׳ יוקל צבי סעלצער
ביילא בת ר׳ דוד קרעפּט
ביילא יענטע בת ר׳ שמעון שארפף
שרה בת ר׳ ישראל יואל גיטמאַן
צפורה בת ר׳ שלום ביאַליק
שרה בת ר׳ יעקב גאָלדשטיין
מרים בת ר׳ אפרים נאָווינא
איידל בעלא בת ר׳ עזרא כ״ץ
וויכנע בת ר׳ יעקב גאָלדמאַן
באַשע בת ר׳ אלכסנדר זיסקינד הירש
פייגל בת ר׳ מאיר צבי ווהייט
שרה רבקה בת ר׳ מנחם מענדל צעסלער
חוה בת ר׳ מאיר פייערשטיין
סימא בת ר׳ אהרן יהודה קאָהן
העשע בת ר׳ אברהם זיוו

חבל על דאבדן ולא משתכחין.

(סנהדרין קי"א.)

שמות חברי „בני משה" הנעדרים.

ברוך לייב ב"ר אהרן פיין,
נפטר כ"ב אלול, שנת תרצ"ב.

נתן נטע ב"ר זאַנוויל,
נפטר כ"ד תשרי (אסרי חג דסוכות) תרנ"ז.

מאיר ב"ר אלעזר קרעפט,
נפטר ר"ח סיון, שנת תרנ"ח.

דוד ב"ר אברהם איזראעל,
נפטר ביום הכפורים, שנת תרנ"א.

זלמן צבי ב"ר יעקב דזשייקאָבס,
נפטר כ"ה שבט, שנת תרצ"ז.

ישראל ב"ר מרדכי גאָלדמאַן,
נפטר כ"ח שבט, שנת תרנ"ח.

יעקב ב"ר שמואל שעכטער,
נפטר כ' שבט, שנת תרצ"ד.

משה ב"ר יהושע מאיר אַראָנאָווסקי
נפטר ט"ו אלול, שנת תרע"ב.

זעליג ב"ר מאיר הכהן כ"ץ,
נפטר כ"ב אדר, שנת תרצ"ה

אברהם ב"ר דובער האנעלין,
נפטר י"ט אייר, שנת תרצ"ז.

אליהו ב"ר יחיאל הלוי גיטמאַן,
נפטר ד' תמוז, שנת תרח"ץ

יוסף משה ב"ר פרץ גאָלדענבערג,
נפטר ד' אלול, שנת תרצ"ג.

יהודה ב"ר טודרוס ווהייט,
נפטר ו' מנחם אב, שנת תרח"ץ.

זרח יצחק ב"ר משה בריקמאַן,
נפטר ב' מרחשון, שנת תרצ"ד.

ישראל ב"ר חיים וואָלף ליבין,
נפטר י"ט מנחם אב, שנת תרע"ח.

מרדכי ב"ר יעקב קויפמאַן,
נפטר כ"א אדר, שנת תרצ"ג.

דוב ב"ר שמחה גלעס,
נפטר י"ב ניסן, שנת תרע"ט.

זוסמאַן ב״ר אלעזר יצחק קאַנטער,
נפטר א׳ דשבועות, שנת תרע״ח.

זלמן גדליהו ב״ר אהרן פינסקי,
נפטר ד׳ אייר, שנת תרס״ד.

משה ב״ר שמשון שענקין,
נפטר ד׳ אלול, שנת תר״ס.

אריה ליב ב״ר חיים דוד קאָהם,
נפטר י״א טבת, שנת תרצ״ט.

משה ב״ר יעקב גלאַס,
נפטר י״א תשרי, שנת ת״ש.

יעקב יוסף בן דוד הלוי מאָשקאָוויץ,
נפטר ט״ז אדר שנת תרצ״ד.

הרב ר׳ חיים צבי ב״ר מנחם דוב נאָווינאָוו,
נפטר ו׳ אדר א׳ שנת תרצ״ג.

אברהם ב״ר זאב פרידמאַן,
נפטר אסרו חג של סוכות, שנת תרח״ץ.

יצחק ב״ר זכריה,
נפטר כ״ד אדר, שנת תרצ״ו.

שמות חברות האקזיליארי הנעדרות.

חיה לאה בת ר' משה פיין,
נפטרה ט"ז מנחם אב, שנת תרח"ץ.

חנה יודעס בת ר' ברוך ליב פיין,
נפטרה כ"א שבט, שנת תרצ"ב.

מרים בת ר' שבתי צבי קאָהען,
נפטרה י' מנחם אב, שנת תרצ"ד.

מרים בת ר' בן ציון וויינשטיין,
נפטרה ר"ח שבט, שנת תרצ"ו.

איידע מערי בת ר' דוד קרעפט,
נפטרה א' דר"ח מרחשון, שנת תרס"ג.

איידע בת ר' אברהם איזראַעל,
נפטרה ה' שבט, שנת תרנ"א.

אסתר דבורה בת ר' צבי גאָלדמאַן,
נפטרה כ"ג מנחם אב, שנת תרנ"ג.

סימא בת ר' יוסף שעכטער,
נפטרה י' שבט, שנת תרנ"א.

חיה בת ר' מתתיהו גאָלדמאַן,
נפטרה כ"ח שבט, שנת תרח"ץ.

דאָברע בת ר' פאַלעק אַראָנאָוויסקי,
נפטרה י' תמוז, שנת תרצ"ב.

גיטל בת ר' אליהו אליעזר וואַלדמאַן,
נפטרה ו' אדר א' שנת תרח"ץ.

פרומע בת ר' שלום געציל כ"ץ.
נפטרה כ"ד אלול, שנת תרצ"ג.

חיה פריידא בת ר' דוב גודמאַן,
נפטרה ג' שבט, שנת תר"ע.

שאָשע בת ר' יהודה קויפמאַן.
נפטרה כ"ז אדר ב', שנת תרח"ץ.

חיה זעלדע בת ר' יעקב בער פּראָטאָ,
נפטרה כ"ה אייר, שנת תרח"ץ.

רחל בת ר' ליב שענהאָלץ,
נפטרה י' סיון, שנת תרח"ץ.

יודים בת ר' משה ליבין,
נפטרה א' דר"ח טבת, שנת תרנ"ה.

חיה שפרה בת ר' בצלאל גלעס,
נפטרה תשעה באב, שנת תרע"ט.

חיה בת הרב ר' אברהם פינחס קאַנטער,
נפטרה ב' ניסן, שנת תרצ"ה.

פריידא בת ר' אליהו שענקין,
נפטרה ט' תמוז, שנת תרע"ח.

רחל לאה בת ר' אברהם פרידמאַן,
נפטרה ה' ניסן,

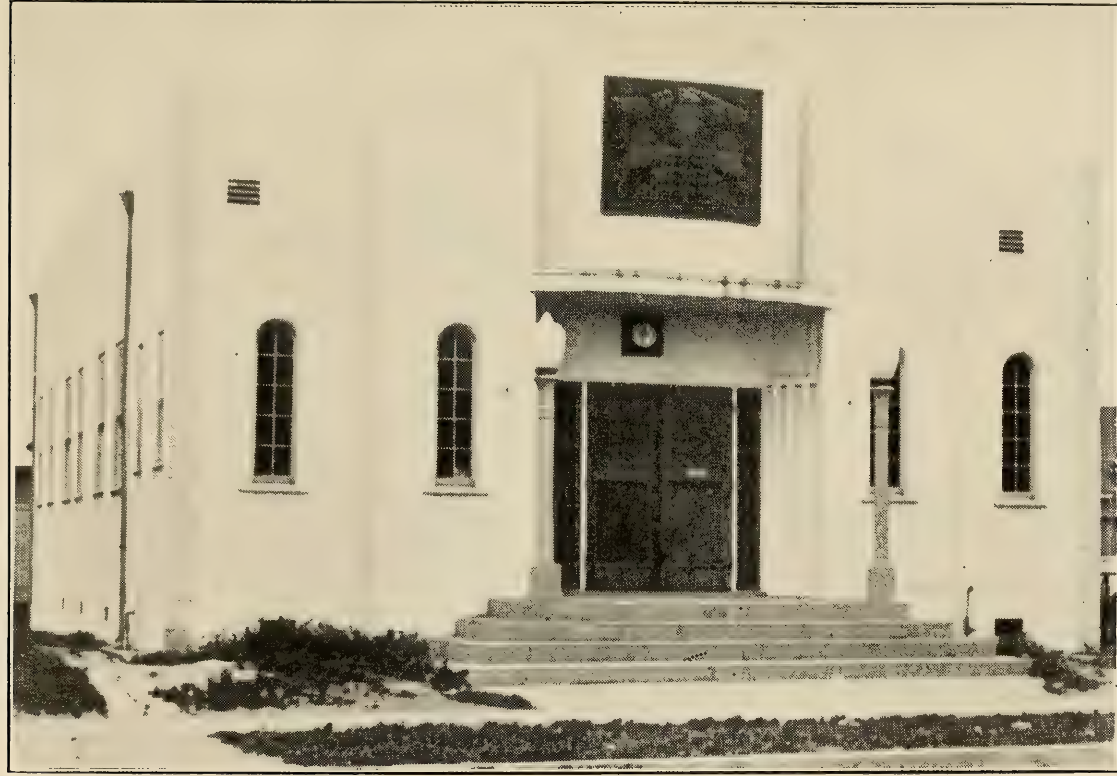
פייגה אסתר בת ר' נחום אפרים מאַלקין,
נפטרה ג' מנחם אב, שנת תרפ"ח.

חיה בת ר' צדוק קאַרטער,
נפטרה ט"ז שבט, שנת ת"ש.

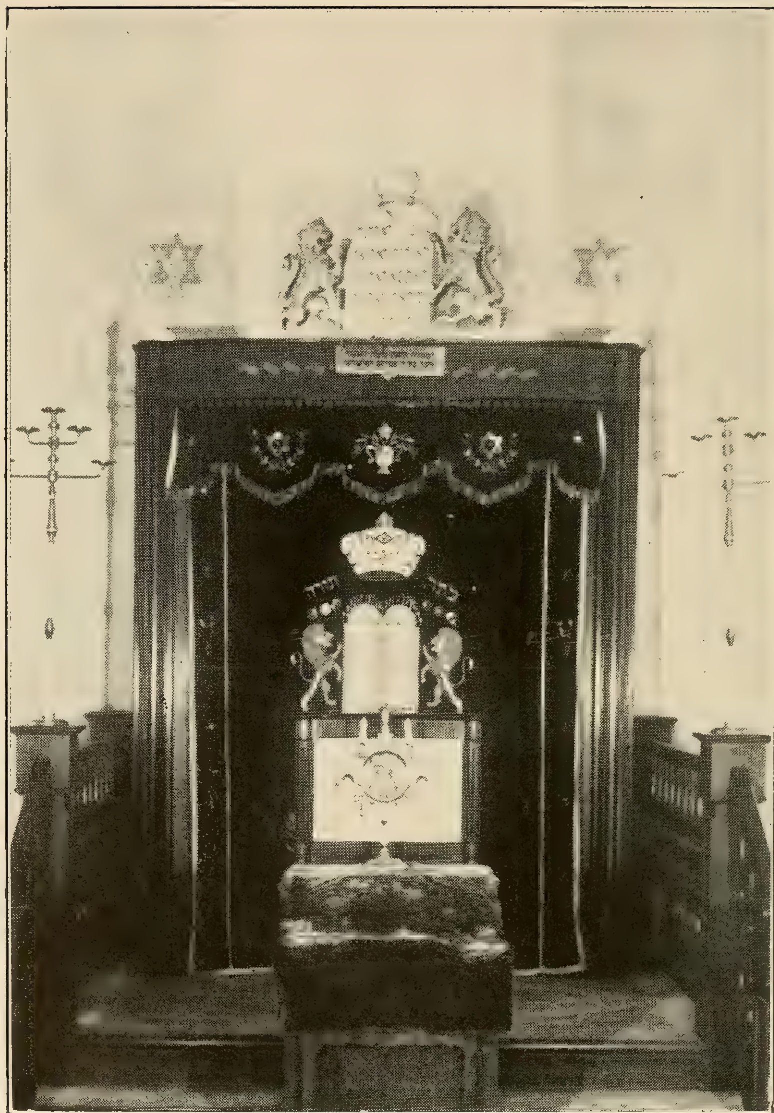

רב לעדת „בני משה" בלאָס אנדזשעלעס, קאַליפ.

הרב ר' משה קאָהם

מראה החיצון של ביהכ״נ „בני משה״

מראה הפנימי של ביהכ"נ „בני משה"

ספר

אילה שלוחה

הנותן אמרי שפר

מכיל פלפולים אחדים מיוסדים על ענינים עמוקים בתלמוד על פי הפוסקים הראשונים והאחרונים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אשר יגעתי ומצאתי בעז"ה אנכי הקטן והצעיר באלפי ישראל

משה בלא"א חיים דוב קאהם ז"ל

רב ואב"ד דק"ק לאס אנדזשעלעס, קאליפ.

מחבר שו"ת „ידי משה", בשני חלקים.

לאס אנדזשעלעס, קאליפ.

שנת ת"ש לפ"ק

שלמי תודה.

מעומק לבי הנני מביע תודתי הנאמנה לחברי קהלתי
„בני משה" פה לָאָס אנדזשעלעס, קאַליפ.
אשר זה לי שנים מספר שאני משמש בכתר
הרבנות אצלם ומחזיקים אותי בכבוד
גדול. יברך ה' את חילם ויזכו
לראות בנחמת ציון
וירושלים.

משה בלא"א חיים דוב קאָהם,

רב הקהלה.

שאלה.
חלוקא דרבנן.

גרסינן בגמרא חולין דף ט' ע"א נשחטה הותרה אע"ג דבא זאב ונטל הבני מעים והחזירן כשהן נקובין אין חוששים שמא במקום נקב נקב. איך הוא הדין אם היה בא הזאב ונטל הבני מעים והחזירן כשהן נקובין קודם שהיה בודק אם נשחט רוב הסימנים ואז היה עדיין בחזקת איסור, (ועין ביו"ד סימן נ' ורמ"א וש"כ שם), או יש לומר כיון דבכל זמן שהיה אינו מבורר שנשחט הרוב סימנים לא היינו באין כלל להסתפק על הספק הנ"ל כי אין שום נ"מ בספק הנ"ל כיון שלא יצא עדיין מחזקת איסור שהיה בחיים ולא בא הספק אלא אחר בדיקת הסימנים כמובן ובאותו זמן כבר הוא בחזקת היתר דאפשר דכל דבר דיינינן לפי מצב הדבר שהיא בעת שנתהוה הספק ולא לפי מצב שהיה בעת שנולד הספק.

תשובה.

הנה איתא בגמרא ב"מ דף ק"ב ע"ב: מעשה באחד ששכר מרחץ בשנים עשר זהובים לשנה בדינר זהב לחדש ובא מעשה לפני רשב"ג ור"י ואמרו יחלקו את חדש העבור ואמר שמואל בבא באמצע החדש אבל בא בתחילת החדש כולו למשכיר, בא בסוף החדש כולו לשוכר, ופירש"י שם באמצע החדש כיון שיש ספק העמד ממון על חזקתו ומה שדר כבר לא מפקינן מיניה ומה שלא עבר מן החדש או יצא או יתן לו שכרו דקרקע בחזקת בעלים עוד אבל בתחילת חדש כולו למשכיר דהעמד קרקע בחזקת בעלים בסוף חדש כולו לשוכר העמד ממון על חזקתו ור' נחמן אמר קרקע בחזקת בעלים עומדת ופירש רש"י ז"ל ואפילו בא בסוף החדש כולו למשכיר שהספק לא עכשיו נולד והעמד קרקע על חזקתו ונמצא שדר בשל חברו וצריך להעלות שכר, עכ"ל, ועין בתוספות שם ומשמע להדיא לשיטת רש"י דשמואל סובר דאזלינן בתר שעה שנודע הספק וסכסוך בין הצדדים לבית דין ואזלינן בתר המוחזק בעת ההיא ורב נחמן סביר לו דאזלינן בתר שעה שנולד הספק וכיון דקימ"ל כרב נחמן הרי זה דבר ברור להלכה דבכל ספק אזלינן בתר שעה שנולד הספק ולפי זה לכאורה בנידון דידן ג"כ כיון דבעת שנולד הספק היה אז עדיין בחזקת איסור לא אמרינן בה נשחטה הותרה כיון דאזלינן בתר שעה שנולד הספק.

אמנם בעיקר דבר זה יש לי ב"ה הערה נפלאה דראיתי בזה דבר תמוה דהרי יצא לנו מהגמרא דב"מ הנ"ל לדבר ברור להלכה דבכל ספק אזלינן בתר שעת שנולד הספק ואנן איפכא תנן והיינו בסוגיא דביטול ברוב המבואר ברמ"א ביו"ד סימן ק"ט סעיף ב' דתלוי בידעת התערובת דכתב שם הרמ"א דיבש ביבש שנתערב ביחד אפילו אם בשלו אח"כ התערובת ביחד כשר ואין צריך ששים דכיון שנודע התערובת מקודם ונתבטל שוב אין כאן איסור כלל וחזר הדבר להיות כולו היתר ואם לא היה נודע לה כלל שיש בה תערובת טריפת בטרם הבישול או המליחה הכל אסור דלא שייך ביטול אלא דוקא שנודע שיש תערובת בה אף שהתערובת נתילד כבר קודם הבישול או המליחה. (ועיין ברא"ש בגמרא חולין פ' ג"ה סימן ל"ז שהביא ראיה דהידיעה גורמת הן לאיסור והן להיתר מגמרא זבחים דף ק"ד ע"א), ואמאי לא אמרינן ג"כ לענין ביטול ברוב שהוא ג"כ ספק ע"י תערובת דאזלינן בתר שעה דנתילד הספק ולבטול ברוב למפרע דאגלאי מלתא למפרע שהיה אז התערובת וחזר הדבר להיות כולו התר למפרע ואפילו אם לא היה נודע שיש ספק ע"י תערובת בטרם המליחה או הבישול אפילו הכי נתבטל האיסור ושוב אין כאן איסור למפרע כמו גבי מרחץ הנ"ל לרב נחמן ולפי דעתי היא הערה נפלאה.

והנלע"ד דרך נכון לתרץ הקושיא הנ"ל והוא דודאי אמרינן בכל דבר כגון בספק איסור גופה או בספק ע"י תערובת דאזלינן בתר שעה דאיתילד הספק ולא בתר הידיעה והגע בעצמך כשבישלו טריפה במים ואח"כ נודע שהיא טריפה ויהיה המים מותר דהידיעה גורמת איסור וזה לא שמענו מעולם אלא דזה ודאי דבר ברור דאזלינן בתר שעה שנתילד ואין הידיעה גורמת כלום. אבל זה דוקא כשבאין לדין על הספק או על הספק שבא ע"י תערובת מטעם איזה בירור שבא מצד הסברא שהוא מברר את הספקות הנ"ל ע"י חזקה כמבואר בגמרא ב"מ הנ"ל או מטעם כל דפרוש מרובא פרוש (אף דילפינן לה מאחרי רבים להטות או מבית מנוגע בגמרא חולין מ"מ הוא ג"כ דבר המסתבר דבתר שאנו מסופקין לומר שמהרוב הוא או להעמיד על חזקה) וכן בתערובת כשאנו באין לדון לבטלו מצד הסברא כשיש ששים כנגד האיסור שהוא ג"כ מצד הסברא שמבטל את התערובת וכן בספק או בספק ע"י תערובת אף שאין דנין עליו עליהם מצד איזה בירור משום שאין חזקה או רובה שמברר אותם אבל לכה"פ דנין עליהם מטעם הספיקא או ספיקא דתערובת דגה"כ הוא דבספק כזה הוא מותר או אסור וכמו יבש ביבש מין במינו לשיטת הרשב"א הנ"ל דגה"כ הוא דאזלינן בתר רובא ואמרינן שכל אחד הוא מהרוב הן להיתר והן לאיסור מטעם ספק ולא מתורת ודאי אז ע"כ ג"כ אזלינן בתר שעה דאתילד הספק או התערובת ואמרינן אגלאי מילתא למפרע כיון דאנו מתירין ואוסרין רק מצד ספק או ע"י ספק שבתערובת

והספקא או התערובת כבר נתילדו ואין להם שייכות להידיעה כיון דהידיעה לא גרמה האיסור או ההיתר כלל וכלל אבל בענין תערובת יבש ביבש ברובה לשיטת הרא״ש הנ״ל ודאי הידיעה גורמת בין להיתר ובין לאיסור דלשטתו ע״כ הביטול ברוב אין זה מצד ספיקא או מפני איזה בירור שהוא מברר את הספק ואמרינן שכל אחד ואחד הוא מהרוב הן להיתר והן לאיסור או מטעם ספק דגה״כ הוא דבספק כזה הוא מותר או אסור מטעם ספק אלא דגה״כ מאחרי רבים להטות שהאיסור יהפך להיתר ואיסורא פרח וכן להיפך ההיתר יהפוך לאיסור וההיתר פרח דכל אחד ואחד יש לו דין ודאי בין לקולא ובין לחומרא ומשו״ה מותר לשיטת הרא״ש הנ״ל לאכלן לאדם אחד לאכול כולם ביחד אעפ״י שבודאי אוכל האיסור וכן מותר לאכול כל אחד ואחד בפ״ע וא״צ להשליך אחד כנגד האיסור וכן מותר לאכול אחד אחד בפ״ע דלא תימא בזה גרע טפי כמו דאמרינן גבי קדשים שנתערבו תמימין בבעלי מומין דאין מותר להקריב רק שנים שנים בגמרא זבחים אבל אחד אחד לא דבשנים י״ל כיון שאחד ודאי דהתירא הוא השני נמי הוא של היתר ועיין ברש״י שם כיון דאיסור נתהפך להיתר ועיין ברא״ש בגמרא חולין פ״ז סימן ל״ז ומשו״ה יכול לאוכלם בכל אופן שירצה ולא כשיטת הרשב״א דס״ל דאסור לאוכלם כולם כאחד אלא יאכלם אחד אחד היינו משום דלא ס״ל סברת הרא״ש דאיסור נהפך להיתר אלא דאמרינן דהיתר תערובת ברובא הוא מטעם ספיקא וגה״כ הוא דבספק כזה אזלינן בתר רובא ואמרינן שכל אחד ואחד הוא מהרוב משו״ה אם אכלן אדם אחד דודאי יאכל איסור והוי כתרתי דסתרי כיון שידעינן בבירור שאכל האיסור אבל להרא״ש ז״ל ס״ל דע״י התערובת נעשה המיעוט כרוב ונהפך האיסור להיות היתר ואין בו שום חשש איסור אם לא כשהוכר האיסור לבסוף בתוך התערובת דאז בטלה התערובת אבל כל זמן שלא בטלה התערובת אז הוא נהפך להיתר ממש וההיתר הזה או האיסור אין שום שייכות להספק דאדרבה לא מטעם ספק אנו אוסרין או מתירין אלא דהמיעוט נגרר אחר הרוב ומענין רובו ככולו ילפינן לה דהמיעוט נגרר אחר הרוב וזה לא אמרינן רק בנודע הספק כבר ואנו דנין עליו אבל בטרם שנודע לא נגרר אחר הרוב כמו גבי אחרי רבים להטות דשנים אומרים טהור ואחד אומר טמא או חייב ופטור או אסור ומותר הולכין אחר הרוב דוקא אחר שנודע ודנין עליו ולפי זה בביטול ברוב לשיטת הרא״ש ע״כ אזלינן בתר הידיעה כיון דאין לו שייכות להספק כן נראה לפי ענ״ד ונכון מאד ומיושב בזה תמיה הנ״ל ודוק.

אחר כל הדברים ואמת המבואר בדברינו יכולים אנחנו להסביר פסק הלכה שהביא הפמ״ג ביו״ד סימן ק״ט ס״ק ד׳ ות״ד יבש ביבש ברובא במינו ונודע התערובת ונתבשל כך בה״מ ואח״כ הוכר האיסור בקדירה מהו דבר זה

מתורת רב המובהק בעל שו״ת ח״צ סימן כ״א נוכל ללמוד דבר זה, וזה לשונו שם: במה שרצה חכם אחד לומר בא״א שניסת במשאל״ס והולידה ובא בעלה שאין הולד ממזר דודאי הוה ממזר וזה שהביא מיבש שבטל והכירו אח״כ האיסור התערובת שמקודם מותר זה לא ידעתי מנין לך ובעיני פשוט לאיסור ואף לפי דבריך ל״ד דהתם שכבר נתערב ואינו ניכר ובהיתר נתערב וכו׳ עכ״ל. הנה ודאי אם הוכר האיסור ושהה אח״כ בקדירה ודאי דצריך ששים שהרי פולט מאיסור בלח כי פליגי שהוסר האיסור מקודם או שנצטנן ואח״כ הוכר מ״מ הואיל ונתבטל הפליטה מקודם תו אין לאסר וח״צ אוסר ומ״מ בה״מ צ״ע לדינא ע״כ ת״ד של הפג״מ והנה מרמיזת דבריו של הפרמ״ג משמע שדעתו להקל בזה בהפ״מ ועין בשו״ת זכרון אברהם שדעתו ג״כ להקל בזה דבאמת חל עלינו חובת הביאור מדוע הפליטה שפלטה החתיכה מקודם שהוכר האיסור מותר והחתיכה עצמה שהיא פלטה את האיסור אסורה אחר שהוכרח כיון שבטלה התערובת ומש״נ הוא מא״א שניסת במשאל״ס והוליד ובא בעלה שהולד ממזר ומה שכתב הפמ״ג בשם הח״צ דל״ד דהתם שכבר נתערב ואינו ניכר ובהיתר נתערב וכו׳ אין אני יכול להבין מ״מ כיון דהוכר החתיכה ובטלה התערובת מהחתיכה ממילא ג״כ בטלה התערובת מהפליטה שלה וכמו שאמרנו בגמרא כתובות דף י״ג להלכה לדברי המכשיר בה מכשיר בבתה לדברי הפוסל בה פוסל בבתה ולפי המבואר לעיל בדברינו אתא שפיר הכל כמין חומר בע״ה דע״כ לשיטת הרא״ש דיבש ביבש במין במינו דבטול ברוב אין זה מטעם ספיקא אם זה הוא שבא לאכול הוא מן ההיתר או מן האיסור ואמרינן שהוא בא מן הרוב או שהוא בסוג בירור אלא דע״י התערובת נעשה המיעוט כרוב ונהפך האיסור להיות היתר ואין בו שום חשש איסור אם לא כשהוכר האיסור לבסוף בתוך התערובת דאז בטלה התערובת אבל כל זמן שלא בטלה התערובת אז הוא נהפך להיתר ממש ולפי זה לשיטת הרא״ש בקדרה הנ״ל כיון דהפלטה שפלטה החתיכה הנ״ל מקודם שהוכרה האיסור בהחתיכה עצמה לא הוכרה האיסור בהפליטה ממש אלא רק ע״י בירור כיון שבא מהחתיכה שהחתיכה עצמה הוכרה ממילא הקדירה הוא ג״כ אסורה וזה הוא רק בירור אבל בשום אופן לא חשבינן לה להכר ממש שיבטל את התערובת כיון ההיתר של התערובת אינן מטעם ספק אלא מתורת ודאי מנה״כ ע״כ ההיתר של הפליטה במקומה עומדת ואין זה ענין למה שאמרינן בגמרא כתובות הנ״ל דמאן דמכשיר בה מכשיר בבתה ולמאן דפוסל בה פוסל בבתה דמהני חזקת האם לבתה דהתם חזקה מטעם בירור דודאי מהני גם לבתה כיון דכבר נתברר לן דהיא כשרה מאי נ״מ בין האם לבתה ובאמת אם היה אמרינן דגה״כ אז לא מהני לבתה ועין בספר פ״י שכתב שם דהא דפליגא בגמרא הנ״ל אי מהני חזקה דאם לבתה תליא אי נימא מטעם בירור דודאי

מהני גם לבתה כיון דכבר נתברר לן דהיא כשרה מאי נ"מ בין האם לבתה, רק אי נימא דלא הוי רק מטעם גה"כ אז לא מהני לבתה ולכן בנידון דדן כיון דלשיטת הרא"ש ההיתר ע"י תערובת במין במינה ביבש הוא מטעם גה"כ וכנ"ל משום הכי לא מהני ההיתר או האיסור של החתיכה להפליטה שלה ודוק.

וכאן מקום אתי להביא מה שכתבתי בענין זה בילדותי על מה שכתב הנב"י מה"ת חלק יו"ד סימן מ"ה וזת"ד דאפילו לשיטת התוספות והר"נ דדוקא מדרבנן אין מבטלין איסור לכתחילה אבל מדאורייתא מותר לבטלו זה הוא דוקא לח בלח אבל לבטל יבש ביבש והוא בעין ובאיסורו עומד שאם יבוא אליהו ויאמר שזהו האיסור היה נשאר באיסורו הקודם אלא כל זמן שאין מכירין אותו גזה"כ דאחרי רבים להטות עכ"פ האיסור הוא בעין ויכל לחזור לאיסורו ובזה לכו"ע לדעתי לא התירה התורה לבטלו לכתחילה ואיך אפשר שדבר שאפילו אחר ביטול אם יוכר יהיה אסור והאיך יבטלו לכתחילה הרי עתה הוא מכירו ע"כ תד' של הנבי' ז"ל ולדעתי הא מילתא לא ברירא דבשלמא אם ההיתר ע"י תערובת ברוב הוא מטעם ספיקא שפיר ניחא דאם יבוא אליהו ויאמר שזהו האיסור יחזור לאיסורו אבל כבר כתבתי דלשיטת הרא"ש הנ"ל ע"כ ע"י הביטול נעשה המיעוט כרוב ונהפך האיסור להיות היתר ממש ואין בו שום חשש איסור ומשו"ה מותר לאדם אחד לאוכלן בבת אחת וכנ"ל אם לא כשהוכר האיסור ממש לבסוף בתוך התערובת לאותן שראו אותו קודם התערובת שבטלה התערובות א"כ אינו נאסר אלא כשהכירוהו מעצמו דאז בטל התערובות אבל לא ע"י נביא אליהו שזה הוא רק ע"י נביאות דלא חשבינן ליה להוכר רק בגדר בירור ובירור לא מהני בתערובת כיון דאינו מטעם ספק אלא מתורת ודאי הלכך ודאי אפילו אם יבוא אליהו ויאמר דזהוא האיסור אין שומעין לו ודוק.

ולפי זה יצא לנו הארה נכונה להלכה (ולא מעשה) דבכל ספק מצד עצמו או ספק ע"י תערובת והיינו כגון כשבאין לדון על הספק ולברור עליו ע"י איזה בירור דהיינה חזקה או מטעם כל דפריש מרובא פריש וכן לענין תערובת ביש ששים כנגד האיסור שהוא ג"כ מצד הסברא מפני שנתבטל טעם האיסור אף דילפינין לה מאחרי רבים להטות מכ"מ דבר המסתבר היא באיזה דבר שאנו מסופקים אם הוא מהרוב או מהמיעוט לומר שמהרוב או כשמתירין אותן משום ספק או אוסרן משום ספק אז אזלינן בתר שעה שנולד הספק דאמרינן איגלאי מילתא למפרע ואין שום ענין להידיעה אבל בספק שהבירור אין בא מצד הסברא להתיר או לאסור את הספק וכן נמי בדבר דגה"כ הוא שהאיסור יהפך להיתר ואיסורא פרח וכן להיפך ההיתר יהפוך לאיסור והתירא פרח וכל אחד ואחד יש לו דין היתר ודאי או איסור ודאי

אז הוא דוקא הידיעה גורמת הביטול לכול ונ"מ לדינא וכמובן.

אלא שראיתי לבינ"א לבעל חכמת אדם שער הקבוע סימן י"ז דכתב שם דדינא דכל דפריש מרובא פריש בעינן ידיעה כמו ביטול ברוב וכן לענין ביטול בששים וכן ראיתי בשו"ת הרי בשמים מה"ת סימן קכ"ד שרצה השואל לומר דהא דאמרינן דקודם הידיעה לא נתבטל הוא דוקא דהביטול הוא ברוב אבל ביש ששים נגד האיסור י"ל דשפיר אפילו קודם ידיעה והוא מדחה דבריו דכיון דכל הטעם דתליא בנודע או לא נודע הוא משום דהידיעה גורמת הביטול וא"כ מה לי ביטול ברוב או ביטול בששים וזה הוא היפך ממה שכתבתי ולפי דעתי במחכ"ת זה אינו ואף שאין אני כדאי אבל תורה היא וללמוד אני צריך ואין זה רק להלכה ולא למעשה ויש לי ראיה נצחת ליסוד דברינו והוא מדברי הטור יו"ד בסימן ק"ט בסוף הסימן וז"ל: וא"א הרא"ש ז"ל חילק בזה וכתב שאם לא נודע תערובתו קודם שנתבשל צריך ס' כנגד האיסור ואם נודע תערובתו קודם שנתבשל גם הרוטב מותר כולו כמו חתי־כות שנתערבו וכו' ועי"ש הרי מבואר מדברי הטור באם נתבשל קודם שנודע התערובת שאינו בטול ברוב מפני שהידיעה גורמת הביטול ברוב מ"מ בטול ב"ס אם יש בה ס' אף שלא נודע הרי מוכרח דגם קודם שנודע אמרינן דנתבטל ב"ס ואין לומר דבאמת קודם שנודע לא אמרינן דנתבטל ב"ס רק עכשיו שנודע אמרינן דבטול ב"ס אבל באמת זה אינו דא"כ כשבישלו חתיכה אחת מהחתיכות שנתערבו קודם שנודע יהיה התבשיל אסור. (לשיטת הב"י בשו"ע יו"ד בסימן ק"ט הנ"ל שכתב דלשיטת הרשב"א יהיה ג"כ החתיכות אסורות ודלא כשיטת הטור בשיטת הרשב"א), וזה לא שמענו ועוד דהא אחר שנודע התערובת אינו שייך לומר דבטול ב"ס דהא אחר שנתערב תומ"י נתבטל טעם האיסור וא"כ איך שייך לומר בזה דבטול ב"ס וע"כ דאנו דנין רק על שעת התערובת אף שלא נודע התערובת כיון שהוא מצד הסברא מפני שנתבטל טעם האיסור.

ועתה נשוב לדברי החכמת אדם הנ"ל בענין כל דפריש מרובא פריש להביא ג"כ ראיה לדברינו הנ"ל דאין לו שום שייכות להידיעה וכנ"ל ובכדי לבוא לראיה זו נקדים תחילה מחלקות הפוסקים בדין קבוע למפרע כגון אם לקח בשר מן המקולין ואח"כ נודע שיש שם טרפה והיא נכרת לעצמה דהוא קבוע גמור מדאוריתא אלא שלקחו משם קודם שנודע כלל שיש בו חנות אחת טרפה יש בזה מחלוקת הרא"ה והרשב"א במ"ה והר"נ בפג"ה בשם התוספות (ועיין בש"כ יו"ד סימן ק"י ס"ק י"ד) ההר"נ בשם התוספ' הנ"ל ס"ל דלא מקרי קבוע אלא כשנודע החנות של איסור קודם שלקח אבל אם לא נודע האיסור בשעת שלקח אעפ"י שלאחר שלקח נתגלה האיסור ונעשה קבוע לא אמרינן דליהוי קבוע למפרוע והרא"ה בבה"כ והרשב"א במ"ה

ס"ל דאמרינן קבוע למפרע כיון שבשעה שפירשה ביד הלוקח היה ספק שלה ונעשה קבוע למפרע דבאמת חל עלינו חובת הביאור טעם מחלקותן ואף שכבר כתבו בזה הש"כ שם והערוך השלחן אך תורה היא וללמוד אנו צריכים ולכן יכולים אנחנו להרשות את עצמנו להתבונן בדבר ולבררו כל שטועם חכמה.

והנה בכדי לבא לביאור מחלוקת הנ"ל נקדים תחילה מחלוקת הרמב"ם והראב"ד ז"ל בפרק י"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה י' וזה לשונו: אשם תלוי וחט"ע הבאה על הספק שהקריבן בחוץ פטור שהרי לא נקבע האיסור עכ"ל הרמב"ם שם ובהשגות שם א"א לא ידעתי מאין הוציא זה ואני מצאתי בתוספתא דזבחים חט"ע הבאה על הספק והקריבה בחוץ חייבין עליה אשם תלוי אשם תלוי הבא על הספק והקריבו בחוץ חייב עליו חטאת ובחיי ראשי אעפ"י שנראית זרה בעיני מתוקנת דחטאת עוף הבאה על הספק אינה ראויה למזבח אלא דמה אבל בשרה לא שאם עלתה נמי תרד הלכך אשם הוא דמתחייב שמא לא ילדה אבל אשם תלוי שממנו למזבח דמו ואימורין ובשרו נאכל ככל אשמות שבתורה הלכך הוי ככל הקרבנות הראוים בפנים ואם הקריב דמו או אימורין בחוץ חייב חטאת עכ"ל דהראב"ד ז"ל שם והנה דברי הרמב"ם ז"ל באמת הוא ברייתא בכריתות דף י"ח ע"א השוחט אשם תלוי בחוץ ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ובודאי ר"מ מחייב אשם תלוי ולא חטאת מדפשיט מזה הש"ס דר"מ לא בעי קביעותא לאיסורא עיי"ש בגמרא והרמב"ם ז"ל פוסק כחכמים דבעינן קביעותא לאיסורא לכך פטור לגמרי גם מאשם תלוי ודברי הראב"ד דס"ל דהשוחט אשם תלוי בחוץ חייב חטאת הוא מהתוספתא אבל צריך להבין במאי פליגא חברייתא דכריתות הנ"ל עם התוספתא בשלמא ר"מ וחכמים בברייתא הנ"ל פליגי אי בעינן קביעותא לאיסורא או לא אבל חברייתא דס"ל לר"מ דהשוחט אשם תלוי בחוץ חייב אשם תלוי והתוספתא דס"ל דחייב חטאת במאי קמפלגי, ע"כ נראה לפי ענ"ד דבזה פליגי דברייתא שבש"ס שלנו ס"ל דאשם תלוי ספק קרבן דדלמא שומן אכל אף דאיקבע איסורא דחתיכה משני חתיכות שנינו (להלכה) דדלמא יתודע הדבר דשומן אכל וא"כ אשם תלוי כל זמן שלא נודע ספק קרבן והתו־ספתא ס"ל דאשם תלוי ודאי קרבן הוא כיון דאיקבע איסורא ואיתחזק איסורא בהדי הותרא ומטעם חזקה מתחייב בקרבן אשם תלוי וחשוב כמו חזקה לאיסור דכודאי איסור שוויה רחמנא להתחייב עליו קרבן ודאי כדמוכח בסוגיא דחולין דף י' ע"ב וכמבואר שם בתוספ' בד"ה אלא ובתוספ' כתובות דף כ"ב ע"ב ד"ה והבא ובתוספ' יבמות דף פ"ח ע"ב בד"ה והבא והא דלא חייבתו התורה באיקבע איסורא חטאת כמו גבי חזקה ממש היינו משום שמא יתודע הדבר ואז יהיה בטול התערובת אבל בחזקה ממש שאין שייך לומר כן משו"ה חייב

חטאת דבאמת לא יתכן לומר דאיקבע איסורא בהדי היתרא חשוב כמו חזקה לאיסור ממש ולהתוספתא הנ״ל חילוק גדול יש בין אשם תלוי לחטאת עוף ספק כרת דאשם תלוי אינו קרבן ספק אלא קרבן ודאי שגזירת התורה שמי שבא לידי ספק ואיקבע איסורא מחוייב להביא אשם תלוי כל זמן שלא נודע ספיקו וכיון שחייבתו תורה להביא קרבן הרי הוא קרבן ודאי ככל הקרבנות שבתורה לכך נזרק הדם ואח״כ נודע לו שלא חטא הבשר יאכל דבשעת זריקת הדם לא היתה לו ידיעה והוי ליה קרבן ודאי וכשר הקרבן לכך הבשר יאכל כדין בשר קרבן וזה שכתב רש״י במשנה דף כ״ג ע״ב וז״ל: נזרק הדם קודם שנודע לו יאכל הבשר שהרי גמר כל הכפרה והוה ליה אשם תלוי כשר שהרי על הספק בא מתחילה וכפר הספק והלך עכ״ל אלמא דאשם תלוי הוא קרבן ודאי הבא על הספק שאיקבע איסורא אבל חט״ע הבאה על הספק אינה קרבן ודאי הבא על הספק אלא ספק קרבן הוא הבא על הספק שלא חייבה תורה לספק זב וזבה ויולדת להביא קרבן כמו שחייבה התורה להביא אשם תלוי למי שבא לידו ספק כרת ואיקבע איסורא והיקשא דאית־קיש נקבה לזכר בברייתא בגמרא נזיר דף כ״ט לא איתקיש לענין שתהא מחוייבת להביא חטע׳ האשה שבאה לידה ספק זיבה או יולדת אלא כמו שכתבו התוספות שם דההיקש אינו אלא לענין שיש תקנה לספק יולדת במה שמביאה חטאת עוף עכ״ל משמע מזה דאין עליה חובה להביא חטאת עוף ספק אלא שמותרת להביא חט״ע מספק ויש לה תקנה בזה לאכול בקדשים וכיון שכן אין זה קרבן ודאי שלא חייבתה התורה להביא קרבן אלא קרבן ספק הוא זה לצאת ידי ספק כדי לאכול בקדשים משא״כ אשם תלוי דחייבה תורה להביא קרבן על הספק וכיון שכן קרבן ודאי הוא ובזה ניחא התוספתא הנ״ל שהביאה הראב״ד חטאת עוף הבאה על הספק והקריבה בחוץ חייבין עליה אשם תלוי שקרבן ספק הוא והוי ספק שחוטי חוץ אשם תלוי הבא על הספק והקריבו בחוץ חייב עליו חטאת שקרבן ודאי הוא והוי שחוטי חוץ וחייב חטאת.

ומעתה נשיב לדברינו בדין הנ״ל ולעמד על המחקר אם האיסור קבוע שהתורה אסרה משום דאיקבע איסורא הוא משום ספק איסור והיינו אם החתיכה באה מן החנויות שמוכרות בשר שחוטה או מהחנויות שמוכרות בשר נבלה ומשום הספק הנ״ל אסרה התורה משום דאיקבע האיסור בתורת ספק איסור או דלמא דספק בקבוע אסרה התורה בתורת ודאי איסור כיון דאיקבע האיסור וחשוב כמו חזקה לאיסור דכודאי איסור שויה רחמנא להת־חייב עליו קרבן ודאי וכנ״ל ונ״מ בזה הוא לענין תשע חנויות שמוכרות בשר שחוטה ואחת בשר טרפה ולקח ג׳ חתיכות מ״ג חנויות שאינם חהר״ל אם בטל האיסור ברוב דאי אמרינן דהא דאסרה התורה ספק בקבוע הוא

רק משום ספק איסור וכנ"ל בטל האיסור ברוב דהא ידוע לנו שיש כאן שנים של היתר בודאי ולמה לא נתבטל השלישית וכי עדיפא מאיסור ודאי אבל אי אמרינן דספק בקבוע אסרה התורה בודאי איסור מה לי חתיכה אחת מה לי ג' חתיכות ועיין בפמ"ג בשפ"ד בסימן ק"י ס"ק י"ד בסוף חקירה ה"א שכתב דמותר דממ"נ ב' כשרות הן וחד בתרי בטל ומה בכך שהיה קבועין מ"מ עכשיו בטלין כדין יבש ביבש ועי"ש ולפי דעת הפמ"ג הו"ל משמע דס"ל דהא דאסרה תורה ספק בקבוע הוא משום ספק איסור וכנ"ל אבל באמת ראיתי ביד יהודה שהביא מדברי ר"ת בספר הישר לאיסור דמשמע מדבריו דהא דאסרה התורה ספק בקבוע הוא בתורת ודאי איסור משום דאיקבע האיסור וכנ"ל.

והנראה לע"ד בזה דזה תלוי בפלוגתא דהרמב"ם והראב"ד בחתיכה אחת משני חתיכות ונקדים מה שעמד על המחקר בעל בית יצחק מהגאון בעל ב"ע בפתח השער אות ב' בהא דעשתה תורה כל קבוע כמחצה על מחצה אי הוי כמחצה ממש לכל דבר היינו גם לענין אשם תלוי אם היה ט' חתיכות של שומן ואחד של חלב וכל א' ידוע וניכר במקומו ואכל חתיכה א' ואינו יודע איזה מהם אם חייב אשם תלוי ועיי"ש בזה וסיים בצ"ע ולפי דעתי נראה ברור דהוי כמחצה ממש גם לענין אשם תלוי וראיה לזה דהנה כתב הפג"מ בסימן א' ובסימן ח' הנ"ל וז"ד ט' חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת נבלה וכל אחד ניכר במקומו ולקח מקביעות וא"י זה הנקרא קבוע מן התורה ואסור מספיקא ואף להרמב"ם ז"ל שסובר ספיקא דאורייתא מדרבנן הוא מ"מ הכא מודה דמוארב וקם לו נפיק ומשום דאיקבע איסורא וה"ט דאשם תלוי וכדבעינן למימר קמן בעז"ה בקונטרס הספיקות הרי זה משמע מפורש מדברי בפמ"ג הנ"ל דאיסור קבוע הוי כמו חתיכה אחת משתי חתיכות דחייב באשם תלוי אם אכל מאיסור קבוע ועוד ראיה לזה גם מדברי הרמב"ם גופא ז"ל בפ"ח משגגות שביאר שם דינו אשם תלוי כתב שם דהחיוב הוא משום שהאיסור קבוע ועי"ש וכש"כ בעצם הדין קבוע דמחוייב אשם תלוי נקטינן מיהו דהא דעשתה התורה כל קבוע כמחצה על מחצה דמי היינו ג"כ לענין אשם תלוי וכנ"ל ולפי זה ע"כ צריך לומר דפלוגתא דהרמב"ם והראב"ד ז"ל בחתיכה משתי חתיכות דאיתחזק איסורא אם הוא בתורת ספק או בתורת ודאי היא היא ג"כ באיקבע איסורא דהיא היא דלהרמב"ם הוא רק איסור מדאורייתא בתורת ספק ולא בתורת ודאי ולהראב"ד הוא איסור מדאורייתא בתורת ודאי מגזירת הכתוב ולפי זה יש לתמוה טובא בדברי הפג"מ הנ"ל שכתב לדבר פשוט דאם לקח מג' חנויות ג' חתיכות וכו' בטילין ממ"נ כדין יבש ביבש ולפי דעתי זה ברור תלוי בפלוגתא דהרמב"ם והראב"ד הנ"ל.

מכל המבואר יצא לנו כנוגה טעם פלוגתתם בקבועה למפרע דהר"נ

בשם התוספ׳ הנ״ל דס״ל דלא מקרי קבוע אלא כשנודע בחנות של איסור קודם שלקח אבל אם לא נודע האיסור בשעה שלקח אעפ״י שלאחר שלקח נתגלה האיסור ונעשה קבוע לא אמרינן דלהוי קבוע למפרע אזיל לשיטת הראב״ד הנ״ל דס״ל בחתיכה אחת משתי חתיכות דהוא באשם תלוי הוא מתורת ודאי קרבן וכו׳ וממילא באיסור קבוע דהוי כמחצה על מחצה הוא ג״כ איסור מתורת ודאי הן לקולא והן לחומרא דהיא היא ומשו״ה ס״ל דאזלינן בתר הידיעה ולא אמרינן קבועה למפרע וכמו שכתבתי לעיל והר״אה בהה״כ ורשב״א במ״ה דס״ל דאמרינן קבוע למפרע כיון שבשעה שפירשה ביד הלוקח היה ספק שלה ונעשה קבועה למפרע אזיל לשיטת הרמב״ם דחתיכה אחת משתי חתיכות דהוא באשם תלוי הוא רק ספק קרבן הוא ולפי זה ע״כ ס״ל דגם באיסור קבוע אין זה איסור רק מספק וכנ״ל ומשום זה ע״כ ס״ל דודאי אמרינן קבוע למפרע ואין שייכות להידיעה וכנ״ל.

עכ״פ שמעינן לן מדברי הר״נ בשם התוספ׳ הנ״ל דבקבוע דאורייתא כגון ט׳ חנויות מוכרות בשר כשר ואחד מוכרת בשר נבלה באם לקח קודם שנודע שרי כיון שעוד לא נודע הקביעות בשעה שלקח ולא אמרינן אגלאי מילתא למפרע וכנ״ל אין זה קבוע ואמרינן כל דפריש מרובא פריש הרי מוכרח דגם קודם שנודע אמרינן כל דפריש מרובא פריש ואין לומר דבאמת קודם שנודע לו אמרינן כל דפריש רק עכשיו שנודע אמרינן כל דפריש וא״כ כשבישל החתיכה ההיא קודם שנודע יהיה התבשיל אסור וזה לא שמענו ולא ראינו ועוד דהא עכשיו לא פירש כלל ומה בכך שמונח במקום אחר אכתי הו״ל קבוע וע״כ דאנו דנין רק על שעה דנייד מקביעות וזה הוה קודם שנודע אלא ע״כ דרק לענין קבוע דהוא משום ודאי איסור אזלינן בתר הידיעה אבל לענין כל דפריש מרובא פרוש אין הבדל בין קודם שנודע או לאח״כ וזה הוא ברור לדעתי להלכה ולא למעשה.

הרי לנו מבואר לפ״ז כי לכו״ע כשבאין לדין על הספק או על הספק שבא ע״י תערובת מטעם איזה בירור שהוא מברר את הספק ע״י חזקה או מטעם אחר שהוא מברר את הספק ע״י בירור וכנ״ל אזלינן בתר שעה דאת־ילד הספק ואמרינן איגלאי מילתא למפרע וכן בספק או בספק ע״י תערובת אף שאין דנין עליהם מצד איזה בירור אבל לכה״פ דנין עליהם מטעם הספיקא דגה״כ דבספק כזה הוא מותר מתורת ספק ולא מתורת ודאי אז ג״כ אזלינן בתר שעה דאתילד הספק ואמרינן אגלאי מילתא למפרע וכנ״ל.

ומעתה נשוב לראש דברינו דודאי בנידון דידן כיון דאנו באין לדין על הספק הנ״ל שנטל הזאב הבני מעים והחזירן כשהין נקובין אם חוששים שמא במקום נקב נקב מטעם החזקה שהוא מברר את הספק, ודאי אזלינן בתר שעה דנתילד הספק ואמרינן שם דאסור כיון דהספק אתילד בשעה שהיה

עדיין בחזקת איסור וכנ"ל.

אמנם לאחר עומק העיון בזה והתבוננתי בנידון דידן הרבה נלע"ד לומר והוא דאפשר לומר דאף דבכל מיני ספיקת כשבאין לדין עליהם מטעם איזה בירור וכנ"ל אזלינן בתר שעה דאתילד הספק היינו דוקא בשעה שנודע נמצא שלא טעינו בהחזקה שהיה בשעה דאתילד הספק אבל בנידון דידן הא הוברר הדבר בשעה שאנו דנים על הספק דאגלאי מילתא למפרע שטעינו בהחזקה בשעה דנתילד הספק משום דאגלאי מילתא למפרע שנשחטו רוב סימנים בשעה שנתילד האיסור בזה אפשר דאזלינן בתר שעה שאנו דינינן עליו ולא בתר שעה דאתילד הספק כיון שטעינו בהחזקה ודוק.

אמנם אני בע"ה יגעתי ומצאתי דהדבר מפורש דאפילו במקום שנמצא שאנו דנין על הספק שטעינו בהחזקה שהיתה בשעה שנולד הספק ג"כ אזלינן בתר שעה שנולד הספק והוא בגמרא יבמות דף ס"ד ע"ב וז"ל הגמרא שם: מאי הוה עלה וכו' עד עובדא הוה קמיה דר' יוחנן בכנישתא דמעון ביוה"כ שחל להיות בשבת ומלה ראשונה ומת שניה ומת שלישית באה לפניו אמר לה לכי ומולי. א"ל אביי חזי דקשרית איסורא וסכנת ועיין ברש"י שם בד"ה איסורא וסכנת וז"ל שאם חזקה בשני פעמים והשלישי ניתן לדחות ממנה הוית מילה שלא בזמנה ואינה דוחה את השבת וסכנתא סכנת נפשות הרי הוא משמע מרש"י הנ"ל שאם מל אותו תנוק שמתו אחיו מחמת מילה בשבת הוא חילל את השבת אף על פי דחזינן דהמילה לא הזיקתו ולא אמרינן דאגלאי מילתא למפרע שלא היה מוחזק שימות וטעינו בחזקת הסכנה שקיום מצות מילה שפיר בזמנה ואפילו הכי חילל את השבת כיון שבהיות לפי מצב ידיעתו אז היה פטור ממילה מפני החזקה בשתי הפעמים שימות הוא חילל את השבת.

ומדי דברי בו זכור אזכרנה מה שכתב בעל עונג יו"ט ומה שיש לפקפק עליו והיינו ת"ד דאעפ"י שאכל את המצה בפסח בשעת הסכנה שפטור היה מן הדין לאכל וקימ"ל ברה"ש כ"ח דאם עשה מצוה בשעת פטור לא יצא כגון אכל מצה בשעת שטותו ואח"כ נשתפה צריך לאכל עוד הפעם מ"מ בדין זה שהרופאים אמרו שיסתכן אם יאכל והוא אכל והמצה לא הזיקתו יצא מטעם דאגלאי מילתא למפרע שהרופאים טעו או שנעשה לו נס ומן השמים הרחימו עליו. לכן אמרינן מצוה דעבד עבד ומה שמשמע ביבמות ס"ד ע"ב ברש"י שם מל תינוק שמתו אחיו מחמת מילה בשבת הוא חילל שבת ומזה נראה שאין זה קיום מצוה היינו דוקא אם הנמול מת דאגלאי מילתא שהמילה הזיקתו ולא היה מחויב כל עיקר למלו לכך לא יצא אבל היכא דחזינן שלא הזיקתו קיום המצוה מצות מילה בזמנה ולפי עניית דעתי במחכ"ת זה אינו דהאיך אפשר לומר דמה שכתב רש"י ז"ל ביבמות הנ"ל מל תינוק שמתו אחיו מחמת מילה בשבת הוא חילל את השבת היינו אם הנימול מת דאגלאי מילתא

למפרע שמילה הזיקתו ולא היה מחויב כל עיקר למלו לכך לא יצא וגם חילל את השבת דהא אם הנימול מת היה מקלקל בחבורה וא״כ האיך קאמר שם אביי לר׳ יוחנן חזו דקשרית איסורא הא לר״י אית ליה לפירוש רש״י בשבת דף ק״ו ע״א כרבי יהודה דמקלקל בחבורה פטור ולרבי יהודה אמרינן התם דהא דאיצטריך קרא למשרי מילה בשבת הוא משום דהוי מתקן דמה לי מתקן מילה ומה לי מתקן כלי ופירוש רש״י והא נמי מתקן גברא הוא ויש מלאכה בתיקון זה עי״ש ע״כ וא״כ היינו דוקא אם אין סכנה לנימול דאם איכא סכנה לנפש הנימול לא שייך לומר דמתקני אין בו איסור דאוריתא למד״א מקלקל בחבורה פטור וכיון דרב יוחנן ס״ל כוותיה האיך אמר כאן אביי אליבא דרבי יוחנן דקשרית אסורה וכש״כ דקשה לפי פירוש התוספ׳ שם ובב״ק דף ל״ד ופסחים דף ע״ג דרבי יוחנן ס״ל דאף רש״י דמחייב במקלקל בחבורה היינו דוקא היכא דאיכא קצת תיקון ומילה איכא קצת שהיא צורך מצוה אבל במקלקל גמור לכו״ע פטור ולפי״ז לא משכחת לה להעונג יו״ט איסורא לכו״ע אליבא דר״י דמנ״פ אין כאן איסור דאם מת התינוק ע״י המילה שמל בשבת הוה מקלקל בחבורה ולר״י מקלקל בחבורה פטור ואם לא מת ולא הזיקתו המילה שמל אותו בשבת א״כ הוה איגלאי מילתא למפרע וקיים את מצות מילה וגם לא חילל את השבת לשיטת העונג יו״ט הנ״ל אלא ע״כ צ״ל דלא כשיטת העונג יו״ט ולא אמרינן אגלאי מילתא למפרע וכל דבר דיינינן לפי מצב ידיעתו בעת הספק והא דקאמר אביי לר״י קשרית איסורא היינו היכא דלא ימות התינוק מהמילה שימול אותו בשבת והא דקאמר אביי לר׳ יוחנן סכנתא לכאורה קשה דאם יש כאן איסור והיינו היכא שלא ימות התינוק וכנ״ל אין כאן סכנה אבל באמת הכי קאמר אביי לר״י דממ״נ קשרית דאם לא ימות הילד קישרית איסורא משום דמתקן כלי ואם ימות קשרית סכנתא ואו או קאמר ועיין בפתחי תשובה ביורה דעה סימן רס״ו ס״ק א׳ וכן כתב בשו״ת חמדת שלמה אה״ע סימן י״ז שהביא קושית הרא״ם למה טומטום אינו מוציא את מינו בתק״ש מכח ס״ס ספק שמא הוא זכר ואת״ל שמא היא נקבה שמא גם השומע הוא נקבה ותירץ בעל חמדת שלמה לפי שפירש רש״י דכל עיקר הטעם שהמחויב בדבר מוציא את חברו אפילו כשכבר יצא הוא משום ערבות ולכן אעפ״י שהוא יצא מוטל עליו חיוב ערבות להוציא את חברו ומשום חיוב זה נקרא עדיין מחויב בדבר ואינו בכלל כל שאינו מחויב בדבר אין יכול להוציא ועי״ש ברש״י וכיון שכן יש לומר שאם באת לדון דהטומטום השומע יצא בשמיעתו משום שיש לו ס״ס לפטורא מכח ס״ס זה פטור גם התוקע מחיוב הערבות ספק היא נקבה ואין עליו החיוב להוציא וספק שמא השומע הוא נקבה ושוב אין התוקע מחויב להוציא אפילו הוא זכר ובהסתלק מן התוקע חיוב הערבות

אין יכול להוציא את השומע בודאי ולא מספק ואפילו אם יתברר אח"כ שהוא זכר כגון שנקרע ונמצא זכר מ"מ יכון שבשעת תקיעה היה פטור מלהוציא לא שמע השומע תקיעה דחיובא עכ"ל הרי משמע מפורש מהגאון בעל חמדת שלמה דכל דבר דיינינן לפי מצב ידיעתו בעת שהיה הספק ולא אמרינן אגלאי מלתא למפרע ועפ"י זה יש לפקפק הרבה על סברת העונג יו"ט הנ"ל מה בכך שאח"כ נתרפה והמצה לא הזיקתו אפילו נניח שרופאים טעו מ"מ לפי מצב הדברים באותו שעה היה פטור מלאכל וכדין אין אכילת פטור יכול לפטור אותו.

וכן משמע מדברי הט"ז והש"כ ביורה דעה סימן י"ח ס"ק י' וש"כ ס"ק כ' דכל דבר דיינינן לפי מצב ידיעתו בעת שהיה הספק לחומרא ואפילו לקולא וז"ל הט"ז שם בד"ה הואיל ויצא בהיתר וכו' בזה מתורץ מה שיש להקשות מס' ט"ו שכתב אבל מספק אין חולין וכו' וכאן אנן מקילין בספק וכן מסעיף א' דפסק דוקא בדק הסכין אחר שחיטה אמרינן אימר שובר עצמות וכאן אמרינן ליה אפילו לא בדקו אחר שחיטה ובאמת הכל ניחא דודאי בכל התורה אנו הולכין אחר החזקה אא"כ הדבר לפנינו לבדקו אז לא סמכינן אחזקה כמ"ש המרדכי ריש חולין בשם ר"י הלוי לענין רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הם דבאם הוא לפנינו אין סומכין על הרוב וכן הוא כאן בסכין דכל שהוא לפנינו חיובים אנו לבודקו וכ"כ הר"נ להדיא כדברים האלה בפ"ק דחולין וע"כ כל שלא בדקו אזלא לו חזקת סכין שהיה יפה בשעת השחיטה שבדקו קודם מ"מ חייב עכשיו לבדקו שנית משו"ה בההוא דסעיף ט"ו וסעיף א' שלא נאבד הסכין ממילא חייב לבדקו שנית וכל שלא בדקו אין לו חזקה טובא ולא היה שעת כושר משום פעם עדיין אילו בא לשאול קודם שנולד ספק זה של עכשיו שנמצא פגום לא היינו מורים לו היתר ואין כאן שייך זמן להתיר ע"כ יש להחמיר מספק כאילו אין כאן חזקה משא"כ כאן שנאבד הסכין והיה לו אז חזקה טובה ואילו בא אותו פעם לשאול היינו מורים לו היתר נמצא שהיה זמן להתיר ע"כ אמרינן דאף בנמצא אח"כ והוא פגום כיון שאפשר שנפגם אחר השחיטה וכבר היה לו היתר אילו בא לשאול אין הספק אוסרו אח"כ נמצא הכל על נכון וכן רש"ל פסק להנהו דינים כמו שנזכרו בשו"ע וכו' וזו הוא שאמרנו הואיל ויצא בהיתר דהיינו שנולד הספק אחר שהיה לסכין חזקה טובא והוראה להיתר עכ"ל הט"ז וכן כתב הש"כ שם ס"ק הנ"ל ולכאורה הם דברים תמוהים כיון שנגלה אח"כ שטעינו בחזקת היתר של הסכין ואגלאי מילתא שאין לנו דבר ברור במה שיצאה הבהמה מחזקת איסורה שמחיים אפילו הכי פסק הש"כ והט"ז כמו שכתב הב"י שם בסעיף הנ"ל והיינו הואיל ויצא בהיתר והיינו דכל דבר דיינינן לפי מצב הדבר שהוא בעת שנתהוה הספק וכנ"ל ואף שהפר"ח כתב על זה

דמה בכך שיצא בהיתר כיון שנמצאת אח"כ פגומה הרי נתברר שלא יצא בהיתר כ"א באיסור כבר כתב על זה התבואות שור סימן י"ח סק' ל' וז"ל: ולענ"ד דבר פשוט שיש לחלק בכך וראיה מדאמרינן בכתובות דף כ"ד אמר ר' יוסי גדולה חזקה וכו' הרי אתם בחזקתכם במה הייתם אוכלים בקדשי הגבול וכו' ופירש רש"י שם גדולה חזקה שאין בי"ד יכולים להוציא דבר מחזקתו עכ"ד והחזקה זו אינה כשאר חזקות שבגמרא כגון סכין שנבדק ומקוה שנמדה שברור כשרותן בשעת שנתחזקו דהא הכא לאו ברור כשרותן מעולם ולא נהייחסו כלל רק ה"ק שא"א לשנות דבר שנוהגין בו היתר לנהוג בו איסור כ"א בראיה ברורה והיה מהני להם החזקה לפלגא שלא אסרום בתרומה מפני שהיה מותר להם ואסרו להם קדשים שעדיין לא נהגו בו היתר אע"ג דהא בהא תליא ותרומה לזר חמירא כקדוש ויותר מ"מ מאי דאחזיק אחזיק וה"נ אמרינן בקדושין דף ע"א כאן להשיאו אשה כאן להוציא אשה מידו אלמא דדבר שביד האדם בחזקת היתר אע"ג דלית ליה חזקה ברורה מתחלתו אין מוציאין ומפקיעין התירו כ"א בראיה ברורה וכו' ועיי"ש: הרי ראיה ברורה לנו דאפילו במקום שנמצא בשעה שאנו ב"ד להוציא מהחזקה שטעינו בחזקה שהיה בעת שנולד הספק ג"כ אין כח ב"ד להוציא מהחזקה הנ"ל ודוק כל לפי דעתי זה ברור מאד.

אמנם יש מקום קבוע להתיר בנידון דידן והוא דאף לו יהיבנא לדבר ברור דכשבאין לדון על איזה ספיקות שהוא מטעם בירור שהוא מברר את הספק או אפילו מטעם גה"כ אך ורק לא מתירין ואוסרים מתורת ודאי אלא מטעם ספק דאזלינן בתר נתילד הספק היינו זה לכה"פ דוקא שבעת שנתילד הספק יהי אז נפקא מינה לדינא בהספק לאיסור או להיתר אבל בעת שנתילד הספק לא היה אז שום נפקותא באיסור והיתר לא מקרי זה נולד אף ג"כ כשנודע אח"כ כל זמן שאין נפקותא לדין ה"ל כמו שאין כאן שום ספק ולפי זה בנידון דידן דבעת שנולד הספק והיינו שנטל הזאב הבני מעיים שלא היה מבורר שנשחטו רוב הסימנים מפני שלא בדק הסימנים והיה אסור משום חזקת איסור וכידוע ולא היה אז שום נפקא מיניה בלקיחת הזאב הבני מעים ולא באין כלל להסתפק על לקיחת הזאב ולפי זה לא נולד הספק בנידון דידן רק לאחר שבדק הסימנים כמובן ובאותו זמן כבר הוא בחזקת היתר ואמרינן בה נשחטה הותרה ודוק כי לפי דעתי זה ברור מאד וכמו שאבאר בע"ה.

דהנה גרסינן בגמרא בבא בתרא דף קכ"ז ע"א שלחו בני אקרא דאגמא לשמואל ילמדנו היו מחזקים בזה שהוא בכור ואמר אביו על אחר בכור הוא מהו שלח להו כותבים הרשאה זה לזה ועיי"ש וע"כ בהאי פסקא דפסק שם שמואל דכותבים הרשאה זל"ז יש לו דין ממון המוטל בספק וחולקין וכעין האי ד"ר ינאי בהוכרו ולבסוף נתערבו דכותבים הרשאה זה לזה דפירושי

דחולקין בין שניהם וע׳ בח״מ סימן רע״ז וקשה אמאי כיון דקודם שאמר האב שזה הוא בכור היה האחר בחזקת שהוא בכור על ידי חזקה דהא אלים כח החזקה ולולי דבורו אם היה מת האב היה יורש חלק בכורה על ידי חזקה הלז (עיין ברמב״ם בפ״ב מנחלות הלכה ז׳ ובש״ע חו״מ סימן רפ״ס סעיף א׳ וסימן רפ״ד סעיף א׳) ועתה שאמר האב על אחר שהוא בכור ונולד לנו ספק בדין אם היה נאמן נגד חזקה או לא ראוי לומר כמו בכל הספיקות כשיש ספק מוקמינן על החזקה שהיה מקודם שנולד הספק ויטול המוחזק לבכור פי שנים (ולשיטת כנסת הגדולה וסיעתו שכתב בספיקא דדינא לא מוקמינן על חזקה דבשביל חזקה לא ישתנו הדין א״ש כבר כתבו הראשונים שאין דבריו מוכרחים ואפילו לפי שיטתו לא שייך האי כללו בממון) וזה הוא קושיא עצומה.

ולכאורה יש לומר דזה לא מיקרי חזקה לענין שיזכה בספיקא כיון דכל זמן שהיה אביו חי לא הוי הנכסים בחזקתו ולא היינו דנין כלל מי יטול חלק בכורה ולא באנו לדון על הספק כי אם לאחר מיתת אביו בא הבית דין להסתפק מי יזכה בחלק בכור ובאותו זמן כבר היה האב אמר שזהו בכורו א״כ מעולם לא היה לבכור חזקה בנכסים דבחיי אביו היה האב מוחזק ולאחר מיתתו כבר היה הספק לפנינו בדין כמאן קימ״ל אבל זה אינא דאיתא בגמרא שם דף קנ״ט ע״ב במתני׳ נפל הבית עליו ועל אמו אלו ואלו מודים שיחלקו אמר ר׳ עקיבא מודה אני בזה שהנכסים בחזקתו ואיתא בגמרא שם בחזקת מי ר׳ אילא אמר בחזקת יורשי האב פירוש רש״י הואיל והוחזקה נחלה לאותו שבט שכל ימי חיי האשה לאחר שמת בעלה היה כל ממונה בחזקתה והרי היא משבט אביה ואפילו כתובתה ותוס׳ שגבתה מבעלה משבאה לידה הרי שהיא מתייחסת אחר שבט אביה עכ״ל ר׳ זירא אמר בחזקת יורשי הבן פירוש רשב״ם וז״ל דמשמת הבעל היה הבן ראוי ליורשה קודם לכל קרוביה מצד האב ועיי״ש הרי הר׳ זירא מה שהיה ראוי ליורשה אף בעודה בחיה נקרא בשם חזקה ואף ד״ר זירא הדר אח״כ היינו משום דסובר חזקת השבט עדיף אבל לא משום טעם הנ״ל כיון שלא חל החזקה וא״כ ה״ה בחיי האב קודם דאמר זה בני בכורי היה החלק בכורה בחזקת אותו בן שהוחזק לבכור שבאם ימות האב ירש אותו ועתה שנולד הספק ראוי לוקים בחזקת קמייתא אבל באמת אפשר לחלק דהתם בנפל הבית וכו׳ בעת שהיו האם ובנה בחייהם היה חזקת הבן בתקפו שאם תמות האם יהיה יורשה ולא היה שום ספק בחזקתה וספק בא לאחר מיתת שניהם ראוי לוקים על החזקה קמייתא משא״כ הכא גם בחיי האב מיד כשאמר זה בני בכורי היה לנו ספק בדין אם נאמן ואיתרע החזקה על ידי הספק בדין לכן אח״כ כשמת האב לא מהני החזקה ואף שהיה ראוי לומר מיד כשנולד הספק אם האב נאמן והיינו כשאמר האב זה בני בכורי

שמוקינן בחזקת הבן אשר היה מוחזק קודם שאמר האב כמו שאמרינן בכל הספיקות דאוקמינן אחזקה שהיה מקודם ולא אמרינן דאיתרע החזקה ע״י הספק אבל זה אינו דאי אפשר לאוקמי ספק אחזקה שהיתה מקודם אלא דוקא במקום שנודע לבית דין ודינינן על הספק והיינו שבאו לפני בית דין לדון מי יזכה בחלק בכור אז מוקמינן על החזקה אבל בהאי פסקא דפסק שמואל הנ״ל שבעת שנולד הספק היה עדיין אביו חי ממילא לא באו לבית דין לדון על הספק וקודם שנודע לבית דין לא שייך לאוקמי אחזקה וכיון שא״א לאוקמי אחזקה ממילא ע״כ דאיתרע החזקה ואח״כ כשמת אביו ממילא אין כאן חזקה ולפי זה אתא שפיר דברי שמואל הנ״ל.

עכ״פ יצא לנו מכל דברינו אלה מבואר דלשמואל הנ״ל בספק אזלינן אחר שעה שנודע לבית דין ודיינינן לו ולא אחר זמן שנולד הספק וכנ״ל אך על פי זה יסתער לנו מחדש קושיא עצומה דבשלימא לשמואל הנ״ל אתא שפיר דאזיל לשיטתו דס״ל גם כן בגמרא בבא מציעא דף ק״ב ע״ב במעשה באחד ששכר מרחץ בשנים עשר זהובים לשנה בדינר זהב לחדש דמשמע שם להדיא לשיטת רש״י דשמואל סובר דאזלין בתר שעה שנולד הספק והסכסוך בין הצדדים שנודע לבית דין ואזלינן בתר המוחזק בעת ההיא ולא ס״ל כרב נחמן דאמר דאזלינן בתר שעה שנולד הספק וכמו שכתבתי לעיל, אבל מה נעשה לדברי הראשונים ואחרונים שכתבו להלכה כר׳ נחמן דס״ל בגמרא ב״מ הנ״ל דאזלינן בתר שעה שנולד הספק והכא בגמ׳ ב״ב באמר סתמא דגמרא לדבר ברור דאי מספקא לן אי כר״י אי כרבנן אז ע״כ כותבין הרשאה זל״ז דמשמע ע״כ דס״ל דבספק אזלינן אחר שעה שנודע לבית דין ודיינין לו וכנ״ל אלא ע״כ צ״ל כמו שכתבתי כיון דבשעה שנולד הספק לא היה שום נפקא מינה בספק הנ״ל כיון דאביו היה עדיין בחיים לא מקרי זה נולד הספק כיון שאין נפקותא לדינא ולפי זה לא נולד וגם לא נודע הספק רק אחר שמת אביו וזה ברור דקודם שנולד הספק לא שייך לאוקמי על החזקה כיון שאין כאן ספק וכיון שא״א לאוקמי על החזקה ממילא ע״כ דאיתרע החזקה וכנ״ל ולפי זה אתא שפיר סוגית הגמרא בגמרא ב״ב הנ״ל אפילו לרב״נ הנ״ל וזה ברור ודוק.

ועפ״י הדברים האלה יצאו האחרונים מן המבוכה שנמצא בין הפוסקים וכדי שיתבררו ויתלבנו הדברים נציע אותם בקיצור והיינו דהנה כתב השו״ע ביו״ד ס׳ ק״י סעיף ט׳ ספק טרפה שנתערב באחרות כולן טריפות וכו׳ ועיין בט״ז שם מה שכתב בשם הרשב״א בטעמא דהא מילתא משום דלא חשיב ספק ספקא כי אם כשבאו שני הספקות כאחד אבל אם לא באו שני הספיקות יחדיו רק בזה אחר זה א״כ האיך אתה אומר על התערובת שמא לא זה הוא ואת״ל זהו שמא אותו ספק טרפה מותר היא והלא כבר אסרתו מספק ואחר

שאסרתו האיך אתה חוזר ומתירו ועי"ש ועיין בא"ח סימן תל"ט סעיף א' שכתב הב"י שם וז"ל: ט' צברין של מצה ואחד של חמץ ובא עכבר ונטל ולא ידענו אם נטל חמץ או אם נטל מצה ונכנס לבית בדוק צריך לחזור ולבדוק, וכתב הרמ"א שם מהו אם הככר קטן שיכול העכבר לאכול תלינן להקל שאכלו ואין צריך לבדוק ע"כ והקשה שם המג"א בס"ק ג' וז"ל: ומ"מ קשה דביו"ד סימן ק"י פסק דבעינן שיודע שני הספיקות ביחד והכא כיון שנטל בפנינו ונכנס לבית נולד הספק הראשון ואח"כ נולד הספק השני שמא אכלו ואמאי אין צריך לבדוק וכתב שם לתרץ וכוונתו הוא כך דברי הרמ"א שאירע המעשה קודם ו' שעות שלא חל איסור חמץ ולפי זה שפיר אמרינן ספק ספקא אף שבאו שני הספיקות בזה אחר זה דלא שייך לומר שהרי כבר אסרתו דהא עדיין לא דנו כלל על הספק הראשון דבעת שבא הספק הנ"ל לא היה שום נפקותא כיון שהוא קודם ו' ובשעה' ו' בעת שחל ספק הראשון חל גם השני. הרי זה ממש כמו שכתבתי אם בשעה שנולד הספק ואף כשנודע לא היה שום נפקותא בספק הנ"ל לא מקרי זה נולד הספק.

ועוד מצינו סברא כזה, והיינו: דהנה כתב הב"י בטור אורח חיים סימן תל"ח על מה שכתב הטור שם וז"ל: והמובחר שבכולם אם לא ביטל צריך לחזור ולבדוק דהוה ספק דאורייתא ואם ביטל הוי ספיקא דרבנן וא"צ לבדוק עכ"ל הטור וז"ל ועל מה שכתוב אם לא ביטל צריך לחזור ולבדוק דהוי ספיקא דאורייתא. יש לדקדק דיבטל ותו ליכא ספקא דאורייתא ואפשר לומר דכיון דחל הספק קודם הביטול הוי ספיקא דאורייתא ואעפ"י שיבטל אח"כ לא מהני דלעולם הוי בחזקת שאינו בדוק וצריך לקיים בו מצות חכמים כמו בכל בית שאינו בדוק עכ"ל הב"י שם ועיין בב"י בסימן הנ"ל בד"ה ומ"ש בסוף הדיבור וז"ל ומיהו אכתי קשה כשידוע לו קודם זמן איסורו אמאי קרי ליה ספקא דאורייתא יבטל ותו ליכא אלא ספק דרבנן דלמ"ש לעיל דכיון שחל הספק קודם הביטול חשוב ספקא דאורייתא קשה ממ"ש בשני חצאי זתים בצק בשני בתים זה לפנים מזה וכו' שכתב רבינו בסימן תמ"ב מיבעיא ולא איפשיטא וכתב בעה"ע מבטל וא"צ לבאר וכו' וכ"כ א"א ז"ל והיינו דומיא כנידון דידן ממש לכן נראה לפרש כמש"ל וכו' עכ"ל הרי משמע מפורש מהב"י דאפילו אם אירע הספק קודם שביטל עדיין יש לבטל והוי ספקא דרבנן ועיין בב"י שם שזה הוא ג"כ דעת הרמב"ם וכן פסק הב"י בא"ח הלכות פסח תל"ח סעיף ב' ובסימן תמ"ב סעיף ח' וכן כתב הט"ז בסימן תל"ח סק"ד והמ"א בסימן תמ"ב ס"ק י"ג וקשה לי על הב"י והט"ז דהא הם עצמם כתבו בי"ד סימן ק"י הנ"ל דספק אחד בגופו וספק אחד בתערובת דאסור והטעם הוא משום שכבר נאסרה מחמת ספק הראשון משום שלא באו שני הספקות כאחד א"כ היאך אתה אומר על התערובת שמא לא זה

הוא ואת״ל זהו שמא אותו ספק טרפה מותר הוא והלא כבר אסרתי מספק דאורייתא לחומרא ואחר שאסרתו היאך אתה חוזר ומתירו וכן נמי בספק דאורייתא שע״י גלגול נעשה דרבנן דאסור שהוא ג״כ משום הך טעמא (לפי דעתי) משום שכבר נאסר בעת שהיה ספק דאורייתא בתורת ודאי ולפי זה נמי האיך אפשר לאמר הכא דיבטל ותו ליכא ספקא דאורייתא דכיון דחל הספק קודם הביטול הוי ספקא דאורייתא ונעשה בתורת שלא בדק מפני שספק דאורייתא לחומרא האיך מהני הביטול אח״כ מפני שנעשה ספק דרבנן הא הוא לעולם בתורת שאינו בדוק בתורת ודאי וביותר קשה על הב״י והט״ז דהא הם עצמם כתבו ביו״ד סימן י״ח הנ״ל כיון שיצא בהיתר ואפילו לקולא ואף שלכאורה הם דברים תמוהים כיון שנתגלה אח״כ שטעינו בחזקת היתר של הסכין ואגלאי מילתא שאין לנו דבר ברור במה יצאה הבהמה מחזקת איסורה שמחיים אפילו הכי פסק הב״י והש״כ והט״ז דכשר והיינו ע״כ משום דכבר נעשה בתורת ודאי וא״כ למה מהני גבי חמץ ביטול אחר שכבר יצא באיסור בתורת ודאי ואדרבא כש״כ הוא דלא מהני הביטול אח״כ כיון שכבר נאסר בתורת ודאי וגם לא שייך אגלאי מילתא למפרע. ומפני חומר הקושיא הנ״ל ע״כ צ״ל סברת הנ״ל דגבי בדיקת חמץ שאני ולא דמי לסימן י״ח וסימן ק״י דאף שבדיקת החמץ הוא מדאורייתא קודם הבדיקה והביטול מוטל אקרקפתא דאדם לבדוק או לבטל היינו דוקא מחצות והיינו משש שעות ולמעלה דאז מוטל אקרקפתא דאדם מצות עשה דתשביתו (ועיין בפני יהושע בפסחים במשנה שם אור לי״ד) אבל בעת שנתהוה הספק הנ״ל והיינו מאור י״ד עד שש שעות עדיין לא היה מוטל אקרקפתא דאדם לבדוק משום דאז אינו מקיים העשה דתשביתו רק הבדיקה או הביטול מתקן שלא יעבור על ב״י וב״י ואף דפליגי הפוסקים אם המ״ע דתשביתו הוי מ״ע בפ״ע או בא רק לתקן הלאו דב״י וב״י עיין בישועי״ק או״ח סימן״ תל״א מ״מ הכא כשבודק באור לי״ד כו״ע מודים דאינה באה רק לתקן הלאו דב״י וב״י משום דהחיוב המ״ע דתשביתו אין מתחלת אלא משעה ששית והיינו מחצות כדכתיב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ואך חלק עיין בפסחים דף ד׳ ע״ב ודף ה׳ ע״א ועיין בחק יעקב סימן תל״ג ס״ק א׳ עי״ש ומשו״ה גבי ספק בדיקת חמץ אף שנעשה הספק קודם הביטול מהני הביטול אח״כ לאפוקי מאיסורא דאורייתא ולא אמרינן משום שכבר נתחזק בתורת ודאי בעת שהיה איסור דאורייתא היאך אתה חוזר ומתירו והיינו משום דאין התחייבות באור לי״ד על קרקפתא דאדם לבדוק או לבטול ואין אלא מתקן וכנ״ל ולא שייך לומר כיון שנתחזק האיסור ומשו״ה מהני גבי חמץ ביטול אחר שנודע הספק: הרי זה ג״כ משמע מהכא דכל זמן שאין נפקא מינה בהספק כשנולד ואף שנודע ג״כ הספק הוי לו כמו שאין

כאן שום ספק וכנ״ל.

אח״כ מצאתי ראיתי להגאון בעל פמ״ג שכתב ג״כ סברא זו והיינו ביו״ד סימן ק״י בשפתי דעת ס״ק ל״ז וז״ל: אם היה ט׳ ציבורין מצה וא׳ חמץ ובא עכבר ושקל קודם זמן איסורא אף לאחר זמן איסורא שרי כיון דבשעה שלקחו אין נפקא מינה דכולו היתר ומהא אמינא ליה ממ״ש המ״מ פ״ב דשבת הלכה כ׳ וא״ת פשיטא ויש לומר דכאן בעת פרישתו ספקו אי ישראל או עובד כוכבים לא היה צריך לנו בדבר עד שנפלה מפולת ודומא לסיפא קמ״ל שמואל עכ״ל ועי״ש היטב והכוונה דבראינו יוצא מקבוע אפילו באיסורין לא הלכו אחרי הרוב לז״א בעוד פרישתו אין לנו נפקא מינה אלא לאחר שנפל מפולת ותו נולד הספק בפ״י וה״ה חמץ קודם איסורו ועיין תוספ׳ פסחים ט׳ ע״ב ד״ה היינו ותראה הקישור הוא כדברי כיון דשמענא למ״ש הטור א׳ח תל״ט דפ״י כרש״י לענין בדיקה אלמא אף בעת פרישתו מקביעות אין לנו נ״מ אפי״ה מיקרי נולד בקביעות וההיא דפ״ג ע״כ בלא ראינו יוצא ואולם י״ל מ״מ נולד הספק בעת פרישתו לענין אכילה משא״כ קודם זמן איסורא ועמ״א שם וצ״ע עכ״ל. מכל דברי הפמ״ג הנ״ל הרי זה משמע מפורש כמו שכתבתי דכל זמן שאין נ״מ בהספק הוי ליה כמו שאין כאן ספק וכנ״ל וזה ברור מאד.

ועפ״ז נתישב לי קושיא עצומה שהקשה ידידי ר׳ איסר בהגאון ר׳ מנשה גינזבורג מלפנים רב בפאריטש וכעת בבראנסק, וזת״ד בתוס׳ בגמרא חולין דף י״א ע״א מביא דברי רבינו חיים שמפרש דהא דרובא עדיף מחזקה ילפינן מפרה אדומה דאזלין בתר רובא לומר דלאו טרפה היא אע״ג דאיכא חזקה כנגד הרוב דאוקי גברא שמזין עליו בחזקת טמא וקשה לזה מדברי השו״ע יו״ד סימן ק״י סעיף ט׳ ספק טרפה שנתערב באחרות כולן טרטפות וכו׳ ועיין בט״ז שם ס״ק י״ג מה שהביא בשם הרשב״א בטעמא דהא מילתא משום דלא חשיב ספק ספקא כי אם כשבאו שני הספקות כאחד אבל אם לא באו שני הספיקות יחדיו רק בזה אחר זה א״כ היאך אתה אומר על התע־רובת שמא לא זה הוא ואת״ל שמא אותו ספק טרפה מותר היא והלא כבר אסרתי מספק ואחר שאסרוהו האיך אתה חוזר ומתירו עי״ש באריכות ותוכן דבריו דמכיון דחל שם איסור תחלה קודם שנולד הספק השני אינו חוזר וניתר אע״ג דמה שחל שם איסור תחילה לא היה אלא מספק וא״כ הא תקשה דמנליה לרבינו חיים לומר דרוב עדיף מחזקה דילמא שקולין נינהו ומאי דלא אמרינן דחזקת טומאה דגברא יכריע לומר דטרפה היא הבהמה מפני שהרוב בא תחילה בעת שחיטת הבהמה לפי שאז נתעורר הספק לומר דלמא טרפה היא ולא הוכשרה לפרה אדומה והחזקת טומאה דגברא באה אח״כ בעת ההזאה וע״כ מכיון שכבר הכריע הרוב לומר דלא טריפה היא שוב

אפילו אם יתעורר אח"כ חזקה נגד הרוב אינו סותר את הדין שהיה תחלה ואשתכח דמאי דמטהרינן לגברא לאו משום דרוב עדיף מחזקה אלא מפני שהרוב בא תחילה כנ"ל ע"כ ת"ד של הרב הנ"ל, אבל לפי מה שכתבתי הסברא הנ"ל אין כאן שום קושיא וכמו שאבאר דהא ג"כ הכי לא בא הרוב תחלה בעת שחיטת הבהמה דהא לא נתעורר שום ספק טרפה בעת השחיטה דלמאי נפקא מיניה יתעורר הספק הנ"ל דהא לאכילה אסורה בלאו הכי והיא נשרפת כולה וגם כל עבודתה הוא בחוץ ולפי זה ג"כ הספק שמא טריפה אין מתעורר ולפי זה לא שייך לומר דכבר נתחזק להיתר ע"י הרוב וכנ"ל רק בעת שאנו באין להזות על האדם שהוא טמא בטומאת מת אז נתעורר הספק שמא טרפה היא דחטאת קרייה רחמנא ולפי זה הא הרוב והחזקה באין יחדיו ולפי זה שפיר כתב רבינו חיים דהא דרובא עדיף מחזקה הוא ילפינן מפרה אדומה ודוק.

עוד הביא ראיה לדבריו הרב הנ"ל וזת"ד ונ"ל להביא ראיה לדברינו הנ"ל ממאי דאמרי בגמרא חולין דף ט' לא בדק בסימנים לאחר שחיטה מאי ר"א אמר טריפה ואסורה באכילה במתניתא תנא נבלה ומטמאה במשא וקמיפלגי בדרב הונא דאמר בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת מר סבר בחזקת איסור קיימא והשתא מתה היא ומטמא ומר סבר בחזקת איסור אמרינן בחזקת טומאה לא אמרינן ופסק הרמב"ם דהויא נבלה והקשה הנו"ב מ"ק בחלק אה"ע סימן מ"ג והלא כי היכא דאיכא חזקת איסור אמה"ח ה"נ איכא נגדה חזקת טהרה שהיתה הבהמה טהרה מחיים וא"כ מאי חזית לומר דחזקת אמה"ח מכרעת שלא נשחטה כהוגן ואסורה באכילה אף מטמאה משום נבלה נימא דחזקת טהרתה של בהמה תכריע לומר שנשחטה כהוגן כדי שלא תטמא משום נבלה ואוקם חזקה להדי חזקה והוי זו ספק נבלה. ונ"ל לתרץ בהקדם דברי רש"י שבביצה דף כ"ה שפי' דהאי חזקה הוא איסור אבר מן החי והקשה התוספות דהאיך מוקמינן לה בחזקת איסור אמה"ח והרי מתה לפניך וע"כ יצאה מידי איסור אמה"ח ותירץ דודי הגאון מוה' לוי שפירא זצ"ל עפ"י מאי דאמרינן בחולין דף ל"ג דמכי שחט בה רוב שנים מותר לחתוך כזית חי מבית טביחתה ולאכול ואעפ"י שעדיין היא שוהה למות ועדיין היא מפרכסת וע"כ יש להסתפק בה אז שאם נשחטה כהוגן מותר לחתוך כזית חי מבית טביחתה ולאכול, ואם לא נשחטה כהגון אסור לחתוך ולאכול אפילו לב"נ עד שתגמור מלפרכס משום דעדיין קיימא באיסור אבר מן החי מכריע לומר שלא נשחטה כהוגן דלא שייך לומר אז דהרי מתה לפניך משום דבעודה מפרכסת עדיין לאו מתה היא ודבר חכמה דיבר הרי מבואר דאע"ג דמכי גמרה מלפרכס פקא מינה איסור אמה"ח וחלה עלה איסור נבלה ולענין איסור נבלה הא לא מוקמינן לה אחזקתה לומר שלא נשחטה כהוגן משום

דהרי היא מתה לפניך ואפי״ה קיימא באיסור נבלה משום דמכיון שבעת השחיטה בעודה מפרכסת היה מכרעת אז החזקת איסור אמה״ח לומר שלא נשחטה כהוגן ואלו הספק אם מטמא משום נבלה קאתיא אח״כ משגמרה מלפרכס דבעודה מפרכסת אפילו אם לא נשחטה כהוגן עדיין אינה מטמאה משום נבלה וע״כ ל״א שתכריע חזקת טהרתה של בהמה לומר שנשחטה כהוגן כדי שלא תטמא משום נבלה מכיון שכבר הכריע תחלה חזקת איסור אף אמה״ח לומר שלא נשחטה כהוגן, עכת״ד אינם מובנים לי דלפי כל הדברים והאמת שביארנו לדבר ברור עיקר דברי הרב הגאון דנאווא אלעקסאנד־ ראווסק תמוהים לי ובמחילת כבודו לא דק בזה אף שאני איני כדאי אבל תורה היא וללמוד אני צריך דהאיך יתכן לומר דבעת ששחט בה רוב שנים כבר היה מכרעת אז החזקת איסור אמה״ח לומר שלא נשחטה כהוגן ואלו הספק אם מטמא משום נבלה קאתיא אח״כ משגמרה מלפרכס וכנ״ל וכבר חל שם איסור תחלה קודם שנולד הספק השני. הא בעת שנשחט רוב שנים ועדיין היא מפרכסת לא היינו דנין כלל אם נשחט כהוגן דמאי נפקא מינה לנו אם נשחט כהוגן אם לאו דהא אפילו אם נשחט כהוגן ומותר לחתוך ממנה בשר מ״מ לאכול בשר אסור עד שתצא נפשה כמו שאמרו חז״ל בסנהד־ רין ס״ג ע״א: מנין לאוכל מן הבהמה קודם שתוצא נפשה שהוא בלא תעשה שנאמר לא תאכלו על הדם ולדעת הרמב״ם הוא לאו גמור מדאורייתא אלא שאין לוקין עליו מפני שהוא לאו שבכללות וכמ״ש בפ׳ י״ח מסנהדרין וכעין זה הוא בגמרא חולין דף ל״ג ע״א ולפי זה איך שייך לומר שכבר הכריעה הספק לאיסורא ולפי זה ע״כ אין אנו דנין על הספק הראשון רק שאחר שגמרה מלפרכס ואז הרי היא מתה לפניך וע״כ יצתה מידי איסור אמה״ח והדרא קושית התוספ׳ בגמרא ביצה הנ״ל וג״כ קושית בעל הנב״י לדוכתא ודוק.

אמנם ת״ח שאמר דבר הלכה אין מזיחין אותו דאף שלפי ענ״ד הראיה שהביא ידידי הרב הנ״ל שליט״א יש לי לדין עליה אבל מ״מ הדין דין אמת דחזקה נגד חזקה או רוב נגד רוב לענין איסור והיתר או טומאה וטהרה באיסור וטומאה דאורייתא שהוא אסור מספיקא זה הוא דוקא אם באין יחדיו אבל אם באין זא״ז אזלינן בתר הראשון לכו״ע דכיון שנתחזק ע״י חזקה או הרוב הראשונה להיתר או לאיסור שוב אם יתעורר אח״כ חזקה או רוב נגד החזקה או הרוב אינו סותר הדין שהיה מתחילה, וראיה לזה הוא ממה שכתב הרב הגאון בעל חו״ד בדיני ס״ס דלא מיקרי ספק בשחיטה רק בספק שהה או דרס שהקלקול בגוף השחיטה עצמה אבל אם נסתפק אם יש נקב בושט הואיל והשחיטה עצמה נעשית בהכשר ודבר אחר גרם לה לפסול לא מיקרי ספק שחיטה והביא ראיה מחולין דף מ״ג ע״ב דפריך שם הש״ס לעולא דאמר אין חוששים שמא הבריא בישב לו קץ בושט פריך הש״ס

ולעולא מ"ש מספק דרוסה וכו' ומ"ש משתי חתיכות ומשני ש"ה דאיתחזק איסורא ע"כ הרי דבספק נקובת הושט ע"י קץ לא מיקרי איתחזק איסורא ועוד עשה סמוכין מדברי הרשב"א ז"ל עכ"ד וכעין זה כתב ג"כ בהלכות נדה ותוכן דבריו הוא של בעל החו"ד הוא פשוט דכ"ז שהבהמה בחייה אף אם אירע לה ספק נקב בושט מ"מ מותרין החלב דמוקמונין לה בחזקת היתר כמו שהיו מותרין אלו דברים קודם שאירע בה ה"ס ריעותא ואז לא היה ס' בשחיטה וא"כ אף אם שחטה אח"כ ואז נעשית הריעותא ס' בשחיטה לדעת הש"כ סימן ל"ג מ"מ הוא כבר הוחזק להיתר אך ב"ס בשחיטה עצמה כמו ספק שהה או דרס שבשעת לידת הספק אין לנו לדון על דברים היוצאים ממנה שהרי היא מתה לפנינו ואין לנו עוד דברים הללו אז ודאי מוקמינן אותה אחזקת אמ"ה אבל בודאי נקב בושט שפיר כ' הש"כ סימן ל"ג דמיקרי נפסלה בשחיטה הרי זה משמע מפורש דכיון שנתחזק ע"י חזקה להיתר או לאיסור שוב אם יתעורר אח"כ חזקה נגד החזקה הראשונה אינו סותר הדין שהיה תחילה ודוק דלפי דעתי זה פשוט.

ועפ"י זה יש לישב קושית הנוב"י באע"ז סימן ל"ג שהקשה לשיטת הר"ח בחולין דף י"ב ע"א דיליף דרוב עדיף מחזקה מפרה אדומה דאזלינן בתר רובא אע"ג דיש לו להטמא חזקת טומאה אמאי לא יליף משחיטה עצמה דלא חיישינן שמא במקום נקב קשחיט משום דאזלינן בתר רובא אע"ג דאיכא כנגדו חזקת אמ"ה ע"כ ת"ד ולפי הנ"ל אתי שפיר דמשחיטה ליכא למילף דרוב עדיף מחזקה דמנ"ל הא דלמא כי הדדי נינהו ואפ"ה אזלינן בתר רובא ושבקינן לחזקה דהא לרוב כבר הוחזק לענין החלב ואז לא איכפת לן במה שהיא עומדת בחזקת אמ"ה והחזקה נולדה אח"כ בשעת שחיטה שאז אנו דנין אם היא עומדת בחזקת אמ"ה משא"כ בפרה אדומה לא בא הרוב תחילה בעת שחיטת הבהמה דהא לא נתעורר שום ספק טרפה בעת השחיטה דלמאי נפקא מינה יתעורר הספק הנ"ל וכמו שכתבתי לעיל רק הספק נתעורר רק בעת שאנו באין להזות על האדם שהוא טמא טומאת מת שמא טרפה היא דחטאת קריא רחמנא ואפי"ה שבקינן לחזקת טומאה ואזלינן בתר רובא דפרה אדומה מזה שפיר מוכח דרוב עדיף מחזקה ופשוט הוא.

ובעיקר קושית התוספ' דגמרא ביצה דף כ"ה מה שהוקשו על שיטת רש"י הא מאיסור אמה"ח בכל אופן יצא נראה לי ליישב בדרך אחר והוא בהקדם מה שתמהו האחרונים לשיטת התוספ' דמחזיקינן מאיסור לאיסור כידוע מדוע זה מכשיר ר"י אלמנת עיסה נימי דמחזיקינן מאיסור לאיסור דהיינו מאיסור א"א לאיסור חללה לכהן וזה הוא קושיא עצומה וכתבו על זה לתרץ כי הלא ידועה שיטת הר"ש בפ"ב דמקואות דהטמא טומאה דאו־רייתא שטבל באחד מ"ב מקואות שלפניו אחת כשרה ואחת פסולה מדרבנן

שנפסלה עי"ג לוגין ואינו יודע באיזהו טבל שהוא טהור גמור וחזקת טומאה ליכא כיון שמטומאה חמורה יצא אף אם טבל במקוה שנפסלה ע"י ג' לוגין מ"מ אינו יוכל להיות כבראשונה בטלה החזקה ושוב ה"ל כשאר ספק לקולא ואפשר שגם בנדון דידן כיון דמצד איסור חללה שריה לישראל עכ"פ ומצד איסור אשת איש אסורה לכו"ע א"כ שנעשית אלמנה אף אם היה אמרינן מחזקינן מאיסור לאיסור אינה אסורה כמקדם דמעיקרא כל זמן שהיתה אשת איש מבעלה שהוא ספק חלל היתה אסורה אף לישראל מכח איסור א"א ועתה שנתארמלה אף אם היה אמרינן דאסורה לכהן משום מחזקינן מאיסור לאיסור והיינו מאיסור א"א לאיסור חללה לכהן מ"מ לישראל היא מותרת ובכה"ג לא אמרינן מחזיקין מאיסור לאיסור כיון דעכ"פ אינה כבראשונה וכשיטת הר"ש הנ"ל.

אמנם דברי הר"ש הנ"ל צריכין תלמוד ועיון רב דיש לתמוה על דבריו דלפי שיטתו אמאי אמרינן בספק שנעשה בשחיטה שהבהמה אסורה משום דהעמוד בהמה על חזקתה הא עכ"פ אינה כבראשונה שהיתה אסורה לכל אף לב"נ ועתה בספק בשחיטה אף אם נבלה היא מ"מ איסור של ב"נ חליף ואזיל לה ובכה"ג הא לא אמרינן העמד דבר על החזקה לשיטת הר"ש הנ"ל כיון דעכ"פ אינה כבראשונה ולכאורה היא קושיא חמורה על שיטת הר"ש הנ"ל.

ולפי ענ"ד נראה ליישב שיטת הר"ש הנ"ל והוא על פי מה שכתבו האחרונים דהיכא דנפסלה בשחיטה דאז לא היתר השחיטה מאומה לישראל משום דהוי נבלה אז אין מזמנין עובד כוכבים על בני מעיים משום דהשחיטה פסולה היא ולא מהני השחיטה אפילו לטהרה מידי נבלה לישראל וליכא מי איכא מידי אבל כל שנשחט כראוי ודבר אחר גורם ליפסל הר"ז טריפה ובזה כיון דשם שחיטה עלה ומהני לטהרה מידי נבלה לישראל אז מזמנים עובד כוכבים על בני מעיים משום מטעם מי איכא מידי ועיין בגמרא חולין דף ל"ג ע"א ועיין בחידושי רעק"א ביו"ד סימן כ"ז ובש"כ שם ולפי זה אין כאן שום קושיא על שיטת הר"ש הנ"ל דבאמת בספק שנעשה בשחיטה והיינו ספק שהה או דרס וכדומה גם איסור של ב"נ לא חליף ואזיל והיינו איסור אבר מן החי אף שהיא מתה מ"מ יש כאן ספק איסור של אבר מן החי לב"נ דאם שהה או דרס הישראל גם הבני מעיים אסורים לב"נ משום אמה"ח וכמו שכתבו האחרונים ז"ל ומשו"ה ודאי אמרינן העמד על החזקה הראשונה ואסורה לכל אף לב"נ ודוק.

ולפי זה אתא שפיר ג"כ שיטת רש"י שמפרש לדברי ר"ה דקאמר בהמה עד שלא נשחטה בחזקת איסור עומדת עד שנודע לך במה נשחטה דהוא חזקת אבמ"ה ומקשי עלה בתוספ' בגמרא ביצה הנ"ל הרי מאבמה"ח בכל אופן יצאה ולהנ"ל אתא שפיר כיון דאם נפסלה השחיטה נשארו הסימנים

והבני מעיים באיסור אמה״ח ואינם אסורים מטעם נבלה ממילא מוקמינן הסימנים והבני מעיים על חזקתן שאסורים משום אבמה״ח ומעתה כל הבהמה נמשכה אחרי הסימנים והבני מעיים דכה״ג לכו״ע ס״ל סברת הט״ז בסימן ק״י שכבש אחד אינו בדין שיהיה חציו מותרת וחציו אסור כמו שכתוב בעל הש״ש בשמעתתא ד׳ ג׳ ועיין שם וממילא ג״כ יתיישב לקושית הנב״י חאה״ע סימן מ״ג שכתב דכל ס׳ בשחיטה חזקת טהרה מתנגדת לאינה זבוח וא״כ אמאי לא אמרינן אוקי חזקה נגד חזקה? אבל לפי מה שכתבתי אתא שפיר משום דהסימנים והבני מעיים שדיינינן עליהן שאינם אסורין אלא משום אבמה״ח אינם מטמאים כדין אבר המדולדל שמתה הבהמה שהאבר אינו מטמא ודוק.

ומדי דברי בו זכור אזכרנה מה שאמרתי בעת שלמדתי לפני החברה ש״ס דקהלתי דף היומי בגמרא יבמות דף ל״ג ע״א בתוספ׳ שם בד״ה באיסור בבת אחת והיינו דהא הלכה רווחת בישראל ולית מאן דפליג דנפסלה בשחיטה נבילה משום דמוקמינן אותה בחזקת אמה״ח או אינה זבוחה לדעת התוספ׳ והא התוספות יבמות הנ״ל כתבו לר״ש כי אתו איסור אשת אח ואיסור אחות אשה בבת אחת ה״ל איסור אשת אח דחמור דאין לה היתר לאחר מיתת בעלה אלא במקום מצוה אבל אחות אשה יש לה היתר לאחר מיתת אשתו עכת״ד של התוספות. א״כ קשה לפי זה, אמאי לא פליג ר״ש נמי בספק בשחיטה דלדידיה אין כאן חזקת אמה״ח בבירור דדלמא הבהמה נטרפה עם יציאת רובא ואיסור אבמה״ח וטריפה באו בבת אחת וחל איסור טריפה שאין לה היתר לאחר מיתה משא״כ באמה״ח ואף דבחולין דף ק״ג אמרינן היכא דנטרפה עם יציאת רובא תרווייהו חיולי היינו לפי האמת אבל לר״ש קשה וא״כ אותן שלא היו עדיין י״ב חודש ודאי יש לחוש להו כנ״ל שמא נולדו טריפה מבטן ובפרט לדעת רש״ל מיעוט טריפות חיים ובש״ס לא מפליג בין חי יב״ח או לא לעולם כל ספק בשחיטה נבלה.

אבל באמת לא קשה כלל דבאמת מה דקימ״ל דאין איסור חל על איסור היינו דוקא לענין מה דאין לחייבו מלקות משום איסור השני אבל בודאי אף דלא לקי משום איסור השני מ״מ עבר בשני איסורים דאף איסור השני רביע עליה וטעמו של דבר נראה לו בזה שהוא עפי״מ שכתב התוספ׳ בסנ־הדרין דף פ״ג ע״ב בד״ה פרט דהא דאין איסור חל על איסור ילפינן ממה דכתוב גביה תרומה ומהו בו כי יחללוהו דמיניה ילפינן פרט לכהן טמא שאכל כל תרומה טמאה במיתה שהרי היא מחוללת ועומדת ומזה ילפינן בעלמא דאין איסור חל על איסור עי״ש והרי התם בתרומה ילפינן רק דאינו במיתה ואינו מלקות בטמאה אבל איסור לאו יש בזה אף אם התרומה טמאה כמפורש ברמב״ם בריש פ״ז מ״ה תרומות דכהן טמא שאכל תרומה טמאה

אעפ"י שאינו לוקה הוא באיסור לאו ולפי זה ה"ה לענין אין איסור חל על איסור דילפינן מזה הוא רק לענין חיובא של האיסור אבל האיסורא של הלאו בודאי רביע עליה וראיה ברורה לזה מה דאמרינן ביבמות דף ל"ב ע"ב דרבי יוסי דסבר דחייב שתים ס"ל דאין איסור חל על איסור והא דקאמר חייב שתים היינו דמעלה אני עליו כאילו עשה שתים ואינו חייב אלא אחת ונ"מ לקוברו בין רשעים גמורים ופירוש רש"י הואיל שעביד תרתי איסורין ועיין בראב"ד בפ"ב מהלכת אס"ב הלכה ו׳ דכן קי"ל ואפילו רש"י דפליג על רבי יוסי וס׳ דאין לקוברו בין רשעים גמורים היינו כמו שכתבו התוס׳ שם דס"ל לרש"י דאע"ג דיש בזו העברה שני איסורין כיון דאינו חייב אלא אחת לקבור אותו גם משום זה בין רשעים גמורים דהרי הוא בכלל עונש ואין עונשין משום שתיהן עכ"פ הרי מבואר דבודאי שני האיסורין רביע עליה והוא כמו שבארנו בטעמו של דבר.

שוב מצאתי לפמ"ג בפתיחתו הכוללת ב"ה פסח שכתב ג"כ כמו שכתבתי והיינו דכתב שם על דברי הש"כ בסימן רל"ח ס"ק ה׳ דכתב שם המחבר מי שנשבע שלא לאכול נבילות וטריפות אינו חייב משום שבועה דמושבע ועומד הוא וכתב על זה הש"כ נראה דנ"מ אף האידנא במי שנשבע שלא לאכול נבילה וטריפות ונעשה חולה שצריך להאכילו נו"ט שאין צריך להתיר שבועתו וכתב על זה הפג"מ והנה כבר ביארנו פעמים רבות דנהי דקיימ"ל דאין איסור חל על איסור היינו לחייבו שתים אבל תרין איסורין רביע עליה וביבמות אמרו דנ"מ לקוברו בין רשעים גמורים ונ"מ טובא אף בזה"ז וכגון לענין מלקות לפסול לעדות מה"ת והשתא מה שכתב הש"כ ביו"ד הנ"ל דנפ"מ למי שנשבע על הנבילה שלא לאכול כשהוא חולה דא"צ להתיר שבועתו ש"מ דס"ל דאין איסור חל איסור שאף תרין איסורין לא רביע עליה הוא פלא בעיני וצ"ע טובא עכת"ד של הפמ"ג הנ"ל, הרי זה ממש דברי הפמ"ג כמו שכתבתי ואף שבעל קצה"ח באבני מלואים בשו"ת שם סימן י"ג כתב לתרץ דברי הש"כ דישנו ע"כ נפקא מינה בזה בין אין איסורחל על איסור לבין אין שבועה חלה על שבועה הט׳ משום דההוא מושבע ועומד ואין בזה חלות השבועה כלל לענין איסור לחודיה עי"ש עכ"פ הרי משמע מפורש ג"כ מדברי הקצ"ח הנ"ל דלכו"ע לענין אין איסור חל על איסור היינו דאין חל לחייבו שתים מ"מ תרין איסורים רביע עליהם. ולפי זה אתא שפיר דאפילו לר"ש אמרינן ג"כ דאם נפסלה בשחיטה הוי נבלה משום דמוקמינן אותה בחזקת אמה"ח או אינה זבוחה אף דיש לחוש שמא נולדה טרפה מבטן וכנ"ל דאף לר"ש שאין איסור חל על איסור היינו דוקא לענין לחייבו שתים מ"מ לענין האיסור אבמה"ח שפיר רביע עליהם ולפי זה שפיר הוי בודאי חזקת איסור אבמה"ח לכו"ע אף לר"ש ולא קשיא מידי ודו"ק כי הוא טוב מאד.

סוף דבר מכל הנ״ל נשמע לדבר ברור משבאין לדון על הספק מטעם איזה בירור שהוא דבר המסתבר דאזלינן בתר שעה דנתילד האיסור זה הוא דוקא שבשעת שנתילד הספק היה שום נפקא מינה לדינא לאיסור או להיתר אבל אם לא היתה שום נפקא מינה אז לא אזלינן בתר שעה שנולד אלא אזלינן בתר שעה שנעשה נפקא מינה בהספק וכנ״ל וזה ברור.

שאלה

הש״ך ביורה דעה סימן כ״ח ס״ק כ״ג השיג על העט״ז שדעתו בקטן ששחט ואחרין רואין אותו דמכסה בלא ברכה וחולק עליו ודעתו דכיון דכשר אפילו לאכילה בודאי מכסה בברכה ועי״ש.

תשובה

אמנם נראה לי להמליץ בעד העט״ז. והוא דאיתא במסכת פאה פרק ב׳ משנה ז׳ וז״ל המשנה: שדה שקוצרות עו״ג (לעצמן) קצרוה לסטים קרסומוה נמלים שברתה הרוח או בהמה פטורה. קצר חציה וקצרו לסטים חציה פטורה שחובת הפאה בקמה ועיין ברע״ב ובר״ש שם בד״ה שחובת וז״ל כלומר חובת הפאה של זה הניחה בקמה ונהי דאם כילה שדהו חזרה פאה לעמרים כדאמר בירושלמי הני מילי היכא דאכילה הוא אבל הכא הוא לא כילה עכ״ל שם ולאו דוקא היכא דקצרוה עכו״ם או לסטים אז פטור בעל השדה לתן פאה מפני שבעת חלות מצות הפאה קצרוה אנשים שפטורים ממצוה פאה אלא אפילו קצרה בעל השדה בעצמו רק שהיה אז פטור ממצות פאה אף שנתחייב אח״כ בעת העימור ג״כ פטור והיינו דתנן שם בפרק ב׳ משנה ו׳ נכרי שקצר את שדהו ואח״כ נתגייר פטור מן הלש״פ וכו׳ ועיין שם וכתב על זה המנחת חינוך מצוה תקצ״ג וזת״ד ויש לחקור בחשו״ק דאינם בני מצוה ופטורים מה״ת מלש״פ (משום דאין חל על שדה שלהם חיוב לש״פ ואף אם יפרישו לש״פ לא יחול על זה לש״פ כמו בעכו״ם ואינו דומה לחו״מ דחל חיובם אף על הפירות של קטן דחיוב לתו״מ לא תלוין כלל בגברא אם הוא בר חיובא במצוה או לאו דהא אפילו על פירות של עכו״ם חל חיובא דתו״מ מה״ת למאן דאמר אין קנין וכו׳ וגם למאן דאמר יש קנין דפטור הוא משום דהארץ נפקעה מקדושתה אבל לש״פ תלוי חיובא בגברא ולהכי אמרינן בפאה פרק ד׳ מ״ט דלש״פ של עכו״ם חייבין במעשרות ועיין ברש״י קדושין דף ל״ז ע״א שם) בשדה של קטן אם בשעת קצירה היה חשו״ק ואח״ז בשעת עימור היה גדול אפשר כיון דלתא בלש״פ בשעת קמה ליתא בלש״פ בעומרין כמו גבי גר שנתגייר וכתב על זה דאפשר לחלק דהתם גבי עכו״ם לאו בר מצוה כלל ומשו״ה אם נתגייר אחר שקצר פטור מן הלש״פ שחובת הפאה בקמה אבל קטן בר מצוה הוא כשיגדיל ולכן גם בקטנותו המצוה

עליו רק דקטנותו גורם לו ליפטר עתה מן המצוה וכן חרש ושוטה דהם ישראלים יש עליהם המצוה רק שדבר אחר גורם להם ליפטר מן המצוה דינם ג"כ כקטן לענין לש"פ ואם נתגדל או נתרפאו לאחר זמן בשעת עימור חייבין בלש"פ עכה"ד של המנחת חינוך שם.

אמנם בענין זה אם קטן שאינו בר מצוה דומה לעכו"ם ואין עליו המצוה כלל או שיש עליו המצוה רק דקטנותו גרמה לו יש פלוגתא בזה לענין שחיטה דהלבו"ש ביורה דעה סימן א' הביא דברי הש"ך שם ס"ק כ"ז דקטן שחיטתו פסולה משום דלא הוי בר זביחא שעדיין לא הגיע לחובת שחיטה מן התורה והש"ך שם כותב עליו דזה תימא דעכו"ם אינו מצוה על השחיטה כלל אבל ודאי דקטן מצוה שהרי אסור לו לאכול בלא שחיטה וגם משכחת לפעמים דשחיטתו כשרה עכ"ל והפרי מגדים שם הביא דהלבו"ש תירץ זה דהא דלפעמים שחיטתו כשרה היינו באחרים עומדים ע"ג כיון דגדול מצוהו עושה אדעתא דגדול והביא שהתב"ש השיג ע"ז והמגיה בפרי מגדים תירץ דברי הלבו"ש מהשגת החב"ש וגם תירץ קושית הש"ך הנז' עיין שם הרי דהלבו"ש ס"ל דכיון דקטן אינו בר מצוה אין עליו המצוה כלל ולא מקרי בר זביחא כמו עכו"ם והש"ך והחב"ש והפמ"ג פליגי עליו וס"ל דקטן הוי בר זביחא ואינו דומה לעכו"ם ולפ"ז חקירת המ"ח הנ"ל תליא בפלוגתא הלבו"ש והש"ך ז"ל דלשיטת הלבו"ש דקטן שאינו בר מצוה דומה לעכו"ם ואין עליו המצוה כלל ולפי זה קציר של הקטן הוי דומה לקציר עכו"ם דאף על פי שנתגייר בעת העימור דפטור משום דחובת לש"פ הוא בקמה וכנ"ל ולשיטת הש"ך דס"ל דקטן אינו דומה לעכו"ם דעכו"ם אין המצוה עליו כלל אבל קטן יש עליו המצוה רק דקטנותו גרמה לו לפי זה אם הגדיל בעת העימור חייב לתת לש"פ דאין זה קציר הפוטר ואין דומה לעכו"ם.

ועל פי הנ"ל יתישב לנו כמין חומר דברי העט"ז הנ"ל וכמו שאבאר והיינו דידוע דחיוב מצות עשה של כסוי הוי גם כן כמו פאה דעיקר חלות המצוה של כסוי הוא חל דוקא על השוחט בעת ששחט דכתיב ושפך את דמו וכסהו בעפר, מי ששפך יכסה, ומ"מ אם השוחט לא כיסה אז החיוב חל על כל ישראל מי שרואה את הדם לכסות דכתיב בפרשת כסוי ואומר לבני ישראל אזהרה לכל ישראל גמרא חולין דף פ"ז ע"א. אמנם על השוחט חל מקודם ואסור לכסות בלתי רצון השוחט ואיתא בגמרא שם מעשה באחד ששחט וקדם חברו וכיסה וחייבו ר"ג לתן לו עשרה זהובים שכר ברכה שנטל ממנו. ממילא מובן מהגמרא הנ"ל דדוקא אם המצוה של כסוי חל על השוחט אז ג"כ אם הוא אינו מקיים אז אמרה תורה אמור לבני ישראל דחזרה המצוה על כל ישראל, אבל אם שחטו אדם שלא היתה חל עליו מצוה ושפך וכיסה והיינו שפטור מכל מצות עשה שבתורה ושחיטתו כשרה (אם

יש במציאות אדם כזה) בודאי לא חל נמי אבני ישראל וגם אם הוא בעצמו נתחייב אחר השחיטה בכיסוי ג״כ פטור כיון שבעת חלות מצות כסוי היה פטור כמו גבי פאה בגר שנתגייר וכנ״ל אם לא משום מראית העין ובודאי מכסין בלא ברכה ולפי זה בקטן ששחט חיה או עוף העט״ז הנ״ל אזיל לשיטתו כמו שהביא דבריו הש״ך בסימן א׳ ס״ק כ״ז דקטן הוא דומה לעכו״ם שפטור מכל המצות עשה שבתורה ואפילו הכי שחיטתו כשרה והיינו באחרים עומדים ע״ג דכיון דגדול מצוה עושה אדעתא דגדול וכמו שכתב התבואת שור והפרי מגדים הנ״ל, אבל על כל פנים בודאי פטורים הקטנים השוחטים מכסוי משום דהכסוי היא מצוה בפ״ע אף על פי שהיא גמר מצות שחיטה לדעת הסוברים שאין לדבר בין שחיטה לכסוי מ״מ אינה שייכות להכשר השחיטה דהשחיטה כשרה גם בלא כסוי בודאי לא חזרה נמי אבני ישראל וגם בני ישראל פטורים מכסוי הנ״ל וגם אם אפילו הקטן בעצמו נתגדל לאחר השחיטה פטור מכסוי וכמו בגר שנתגייר בפאה אם לא משום מראית העין ולפי זה בודאי אתא שפיר דברי העט״ז הנ״ל דקטן ששחט אם אחרים עומדים ע״ג דשחיטתו כשרה מ״מ מכסים בלא ברכה וכנ״ל והש״ך דהשיג עליו משום דהש״ך לשיטתו בסימן א׳ ס״ק כ״ז ס״ל דקטן אין דומה לעכו״ם וכנ״ל לפי זה בודאי מכסין בברכה וכמו גבי פאה לשיטת הש״ך וכנ״ל כן נראה לע״ד ברור ונכון מאד ומקום הניחו לי בזה לפרש דברי העט״ז בקושטא בעה״ש.

שאלה

התבוננתי במה שהקשה המ״א בשו״ע אורח חיים בסימן תקכ״ז אות י״ט על המחבר בסעיף ט׳ שכתב שם תינוק שמת בתוך שלשים יום אם גמרו שעריו וצפרניו הוא בחזקת בן קיימא וכו׳ עד דרוב נשים יולדות ולד קיימא ועיין בב״י בטור שכתב בבדה״ב שם הטעם שהרי מוהלין אותו בשבת ומחזיקין אותו לבן קיימא וע״ז הקשה המ״א שם מש״ס פר״א דמילה דמבואר שם ההיתר המילה הוא מכח ממ״נ דאי לאו בן קיימא הוא מחתך בשר בעלמא הוא ולא עביד איסורא מידי ולאו משום דמחזיקין ליה לבן קיימא כדסבר הבה״ב הנ״ל ע״כ של המ״א הנ״ל. וכמו זה הקשה בעל הח״ס על הרשב״א ז״ל שתמה על דברי הראשונים שכתבו של״א מברכין שהחיינו על המילה אפילו כשמל בנו הבכור משום דחיישינן שמא נפל הוא ולא דמי לפדיון הבן דמברכין שהחיינו משום דיצא מחזקת נפל לחזקת בר קיימא משום דבעי ל״א יום אבל במילה שהיא בשמונה לא שייך זה משו״ה אין מברכים ועיין בטור יו״ד סימן רס״א בב״י שם ותמה עליהם הרשב״א ע״ז דהשתא בשבת מוהלין וסמכינן ארוב בני קיימא ק״ו לענין ברכת שהחיינו. ותמה ע״ז הח״ס דבאמת בשבת מלין מטעם הממ״נ כמבואר אי בר קיימא שפיר כמהיל ואי לאו בר קיימא מחתך עפר בעלמא הוא משא״כ נגד חשש ברכה לבטלה דאורייתא דיש לחוש שמא נפל הוא ומברך ברכה שאינה צריכה ועיי״ש.

תשובה

ולחידודא אמרתי לתרץ קושית המ״א וגם קושית הח״ס דבאמת נראה לפי ענ״ד לומר דאפילו לרשב״נ בגמרא שבת דף קל״ו ע״ב ע״כ לאו משום הך ממ״נ לחוד שרינן למימהל רק דבעינן גם הטעם דאזלינן בתר הרוב דרוב נשים ולד מעליא ילדן וכמו שאבאר והוא דלפי ענ״ד נראה דאפילו בתר דמשני הגמרא שבת הנ״ל לרשב״ג דאמר דכל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספקא דמלין אותו ממ״נ גם דאפילו אם נימא דרשב״ג ס״ל כרבנן דר״י דאין פציעה בכלל דישה ולפי זה ע״כ דס״ל דחבורה היא משום נטילת נשמה ע״כ לאו משום הך ממ״נ לחוד שרינן למימהל רק דבעינן גם הטעם דאזלינן בתר הרוב דרוב נשים ולד מעליא ילדן וכמו שאבאר והוא דהנה כתב הריטב״א ז״ל בחידושיו לסוכה בשבע שיטות להרשב״א ז״ל הא דגזרו בשופר ולולב ומגילה דאין דוחין את השבת משום שמא

יעבירנו ד״א ברה״ר ואמאי לא גזרו נמי במילה שלא לדחות את השבת משום חשש שמא יעבור האיזמל ד״א ברה״ר וכתב הריטב״א במילה כיון דודאי היום זמנו לא רצו חכמים לעקור המצוה משום גזירה שמא יעבירנו ד״א ברה״ר משא״כ באינך דתלי בקביעותא דירחא וכיון אין אנן בקיעין בקביעותא דירחא ושמא בשבת עדיין אינו זמן שופר ולולב והרי גזרו שמא יעבירנו ד״א ברה״ר ע״כ ת״ד ולכאורה יש להקשות על זה מהגמרא דשבת שם דפריך לרשב״ג דס״ל דכל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוי מימהיל היכא מהלינן בשבת ומתרץ הגמרא שם דמלין אותו ממ״נ וא״כ גם במילה אין הזמן ברור דשמא נפל הוא ואין כאן מילה כל עיקר א״כ לגזור שמא יעבור האיזמל ד״א ברה״ר ואמאי לא גזרו ביה כמו גבי לולב ושופר. ונ״ל ליישב דלכאורה מאי פריך הגמרא שם מימהל היכא מהלינן דהא באמת איכא רוב דרוב נשים ולד מעליא ילדן א״כ מצד הרוב לא חיישינן לנפל נגד מצות מילה בשמיני אמנם י״ל דשבת מיקרי איתחזיק איסורא כיון דעכ״פ מחלל שבת וכ״כ בפליתי סימן ק״י בקונטרס הספיקות לענין קרבנות הדוחות שבת עי״ש א״כ כיון דאיכא חזקת שבת דאיסור עם המיעוט דנפלים וי״ל סמוך מיעוט לחזקה איתרע לה הרוב דרוב נשים ולד מעליא ילדן ולזה הוצרך הש״ס לשנויי דמלין אותו ממ״נ אבל באמת בתר דמשני ממ״נ דאי נפל הוא מחתך עפר בעלמא הוא א״כ אין כאן חזקת איסור של שבת דהא בעיקר החזקה אנו דנין דשמא נפל הוא ואין כאן חילול שבת כל עיקר כמחתך עפר בעלמא הוא ולפי זה כיון דליכא חזקה לאיסור שוב מהני הרוב דרוב נשים ולד מעליא ילדן ולא חיישינן למיעוטא ולפי זה הוה ודאי היום זמנו הוא למול אותו מצד הרוב משו״ה לא רצו חכמים לעקר המצוה משום הגזירה שמא יעבירנו ד׳ ברשות הרבים וכנ״ל בשם הריטב״א משא״כ באינך דתלוי בקביעותא דירחא והיינו שופר ולולב דליכא רובא להוכיח דהיום זמנו שפיר גזרו שמא יעבירנו ד״א ואע״ג די״ל דגם בשופר ולולב שייך ג״כ רוב דרוב שנים אין אלול מעובר מ״מ רוב זה תלוי במעשה הבית דין דאתם אפילו מזידין דשמא לא עשו מעשה לקדש יום שלשים של אלול ועיין בשבת דף כ״ב גבי דמאי לפי שהוא מדבריהם לא בעי ברכה ופריך והרי יו״ט שני דדבריהם ובעי ברכה ומשני רבא רוב ע״ה מעשרין הן עי״ש מזה נראה דגבי יו״ט ליכא רוב והיינו משום דתלוי במעשה ולהכי בעי ברכה אפילו בר״ה וסכות.

נחזור לדברינו דנתבאר דלרבי שב״ג בגמרא שבת שם דפריך שם דמימהל היכא מהלינן ומשני הגמרא שם מטעם הממ״נ לאו משום טעמא הממ״נ לחוד שרינן למימהל וע״כ דצריך נמי הטעם דרוב נשים ולד מעליא ילדן דאם לאו כן אף שאין כאן איסור מצד עצם המילה דמחלל שבת מטעם

הממ״נ הנ״ל מ״מ יש לגזור שלא למול בשבת שמא יעבור האיזמל ד״א ברה״ר כמו גבי לולב ושופר ולפי זה שפיר תמה הרשב״א ז״ל כיון דמלין בשבת ולא גזרינן שמא יעבירנו ד״א ברה״ר משום דאזלינן בתר הרוב והזמן ברור דמחויב במילה על פי הרוב ולא דמי ללולב ושופר כנ״ל קו״ה לענין ברכת שהחיינו דיש לסמוך ארוב בני קיימא ומברכין וזה ודאי לא בעינן גבי ברכת שהחיינו הממ״נ דבשלימא לענין מילה בשבת הוצרך הש״ס לשנויו דמולין אותו ממ״נ דכיון דאיכא חזקת שבת דאיסור עם המיעוט דנפלים וי״ל סמוך מיעוט לחזקה ואיתרע לה הרוב וכנ״ל אבל נגד חשש ברכה לבטלה ליכא חזקה לאיסור דהא אי ולד בר קיימא הוא ליכא ברכה לבטלה כלל שפיר אזלינן בתר רוב נשים ולד מעליא ואין אנו צריכים לטעם הממ״נ וכן ג״כ יש לתרץ דברי הבדה״ב מקושית המ״א הנ״ל כמו שבארנו וכנ״ל ודו״ק.

ולפי זה יצא לנו הארה נכונה דבספק בן ז׳ ספק בן ח׳ דליכא למימר דרוב נשים מעליא ילדן דאדרבא דרוב נשים לתשעה ילדן ואינן ילדן ולד כזה שהוא ספק בן ז׳ ספק בן ח׳ (ועיין קרבן נתנאל בגמרא שבת שם) אין מולין בשבת אף שיש לומר הממ״נ הנ״ל אפילו הכי אינו נימול בשבת משום דגזרי שמא יעבור האיזמל ד״א ברה״ר וכנ״ל.

אמנם לכאורה יסתער לנו עפי״ד הנ״ל קושיא עצומה מסוגיא הגמרא דשבת שם דף קל״ו ע״א דפריך שם רב אדא בר אהבה מספק בן שבעה ספק בן שמונה דאינו נמול בשבת ואמאי אין מוהלין ממ״נ הא כאן י״ל דלהכי אינו נימול דגזרו שמא יעבור האיזמל ברה״ר כקושית הרשב״א וכאן ליכא למימר כנ״ל דרוב נשים ולד מעליא ילדן דאדרבא דרוב נשים לתשעה ילדן ואינן ילדן ולד כזה שהוא ספק בן ז׳ספק בן ח׳ וכמו שכתב הקרבן נתנאל דספק בן ז׳ ספק בן ח׳ ליכא רוב וכנ״ל אך ז״א דבספק בן ז׳ ספק בן ח׳ ע״כ אין החשש שמא יעבור ד׳ אמות ברשות הרבים דבדף הקודם יליף לה הש״ס מקרא דערלתו ודאי דוחה שבת ולא ספק בן ז׳ וע״כ דכאן דמדאו־רייתא אינו נימול בשבת ולא מחשש שמא יעבירנו להכי פריך שפיר דמדאו־רייתא יש למולו ממ״נ וכו׳ ועיי״ש בתוספות לזה הוצרך הש״ס לשנויי לא נצרכה אלא אליבא דר״א ולמכשירין דהא דאורייתא לא שייך גזירה שמא יעבירנו אבל לקושטא דמילתא אחר שגזרו חז״ל שמא יעבירנו גבי לולב ושופר שורת הדין לגזור גם גבי מילה בספק בן שבעה כיון דליכא רובא וכנ״ל.

ועפ״י זה אמרתי ליישב דעת הרא״ש ז״ל שכתב ב״ס בן ז׳ ספק בן ח׳ דאין מחללין עליו את השבת והקשה הטור על זה הא בגמרא שם דף קל״ו ע״א פריך אלא הא דתנן ספק ב״ז ספק ב״ח אין מחללין עליו את השבת ואמאי אין מוהלין אותו ממ״נ אם בן ז׳ הוא שפיר קמהיל ואם בן ח׳ הוא מחתך עפר בעלמא הוא ומשני לא נצרכה אלא למכשירין ואליבא דר״א

וא״כ לדידן דלא ס״ל כר״א ואפילו ודאי בן ט׳ אין מכשירין דוחה שבת א״כ לאיזה ענין כתב הרא״ש ד״ס בן ז׳ אין מולים דהא לענין גוף המילה יש למולו ממ״נ ולענין מכשירין בלא״ה אפילו בודאי בן ט׳ אין דוחה את השבת עי״ש בטור וכן הוקשה הרשב״א בחידושיו שם על הרי״ף שכתב כמש״כ הרא״ש ז״ל ולפי מה שכתבתי שפיר כתבו הרא״ש והרי״ף ד״ס בן ז׳ וספק בן ח׳ אין נימול בשבת לענין גוף המילה דאיכא חשש דלמא יעבירנו ד׳ אמות כמבואר ודו״ק.

שאלה

הנה כתבו התוספ׳ בגמרא זבחים דף ע״ב ע״א בד״ה נתערבו הטעם דלא תנא גבי אורג מלא הסיט מצמר בכור דאם נתערב באחרות כולן ידלקו הוא משום דיכול להסיר חוט אחד והשאר מותר והקשה על זה הפ״מ בשפתי דעת ביו״ד סימן ק״י ס״ק ו׳ וז״ל ואני תמה איך מותר לבטל איסור לכתחילה והא בנתפצעו אגוזים הוא דוקא מעצמן הא פצעו איהו אסור עכת״ד.

תשובה

ונראה לישב דברי התוספ׳ הנ״ל על פי דברי מהרש״ק בבהה״ז בש״ס זבחים דף ע״ד ע״א במה דפריך שם לרב דס״ל דנפל לים מותר א״כ אמאי תנא מתני׳ זבחים שנתערבו בחטאות המתות ימותו כולם כי מיית חד מנייהו נימא דהך דמת דאיסורא מת וכתב בבה״ז אע״ג דאסור לבטל איסור בידים מ״מ כאן שכן הדין להמית כולן א״כ תיכף כשימית הראשון נימא דאיסורא מת א״כ גם כאן בדברי התוספ׳ הנ״ל דזבחים דף ע״ב כיון שכן הדין שידליקו כולן א״כ כי שרף חוט אחד תלינן בו האיסור ואין זה מבטל איסור לכתחילה וכדברי הבה״ז הנ״ל.

אמנם בעיקר דברי הבה״ז הנ״ל יש לדין מזה והוא דאיתא בגמרא תמורה דף ל״ד ע״א וז״ל: א״ל ליבטל שק ברובא אמר רב פפא בציפורתא ציפורתא לישליפינהו וכו׳ הכי קאמינא אם אפשר לשילפינהו מוטב ואם לאו אוקמה כר׳ יהודה דאמר אם רוצה להחמיר על עצמו לשרוף את הנקברין רשאי וכוונת הגמרא מה דקאמרי דא״א לשלוף היינו דאיכא ג״כ ציפורי היתר והאיסור אינו ניכר כך פרשו התוספ׳ זבחים בפרק התערובות בסוגיא שם דאת שדרכו לימנות ולפי שיטת הבה״ז הנ״ל א״כ גם כאן אף דמוקי בציפורתא כיון דהדין הוא דכל הבגד כולו ידלק או יקבור יסיר אחת מהצי־פרים ונאמר דהאיסור נשרף כמו גבי חוט בתוספ׳ זבחים הנ״ל והשאר יהא מותר ואמאי ידלק השק.

ונראה לפי ענ״ד לישב שיטת הבה״ז בטו״ט בהקדם מה שיש לדין בעיקר הדבר דאמאי תלינן בנפל לים דהאיסור נאבד ואמאי לא נקים תע־רובות הראשונה על חזקתה ונאמר דהאיסור נשאר עדיין בתערובת כמו שהיה מקודם והנראה לומר בזה הוא על פי מה שכתב הרא״ש פג״ה בשם

הראב״ד הביאו הט״ז יו״ד ס״ס קכ״ז וכ״כ הרשב״א דחידושיו שם בשם הראב״ד גבי ניקור הירך דלא שייך חזקת איסור כיון דהירך כולו היתר הוא רק דלא ידעינן מקום קביעות האיסור היכן הוא ע״ד ועיין ב״ס שב שמעתתא ו׳ פ״ה מה שכתב שם וא״כ גם בנפל לים ליכא חזקת איסור כיון שאין אנו רוצין להוציא שום דבר איסור מחזקתו דהא ההיתר גם מקודם היה מותר רק דנעלם מאתנו מקום קביעות האיסור היכן הוא ועי״ז היינו אוסרים כל התערובות. ולפי זה אתא שפיר דכיון דמוקי הגמרא בתמורה הנ״ל בציפרתא דמייפה כל השק א״כ גם חלק היתר נעשה איסור כיון דנתייפה מאיסורי הנאה והוא כמו צבעו בערלה א״כ לא מהני אם יסיר ציפרתא אחד ונימא דהאיסור נאבד משום דאמרינן דנוקי השק על חזקתו הראשונה דהא כאן אנו רוצין להוציא כל השק שנאמר ע״י הציפרתא לחזקת היתר וכל השק היה אסור מתחילה לפי שנתייפה באיסורי הנאה ולזה לא מהני נפל לים להוציא מחזקת איסור ולא דמי לחוטי מצמר בכור שנתערב בבגד או שער הנזיר בשק שלא נתייפה הבגד או השק ע״י החוט או ע״י השער ולפי זה חלק ההיתר לא נעשה איסור רק דלא ידעינן מקום קביעת האיסור היכן הוא ועי״ז היינו אוסרים כל התערובות ומשו״ה תלינן שנאבד האיסור דלא שייך כאן חזקה וכנ״ל.

ועפ״י זה מיושב בפשיטות מה שהקשה הגאון בעל נוב״י מה״ת חיו״ד סימן קפ״ז על בעל הסמ״ג שכתב דחוט הוא דבר חשוב ולא בטול מהגמרא תמורה הנ״ל גבי שער נזיר שנתערב בשק פריך שם וליבטיל ברובא ומשני בציפרתא ואמאי לא משני דחוט חשוב הוא ולא בטול אלא ע״כ דחוט בלא ציפרתא בטול דודאי אפשר דחוט הוי דבר חשוב ולא בטול כשיטת הסמ״ג ואפי״ה לא משני בתמורה שם כמו שהקשה הנב״י הנ״ל בחוט דא״כ קשה כנ״ל יסיר חוט אחד ונימא דהאיסור נשרף ולהכי מוקי בציפרתא דהציפרתא מייפה כל השק וכמו שפירש רש״י שם ועיי״ש א״כ גם חלק היתר נעשה איסור כיון דנתייפה מאיסורי הנאה והוא כמו שצבעו בערלה א״כ לא מהני אם יסיר ציפרתא אחד דנוקי השק על חזקתו הראשונה דהא אנו רוצין להוציא כל השק שנאסר ע״י הציפרתא לחזקת היתר וכל השק היה אסור מתחילה לפי שנתייפה באיסורי הנאה ולזה לא מהני נפל לים להוציא מחזקת איסור וכנ״ל.

אמנם אף שכנים אנחנו בנוגע לדברינו לקושית הנב״י על הסמ״ג דמשו״ה לא משני בחוט משום דאפשר לומר יסיר חוט אחד וכנ״ל זה הוא דוקא לפי דאמרינן בתחילה בגמרא שם דהמשנה דמ״ס ערלה דהאורג מלא הסיט מצמר בכור וכו׳ משער הנזיר ופטר חמור בשק ידלק השק והוא מדינא ממש וכמו שאמרה הגמרא שם כאן בנזיר טמא כאן בנזיר טהור או כאן בשק

כאן בשער ולא להרוצה להחמיר אז דוקא היה מוכרח הגמרא לומר בציפרתא אבל למסקנת הש״ס דרבי יהודה הוא דרשאי להחמיר לשרוף אבל באמת הן מן הנקברין ע״כ דגם חוט אסור ולא בעינן דוקא ציפרתא דאז א״א לומר דנסיר אפילו גבי חוט אחד וניתלו בו האיסור והשאר מותר וכנ״ל ולא צריך לאוקמי בציפרתא, וכמו שאבאר.

והיינו על פי מה שכתבו הפוסקים ופלתי בסימן ק״י סעיף ז׳ דמבואר שם דמקום שאתה צריך לדון על העור או על הקדירה או על האפר הוי כישנו לפנינו ולא מהני נפל ועיין שם ולפי זה בודאי מתחילה כשהגמרא דתמורה ס״ל דהא דתנן במשנה במ״ס ערלה ישרוף היינו מדינא בודאי בחוט אפשר לומר יסיר חוט אחד כיון דהנשרפין אפרן מותר אבל לפי מסקנת הש״ס דרבי יהודא הוא דרשאי לשרוף הנקברין דודאי אפרן אסור כדין הנקברין כיון דמדינא אין צריך שרפה אלא קבורה ועיין שו״ע א״ח סימן תמ״ה במ״א שם סק״א שכתב ג״כ דבמקום דשורף הנקברין משום חומרא אז אפרן אסור כיון דמדינא אין צריך שרפה ועיי״ש ולפי זה אפילו אם נסיר חוט אחד וניתלו בו האיסור א״א השאר מותר דהא אחר שריפת החוט אתה צריך לדון על אפרו כיון שלא נשרף אלא מחומרא כרבי יהודה ובכה״ג לא מהני נפל לים וכדומה גם חוט אסור ולא בעינן ציפרתא.

ועפ״י יסוד זה נתישב לי שיטת הרמב״ם בהלכות בכורות פ״ג הלכה י״ב וז״ל: האורג מלא הסיט מצמר הבכור בבגד ידלק דתמהו הנ״כ על הרמב״ם מה שהשמיט הך אוקמתא דמוקי בסוף תמורה בציפרתא אבל לפי מה שכתבתי אתא שפיר דבאמת לפי מסקנת הש״ס בתמורה הנ״ל דעת הרמב״ם דגם חוט אסור וכשיטת הסמ״ג ולא בעינן ציפרתא ודו״ק.

שאלה

לפי מה דקימ"ל דבמליקה אינן פוסלת דרסה וחלדה לכו"ע. (עין ש"ס חולין דף כ' ע"ב, וברש"י שם ד"ה לא אמרן אלא במליקה וכו') איך הוא בדין שהייה אם פוסלת במליקה אם לאו?

תשובה

הנה בכדי להבין מקום הספק הנ"ל נקדים לברר מקודם מה הוא ענין מליקה אם היא בתור מתיר ומכשיר כענין שחיטה אם לאו. ביאור הדברים הוא דזה פשיטה דשחיטה דבהמה או בעוף למד"א יש שחיטה לעוף מן התורה יש בה כח מתיר ומכשיר והיינו מתיר איסור אבמה"ח של הבהמה או העוף אף שעדיין לא באה המיתה והיינו שהיא מפרכמת דע"כ הבדל יש בין שחיטה לנחירה לבן נח לפי מה שכתבו התוספות בחולין דף צ"א ע"א ד"ה כמ"ד דבני נח נצטוו על הנחירה ועי"ש דמבואר דאסור לב"נ לאכול בשר רק באופן נחירה והוא כנ"ל דבשחיטה יש בה כח מתיר שמתיר גם האיסור להיות מותר אף באופן שיש איסור לפי הנראה והיינו מפרכסת דקיי"ל דבכ"מ מפרכסת הרי היא כחיה אפילו הכי השחיטה מתרת ואין בה משום אבר מן החי, משא"כ נחירה דהוי תנאי להמ־תיר אבל עיקר המתיר הוא היא המיתה אלא דאין המיתה מסלקת איסור אבמה"ח אלא דוקא בתנאי שבאה המיתה ע"י נחירה וממילא מפרכסת אסורה והנה תצא מזה נפק"מ ג"כ לענין הבני מעיים דשחיטה שהיא בתורת מתיר ג"כ הב"מ מותרים ובנחירה שהיא רק בתורת תנאי למתיר הב"מ אסורים וזה פשוט דלפי היסוד דבנחירה מפרכסם אסור, נמצאה דלא נשלמה פעולת המתיר כל זמן שהיא מפרכסת וממילא הב"מ הרי הם אבמה"ח מטעם דנחירה הסימנים נעשים כמנחי בדיקולי וכשבא המתיר שהיא המיתה הרי הם כמונחים במקום אחר ולא פעלה עליהם פעולת מתיר, ועיין בגמרא חולין דף ל"ג ועפ"ז מיושב מה שהקשה הפמ"ג ביו"ד סימן כ"ז במ"ז שם ס"ק א', וז"ל: קשיא לי מנא הא מלתא דאמרו רבנן החותך בשר מן מפרכסת שרי לאחר שתמות הבהמה ואמאי לא אמרינן כיון דשחט רוב סימנים ועדיין מפרכסת הרי היא כחיה לכל דבר ה"ה דהוה אמ"ה ונהי שהתירה התורה ע"י שחיטה היינו לאחר שתמות ע"י מעשה זו לא הוה נבלה ומ"מ בעודה מפרכסת הוה אמ"ה. בשלמא להר"מ ז"ל דלא תאכלו על הדם הוה הוא ד"ת א"כ כיון דבא בקבלה דלא תאכלו קאי על מפרכסת נמי ש"מ עכ"פ

איסור אמ"ה חלף והלך לו ולאו דלא תאכלו אית ביה וכו' חתך ומניח לאחר שתמות ש"ד אבל לרש"י ז"ל דלא תאכלו לא קאי אהא, א"כ אמאי אמרינן דלית ביה אבר מן החי מיד ששחט והא לא תאכל הנפש בעת שהנפש עם הבשר כתיב והא חיה היא ונהי דהתורה התירה ע"י שחיטה היינו להמתין שתמות התירה ע"י מעשה השחיטה כדאמרינן עכ"ל. ועפ"י הדברים והאמת שנתבאר דהשחיטה היא בעצמה בתור מתיר ולא תנאי למתיר כמו גבי נחירה לא קשה כלל קושית הפמ"ג הנ"ל, ומלבד זה יש בה ג"כ מכשיר האיסור נבלה שיש בבשר נחירה. וכידוע איך היא במליקה אם היא ג"כ בתור מתיר ומכשיר כמו בשחיטה דמ־ליקתה היא שחיטתה ולפי זה מוכשרת לעבודה אפילו בעת שהיא מפרכסת אף שעדיין לא באה המיתה דמליקה היא מתרת וגם כן הב"מ מותרים וכנ"ל או אפשר דמליקה היא שונה משחיטה וענין מליקה הוא רק בתור מכשיר אבל לא בתור מתיר אלא בענין מיתה ממש ואינה מוכשרת לעבודה עד גמר מיתה ממש אבל לא בפרכסת וגם הב"מ אסורין וכנ"ל.

ולפי זה תצא מזה ג"כ נפק"מ לנידון דידן והיינו דאם אמרינן דענין מליקה הוא ג"כ בתור מתיר כמו גבי שחיטה ומליקתה זאת היא שחיטתה בודאי אפשר כל שמחויב לעשות כל מליקה כשחיטה והיינו בחמש הלכות שחיטה אשר נצטוה משה בע"פ פוסלין ג"כ במליקה; ונהי שהתורה התירה בפירוש דרסה וגם ממול ערפו עכ"פ שאר ההלכות נוהגות גם במליקה, כי היכי דגבי שחיטה אבל אי אמרינן דמליקה הוה רק בתור מכשיר אבל לא בתור מתיר, ולפי זה ע"כ דשונה ענין מליקה משחיטה והם שני דברים נפרדים, ולפי זה מהיכא תיתא לפסול החמש ההלכות שנצטוה עליהן משה רבנו בשחיטה לפסול במליקה?

עכ"פ הרי נתברר לן דב"ג דברים הוא נפק"מ בין ענין שחיטה למליקה אם ענין המליקה הוא רק מכשיר והוא (א) דבשחיטה שהיא מתיר מותר במפרכסת אבל במליקה תלוי במיתה דוקא שהיא רק מכשיר ואינה מוכשרת לעבודה עד גמר מיתה, (ב) דבשחיטה גם הב"מ מותרים, כדאמרינן בגמרא חולין דף ל"ג ע"א ובמליקה הב"מ אסורים. (ג) דבשחיטה נצטוה משה רבנו על חמש הלכות ובמליקה לא שייך החמש הלכות. ועתה נחזה לברר הדבר מדברי הש"ס והראשונים ונראה איזה מן השני צדדים יעמוד בזה.

והנה לכאורה היא מחלוקת הראשונים בזה והיינו הרשב"א בחדושיו בגמרא חולין דף כ' בד"ה וכדרב הונא כתב מפורש דשהייה אינה פוסלת במליקה, ועי"ש אבל בשו"ת רדב"ז ח"א סימן רנ"ד כתב דשהייה פוסלת במליקה והביא מדברי רש"י חולין דף כ"א ע"ב דמשמע שם דגם במליקה פסול שהייה וכן כתב הר"ג ז"ל בהדיא.

אמנם דברי הרשב"א הנ"ל לע"ד תמוהים מאד וכמו שיבואר בס"ד והוא בגמרא זבחים דף ס"ה ע"ב וז"ל הגמרא שם רבא אמר שהייה בסימן שני בעולת

העוף איכא בינייהו תנא קמא סבר בסימן שני בעולת העוף לא מעכב ואע״ג דשהה בה עדיד מעשה עולה בחטאת ורבי אלעזר בר״ש סבר מעכב וכיון דשהייה מחתך בשר בעלמא הוא דמשמע בהדיא דהפלוגתא דת״ק ור׳ אלעזר בר״ש הוא דוקא בסימן שני משום דהבדלה בעלמא היא דאיכא עלה אבל שם מליקה אינה חל אלא על הראשון ומשוה״כ לא מהניא שהייה לפסול בשני להת״ק וכנ״ל אבל בסימן ראשון לכו״ע פסלינן משום שהייה משום דחל עלה שם מליקה הרי זה משמע בהדיא מפורש דשהייה פוסלת במליקה, שוב יגעתי ומצאתי בחדושי חשק שלמה על הגמרא זבחים בדף ס״ט ע״א שהקשה ג״כ קושיא הנ״ל על הרשב״א הנ״ל.

והנלע״ד בזה דרך נכון מאד, והוא דבאמת תמוה מאד סוגיא דהש״ס דזבחים הנ״ל דמנין לה הגמרא הנ״ל דזבחים דשהייה פוסלת במליקה ואדרבא אנן איפכא גרסינן בגמרא חולין דף כ׳ ע״א וע״ב (ומפני שכדי לברר את הגמרא הנ״ל יש בהם דברים עמוקים שלא יכילם הגליון, לכן אבארם בקיצור והמבין יבין) דמצות מליקה צריכה דוקא כהן ובצפורן שלו ומחובר וקוצץ ויורד בצפרנו ולכתחלה מצוה יותר להוליך ולהביא בצפרנו בלי דרסה כדין שחיטה ומ״מ אם רוצה דורס ויורד בצפרנו כי דרסה כשרה במליקה. וכמו דדרסה אינה פוסלת במליקה כן אינה פוסלת חלדה וגם עיקור סימנים כשרה במליקה עיין ש״ס שם ורמב״ם פ״ו ממעה״ק ולפי זה הלא חזינן דבמליקה לא שייך איסור דרסה וחלדה ועיקור ולפי זה מדוע באמת שייך במליקה איסור שהייה דבשלימא הגרמה ודאי פסלינן גבי מליקה לשמואל בגמרא חולין הנ״ל היינו משום דממול ערפו אמרה רחמנא וכי היכי דבשחיטה התחלת מקום שאינו ראוי פסול א״עג דעביד לבסוף רובא בשחיטה הכי נמי במליקה דפסול אבל גבי שאר הלכות שחיטה כיון שהתורה חלקה בין שחיטה למליקה לענין דרסה וחלדה ועיקור מנין לו לפסול בה שהייה.

ובאמת קשה לי גם גבי דרסה דאמר רבי ירמיה בגמרא חולין הנ״ל דכש״כ דמוליך ומביא דכשר במליקה דמנין לו זה הא בקרא משמע ומלק והיינו דקוצץ ויורד ונהי דלא ממעט קרא בהדיא מוליך ומביא כדממעט סכין וצואר ולפיכך בודאי כשר גם מוליך ומביא ג״כ אבל מנ״ל לרבי ירמיה דכש״ב הוא אדרבא דפשטות הקרא דמליקה לכתחלה הוא קוצץ ויורד דוקא ועיין ברש״י שם בדף כ׳ ע״א בד״ה כש״כ דכתב לתרץ שם קושיתי הנ״ל וז״ל דכל כמה דלא ממעט קרא בהדיא כדממעט סכין וצואר כי עביד מליקה כשחיטה טפי עדיף ולפי ענ״ד דבריו אינם מובנים לי דלפי זה אמאי גם כן לא אמרינן כן גבי חלדה ועיקור כי עביד מליקה כשחיטה עדיף טפי.

והנראה לפענ״ד לומר דבר חדש ובזה יבואר בע״ה הכל כמין חומר והוא דודאי לכו״ע אינם פוסלים במליקה שהייה כמו שאינו פוסל במליקה דרסה

וחלדה ועיקור דדא ודא אחת הוא מפני דענין מליקה הוא רק בתור מכשיר כמו גבי נחירה לב"נ אבל לא בתור מתיר ועיקר המתיר הוא היא המיתה אלא דאין המיתה מסלקת איסור אבמה"ח אלא דוקא בתנאי שבאה המיתה ע"י מליקה וממילא לא שייך במליקה דיני השחיטה כלל וכלל כמו גבי נחירה וכנ"ל והא דאמרינן בגמרא חולין דלרבי ירמיה כש"כ דמוליך ומביא דמשמע לכתחלה אין לעשות דרסה במליקה משום דכל שאתה יכול לעשות מליקה כשחיטה עדיף טפי וכמו שפירש רש"י שם אין זה ממין דרסה שפוסל בשחיטה דבשחיטה דרסה פוסלת השחיטה גופה מתור מתיר מגזרת המלך אבל במליקה אין שייך לפסול המליקה וכנ"ל אלא ע"י דרסה אין נתקיים התנאי של המיתה ע"י המליקה דאם קוצץ וירוד אפשר שתחנק קודם גמר מליקה אבל מ"מ בדיעבד ע"י דרסה מותר והיינו ע"כ כשידוע שלא חנק את העוף קודם גמר המליקה והכי אמר ר' ירמיה כש"כ דמוליך ומביא אבל חלדה ועיקור (עיין בתוספות חולין שם בד"ה אלימא) שאין מקרבין את המיתה בודאי מותר אף לכתחלה לכו"ע. שוב ב"ה יגעתי ומצאתי בחידושי הרשב"א בגמרא חולין שם שכתב בפירוש כמו שכתבתי וז"ל הרשב"א שם בד"ה קוצץ ונהי שהתורה התירה אפילו בדריסה אבל כש"כ דאם הוליך והביא כדי שלא תחנק קודם גמר מליקה שהוא כשר וטעמא דמ"ד נמי אף מחזיר סימנים מהאי טעמא הוא דקאמר עכ"ל הרשב"א שם הרי זה ממש כמו שכתבתי אלא דהוא קצר בזה מעט אבל ביסוד דבריו הוא כמו שכתבתי ודו"ק.

ולפי זה נמי אתא שפיר סוגית הגמרא דזבחים הנ"ל אפילו לשיטת הרשב"א הנ"ל דבאמת ע"כ אינה פוסלת שהייה במליקה מתורת גזירת המלך והא דאמרינן בגמרא זבחים דף ס"ה ע"ב מפורש דנוהגת שהייה במליקה וכנ"ל אין זה בתורת פסול שפוסלת את המליקה מגזירת המלך כמו גבי שחיטה אלא שע"י שהייה אין נתקיים התנאי של המיתה ע"י המליקה שאם ישהה הרבה ימותו התורים או הבני יונים אפילו קודם גמר סימן הראשון דהא כבר נחתכה השדרה ומפרקת קודם שחתך את הסימן ולפי זה אין השהייה פוסלת במליקה אלא שמעכב את המליקה וממילא הוא פסול.

אלא דלפי זה חל עלינו חובת הביאור באמת דמאי חילוק הוא אם שהייה במליקה הוא פסול מצד עצמה מגזירת המלך או מטעם שהוא מעכב את המליקה דעכ"פ הוא פוסלת במליקה כמו גבי שחיטה, אבל באמת חילוק גדול יש בזה דאם אמרינן דשהייה פוסלת במליקה מצד עצמה מטעם גזירת המלך אז פוסלת שהייה במליקה אפילו בשהייה דמשהו ממש ולא בעינן שיעור וכמו שכתב התה"ד הובא ברמ"א סימן כ"ג ביו"ד שכתב דשיעור שהייה בעוף הוא משהו ממש ומבואר שם שהוא מעצם הדין ולא מצד חומרא והיינו דכיון דרש"י פוסק כרב דשיעור שהייה כדי שחיטת עוף לעוף והנה לפעמים שיעור שחיטת העוף במשהו כמו בחצי קנה פגום והוסיף עליו כלשהו אבל אם אמרינן דשהייה

פוסלת במליקה מפני שע״י שהייה אין נתקיים התנאי של המיתה ע״י מליקה ע״כ צריך להיות שיעור השהייה כדי שתמות העוף כמו גבי דרסה וכנ״ל.

ועפ״י יסוד זה יצא לנו כנוגה צדקת דברי רבנו הרמ״א בשם התה״ד הנ״ל דהנה הגאון בית הלוי ח״ב סימן י״ב מדייק מסוגיא זו דזבחים הנ״ל דע״כ דעת רש״י דגם בעוף יש שיעור לשהייה והוא מדכתב רש״י לדייק שיעור שהייה (שם בד״ה ת״ק) הרי מוכח דלא די בשהייה במשהו רק שיעור בעינן ומזה יצא לחלוק על התה״ד דהנה הכא מבואר מדברי רש״י דשיעור שהייה גם בעוף הוא בכדי חתיכת של רוב בשר דמפרקת ע״כ ת״ד ביאור דברי בית הלוי הנ״ל הוא דהנה לולי דברי רש״י הנ״ל דפירש שיעור שהייה הוי מפרשינן גם כן סוגית הגמרא שם באופן דמשהו והוא דאיכא למימר דגם חתיכת רוב בשר דמפרקת יצוייר על משהו והוא שהיה נחתך מעצמו המפרקת בלא רוב בשר והשלים במשהו להיות רוב וכדאמרינן לשיטת רש״י לרב דאמר כדי שחיטת עוף לעוף אבל לפי מה שפירש רש״י בזבחים הנ״ל שיעור שהייה משמע דבעינן חתיכת כל הרוב בשר וזהו השיעור והנה ע״כ סברת רש״י בזה דכיון דבעינן ענין מפסיק בין הסימנים להכי בעינן מעשה חשובה וזו היא סברת הבית הלוי אבל לפי מה שכתבתי אין כאן שום השגה על התה״ד הנ״ל דודאי הלכה כרב גבי שחיטת עוף דשהייתה במשהו ממש וכנ״ל אבל גבי מליקה ע״כ צריך שיעור בשהייתה לפסול מליקתה משום שהיא אינה משם אחד וכמו שכתבתי לעיל.

ועל פי יסוד זה נראה לי ליישב ולבאר דברי הנב״י מה שכתב ב״ח יורה דעה מהודרה תנינא סימן ב׳ בזה שאירע בקהלתו בשוחט דמתא ששחט רק הקנה בעוף וכאשר הובא העוף לבית היה חי עדיין והחזירו את העוף להשוחט ושחט את הושט וכתב שם בסוף דבריו דאפילו למאן דמקילין בשהייה במיעוט אין להקל בנידון דידן דבשלמא במיעוט סימנים כיון שנשחט רובו הוי המיעוט כמו שנשחט וכמאן דמונח בדוקלא אבל כאן שהושט נשאר כולו אף שכבר נשחט הקנה הוי ודאי נבלה דאורייתא זת״ד ועי״ש ולכאורה מה שכתב הנב״י הנ״ל לחלק בין מיעוט בתרא לסימן שני בעוף אם הושט נשאר ושחטן אולי בזה לא נסתפקו בגמרא חולין והוי נבלה דאורייתא היה נעלם ממנו גמרא ארוכה בזבחים דף ס״ה הנ״ל רבא אמר שהייה בסימן שני בעולת העוף א״ב פירוש רש״י בעולת העוף דבעיה ב׳ סימנים ושהה שיעור שהייה בין סימן לסימן ת״ק סבר שהייה בסימן שני בעולת העוף לא מעכב פירוש רש״י בעוף בסימן א׳ פסקיה חיותא ועולת העוף מצות הבדלה בעלמא היא דאיכא עלה וראב״ש סבר מעכב וכו׳ ס״ל מבדילין בחטאת העוף אלמא לכ״ע בחטאת העוף דמצותו בסימן אחד לכא שהייה בין סימן לסימן ולכאורה היא קשיא עצומה. אבל לפי מה שכתבתי בודאי אתא שפיר דברי הנב״י הנ״ל והוא דודאי שחיטה שהיא בתור מתיר ושהייה פוסלת את השחיטה מצד עצמה מגזירת המלך אז פוסלת גם בסימן

שני אף שכבר נשחט סימן הראשון מ״מ לכתחלה הא מצוה לשחוט גם סימן השני, ואפילו להסוברים דאפילו לכתחלה אינו צריך לשחוט בעוף סימן שני (ועיין ברא״ש ר״פ שני ור״נ שם ובט״ז יו״ד סימן כ״א ס״ק א׳) מ״מ הוא מקום שחיטה ולפיכך שהייה פוסלת בו (ועיין בספרי ידי משה חלק שני סימן כ״ח) כמו במיעוט בתרא, אבל בגמרא דזבחים הנ״ל בענין מליקה שאין זה בתור מתיר אלא תנאי למתיר ושהייה אינה פוסלת בה אלא דמעכבת המליקה בודאי משוה״כ בחטאת העוף שמצותו למלוק רק סימן אחד לכו״ע אין שייך לומר דשהייה בין סימן לסימן מעכבת ודו״ק.

והנה ב״ה השגתי הספר נזר הקודש מהרה״ג ר״מ ראזין וראיתי בו שהביא מספר ברית אברהם חלק יו״ד סימן כ״ג דמליקה לא מהני כ״ז שמפרכסת, ונהניתי מאד (ואין הספר ברית אברהם תחת ידי) דהיינו ע״כ כמו שכתבתי משום דמליקה הוא תנאי להמתיר וכמו שכתבתי לעיל.